

ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА

ЗБІРНИК 1 УВАН

ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА

ЗБІРНИК 1.

ПРАЦІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
1946 року

Др. Рудницький

J. B. RUDNYC'KYJ
COLLECTION

АВГСБУРГ 1947.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА

ЗБІРНИК 1.

**ПРАЦІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
1946 року**

АВГСБУРГ 1947.

На правах рукопису

З м і с т :

1. ВІКТОР ПЕТРОВ: Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства ..... 1 — 37
  2. ДМІТРО ЧИЖЕВСЬКИЙ: Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка ..... 1 — 17
  3. ЯРОСЛАВ РУДНИЦЬКИЙ: Наголос в Шевченковій поезії..... 1 — 60
  4. ВАСИЛЬ ЛЕВ: Лексика ранньої Шевченкової поезії ..... 1 — 10
  5. СЕРГІЙ ЖУК: Портрет Т. Шевченка в скульптурі..... 1 — 11
-

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАУК

ВІКТОР ПЕТРОВ

ПОРІВНЯНІ ЕТАПИ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
ЩЕРЧЕННИКОЗНАВСТВА

Серпень 1946.

У К Р А Ї Н О Ъ К А В І Д Ъ Н А А К А Д Е М І Я
Н А У К

СЕРІЯ: ПЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДІЛА. І. КРАЇ ПОВСІДЕНІВСЬКОЇ
ПОВСЯКДЕНЦІ 1946 р. Ч.І.

Віктор Петров

ПРОВІСНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ
СУЧАСНОГО ПЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

/З приводу книги П.ЗАЙЦЕВА: "Життя Тараса Шев-
ченка", Львів, 1939/

I

Книга П.Зайцева "Життя Тараса Шевченка" мала вийти р.1939, але початок війни перешкодив появи її в світ, і вона лежала ледяна незброшурованою на склепі друкарні Товариства імені Тараса Шевченка в Львові. Тимто й цю статтю доводиться писати нині, користуючись авторським коректурним прикріпком.

Сорок років відокремля вихід праці П.Зайцева од аналогічної за темою й змістом книги О.Коняського: О.Борисюк, Тарас Шевченко - Грушевський. Хроніка його життя. У Львові. т.І,1898, т.ІІ,1901. Сорок п'ять років достатня відстань, щоб уявити собі перспективи розвитку Шевченкових студій, ті ґрунтовні зрушення, які сталися за цей період з науковою літературою, публікацією Шевчен-

кові.

За цей період стався «основною перехідом» «культу Шевченка» до «наукового шевченкознавства». Це Ких. Драгоманов свого часу в книзі «Шевченко, українофіли й соціалізм» поставив проти культу «Апостола й пророка божого Тараса». Мак.Башан у свою чергу, переповідаючи тезу й висловлення Драгоманова, року 1911 визначав: «Із урядуємо щороку всякі концерти й вечоринці, виступуємо щині пронози, убхраємо сннзожовні гондрки і співаннз: «Це не вмерла» – і ка-пемо, що тм шануємо нам"ятъ Шевченка. Таке офіційне святкування Шевченка не посунуло нас ані кроку наперед, не поставило нас бл.че до нста і його думок, а вивчало нао тільки облуда» 1/.

Запечечення культової концепції Шевченка зисунуло на порядок денний, як чергове гасло, вимогу: «не культ, а шевченкознавство!..» Року 1922 І.І.Яценшток писав: «Коли на Заході існує лекспіро- і дантологія, кола в Росії почали говорити за «науку про Пушкіна», про пушкіноччавство, чи не час і нам на Україні підняти питання про «шевченкознавство», закласти ґрунт для систематичних робіт над величчю українського поетом?» / «Шевченкознавство – сучасна проблема», 2, 1921/.

Однак перехід од культу од концепції Шевченка до наукової хоч і ставст в 20-30 рр., але і в ці роки визчення Шевченка тільки гуче повільно і з великими ваганнями оборозвало традиції народннцього культу Шевченка й набу-

1/ Мак.Башан. Т.Шевченко, 1911, стор.6.

вало літературознавчого характеру. В 20-30 рр. шевченкознавство це виразно зберегало той народницький напрям, який надав йому напочатку теперішнього століття, перед першою світовою війною, Сергій Брємов. Дуже цікаво, що навіть в наступний період, навіть після року 1929, в умовах розгорнення жорстокої політичної боротьби проти "брємовщини", вплив Брємова на шевченкознавство не тільки не послаб, а, навпаки, зберігся неперушним. Характерно й те, що ті ж саме автори, які проклямували себе принцповими й непримирнимими противниками "брємівщини" в своїх працях дуже мало відійшли від тез і концепцій, вжитих Брємовим. Слідом за Брємовим, вони твердили про демократизм Шевченка, визначали Шевченка як "борця з кріпацтвом", підкреслювали в шевченкові його "вужцтво", кріпацьку його суть і життя Шевченкове описували, за Брємовим як "похмура - чорна".

Тезу про демократизм Шевченка висловив С.Брємов р.1911 в статті в газеті для тих часів і для епохи самого Брємова культовим наголовком: "Апостол правди". "Шевченко, - писав Брємов у цій статті, - був першим і найдужчим поетом нового напрямку - свого свідомого демократизму й політичного радикалізму" /С.Брємов.Шевченко. Збірка. К.1914, ст.15/. В цій політичною характеристикою Шевченка як демократа, Брємов поєднував одчасно соціальну характеристику його, як кріпака. "Він був кріпак, - писав Брємов про Шевченка, роблячи наголос на факті Шевченкового кріпацтва, - що звідом із самого споду соціальної піраміди і знав народне життя, на власній шкі, перетерпів все, що доля одважувала у нас кріпакові" /ст.7/. "Сам колхидський

кріпак, Шевченко ніколи не порвав кривних зв'язків з кріпацтвом" /ст.3/. Утверджуючи, що "боротьба з кріпацтвом була першою й найбільшою справою в житті Шевченка" /ст.5/, Бфремов разом з тим висловував тезу, що українська література є традиційно мужицька література, а Шевченко - мужицький поет. В згаданій статті "Філософія правди" на 50-ті роковини смерті Тараса Шевченка" /1911/" Бфремов писав: "Глибоким демократизмом від од початкових сторінок молодого письменства, і такої напрям запанував у нашому традиційно аж до останніх часів. Ковом кріпаків, поневоленого народу, загрозивши, воно, оте "мужицьке письменство", повинно було, повна річ, говорити й про те, що до діло народу - про його муки, потреби та інтереси" /ст.6/. "Письменник з мужицької нації" /ст.59/, пиш Бфремов про Шевченка в другій своїй статті "Шевченко й укр.письменство": "свідомо зробившись українським, або, як сам каже, "мужицьким поетом", Шевченко висою держав слят рідного письменства" /ст.84/.

2

Книжка Бфремоза про Шевченка вийшла р.1914, безпосередньо перед першою світовою війною. Минуло кілька років. Сталася революція. Стара царська Росія перестала існувати; в народному житті на Україні відбулася ґрунтовні зрушення; в бурях революції країна змінила своє обличчя. Однак, не зважаючи на зміни, що так різко й назавжди відмежували дві епохи - часо порад першою світовою війною й революцією 1917 року і час після неї - в шевченкознавстві народницька концепція зберегла непохитно свій авторитет. Харак-

територія Шевченка, виконана Бѣремовим р.1911, вадилася канонічною саме для тих авторів, які репрезентували протязний, адалась би, літературознавчій напрямок з числа представників останнього покоління в першу чергу згадати Андрія Річицького.

Звоєм книжкою: "Тарас Шевченко в світлі епохи /Публіцистична розвідка/", що вийшла першим виданням р.1923 і другим р.1925, А.Річицький ставив перед собою завдання сказати нове слово в науці про Шевченка, відкрити нові, досі ще не відкриті шляхи. Та це слово, сказане Річицьким, не вийшло за межі вже згадуваної бѣремівської формули про "мушкетерство Шевченка". на кожній сторінці в кожній фразі словесі книги Річицький повторює за Бѣремовим: "мушкетерська філософія Шевченка", "мушкетерська мудрість", "мушкетер у Шевченка", "міцно стоячи на мушкетерському ґрунті" і т.д. В передмові до другого видання Річицький писав: "Наш аналіз виявляє Шевченків світгляд, як світгляд мушкетерський" /ст.7/. "Основною своєю Шевченківською ідеологією, повторює Річицький, була мушкетерська" /ст.180/. І як Бѣремов твердив про "кріпацтво Шевченка", так і Річицький писав: "Хоч з якого боку поглянемо розглядати Шевченкову творчість, то щоразу під Шевченком розкривається його суспільний ґрунт - його кріпацька верства" /ст.136/. "В основі соціальної поезії Шевченкової і його світгляду лежала суспільна свідомість закріпаченого селянства" /ст.9/.

Ізк Плевако, рецензуючи книгу А.Річицького, відзначав: "Уся розвідка вращає особливим підкресленим мушкетерським у Шевченка" /М.Плевако, Шевченко й критика, "Черв.Діло"

1924, IV-V, ст. 140/. "Річицький пробує довести, що винісни основні елементи свого світогляду з селянства, Шевченко назавжди й лишався на мужицькому ґрунті з мужицькою філософією" /Там таки, ст. 138/.

Року 1930 Ол.Дорошкевич у статті "Сучасний стан шевченкознавства" /"Етюдк з шевченкознавства" X.-K., 1930/вазначав: "Книга Андрія Річицького це перша марксистська монографія про Шевченка" /ст. 48/. "У боротьбі за Шевченка, - твердить Дорошкевич, - книга Андрія Річицького мала велику громадсько-політичну й методологічну вагу" /ст. 49/. Ми не маємо задних підстав залперечувати перше твердження Ол.Дорошкевича й брати під сумнів друге. Ми хотіли б повторити тут ще раз тільки те, що ми відзначили вже, а саме, що Андрій Річицький, автор, за твердженням Дорошкевича, "першої марксистської монографії про Шевченка", ані на крок не відступив од думок і тверджень Сергія Бфремова. Досить поглянути на його основні формули; щоб упевнитися, що "публіцистична розвідка" Річицького є вияв ретельного наслідування поглядів Бфремова. Якщо, приміром, для Сергія Бфремова Шевченко насамперед "великий борець за соціальну справедливість" /ст. 6/ і, пишучи про Шевченка, Бфремов підкреслював "глибокий внутрішній зв'язок українського поета з справою цілого няття його, отією боротьбою за визволення селянства" /Шевченко. Вбірка, K. 1914, ст. 3/, то А.Річицький, лишавчись в межах цієї формули, тільки дещо модернізує її. Так на сторінці 10 "Предмова до другого видання" Річицький каже не тільки про "музицьку основу світогляду Шевченка", а про "музицьку кріпацько-наймитівську,

передпролетарську основу його суспільної ідеології". І ефремівський "борець за звільнення селянства" у Річцького фігурує, як "борець за визволення соціальної перстви - ... торі сучасної робітничої класи, тієї перстви, що визволення себе здобуває лише в боротьбі цієї класи проти капіталізму" /А.Річцький, Т.Шевченко в світлі епохи, 1925, ст. 225/.

Року 1930 Ол.Дорошківич заявляв: "Треба сказати, що на основне тлумачення Шевченка в Річцького, як поета неподлядотаріату, як опіція селянського навітства, прис - тасмо! Побудоване на докладній аналізі Шевченкових творів поетичних і прозових, це твердження, - додавав Ол.Дорошківич, - остаточно підірвало народницький культ Шевченка, як національного опіція і, безперечно, спричинилось до тверезого сприйняття великого українського поета" /Ол. Дорошківич. Етуди в шевченкознавстві, 1930, ст.49/.

Придатність для Дорошківича "основного тлумачення Шевченка в Річцького" врозуміла. Адже "основне тлумачення Шевченка в Річцького" було нічим іншим, як модернізованою версією трічціївних поглядів ефремова, - козція, що якнайкраще відповідала поглядам Дорошківича на початку 30-х років. Але, що праця Річцького про Шевченка "спричинилася до тверезого сприйняття великого українського поета" і "остаточно підірвала народницький культ Шевченка", в цим наряд чи можна згодитись. Реставрація ефремізмів не могла призвести і не призвела до жадних позитивних наслідків у шевченкознавстві. На прикладі шевченкознавчих зразів пізніших представників цього напрямку можна бачити

це якнайвиразніше.

З цього погляду шартій уваги написаній Стебунск біографічний нарис Шевченка, яким одкривається академічний збірник "Нам"ятт Тараса Шевченка. Академія Наук УРСР, 1939"

В основу нариса лягла вже відома нам бфремівська тева про Шевченка, як поета-демократа, характеристика Шевченка, як борця за визволення селянства, і загальна, з того ж такж народницького бфремівського джерела усладкована тенденція змальовувати життя поета в похмуро-чорних тонах. Ідучи за С.Бфремовим, автор нариса визнаєє Шевченка, як "поета-пропагандиста революційно-демократичних ідей селянської революції" /ст.17/. "Міцнів,- сказано в цьому нарисі,- пфривално-критичний реалізм революційно-демократичного поета" /ст.14/. Подібно до того, як Бфремов намагався поставити в зв'язок діяльність Шевченка і його друзів в "формуванням демократично-федералістичних думок для цілої Росії" /С.Бфремов, Шевченко, К.1914,ст.14/, так само автор нариса раз-у-раз повторює,- підкреслюючи "близкість Шевченка до російських революційних демократів" /ст.21/:"російські революційні демократи шшою оцінили Шевченка" /ст. 27/; "Шевченку в колі російських революційних демократів" /ст.28/ "революційні лозунги,піднесені російськими революційними демократами, стали змістом Шевченкових поезій" /ст.29/.

Бфремов пише про Шевченка, як про борця "за визволення селянства" /ст.3/, про "уболювання Шевченка над долею кріпаків-роляків і всього рілного народу" /ст.258/; в нарисі читаємо: "Шевченка хваливала не тільки доля його

родичів-кріпаків ввесь його творчий запал віддав він
ідеї визволення народу /ст.23/.

У статті з 25.ІІ.1914 р. С.Біремов так зображував про-
відну сломи Шевченкової біографії: "Важке скрітство змилу,
поневірння по набмах, мука неволі в панських покоях, мука
другої неволі в ширівській майстерні, мука третьої неволі
в порожніх стелах захарніських, життя в смердячій казармі,
самотність, уболізання над долею кріпаків-родичів і всього
рідного народу - такий був той зміст, що виконив собом до
верху всі 47 літ життя Шевченкового. Такого тяжкого змісту
вистарчило б, щоб охмарити життя багатьом людям, а тут же
все це довалося витерпіти йому самому". С.Біремов. Шевче-
нко, Збірка, К., 1914, ст.258/. "Немає сліз у людській мочі,
щоб навіть розказати те, що довелося витерпіти. Недурно ж
здавна прилягала увагу людську його невимовно тяжка доля.
Недурно епітеки - "страдник", "мученик", "страстолюб",
"геніальний горемка" і т.п. неподільно вросли в наших
душах в постаті Шевченка. Недурно біограф його, підводя-
чи рахунок страдненню життя, налічив аж 7 /сім!/ ясних,
неохмарених днів на віку... Чим ясних днів на 47 років
похмурого, чорного життя - це ж само за себе криком кри-
чить про несправду долю людини, що зоблилась окремим сло-
вом"... /С Біремов. Шевченко. Збірка, К., 1914, ст.259/.

Чи треба доводити, що слова про "7 днів" є чисто к-
ліністичною фразою, яка немає реального змісту? Однак це
має на об'єктивній концепції Шевченка ніцно згорілася в
літературознавчу традицію. В нарисі читаємо: "Четверта сол-
датчина зробила все, щоб зникли його /Шевченка/ фізично"
/ст.23/. "В каторжних умовах гиніли Шевченка в Новопетро-

вському форті" /ст.21/. Все підпорядковано одному бажанню: змалювати письменника як "душою , обставленою ґратами" /Сьремсь, ст.119/, вробити з нього жертву жандармів і поліції.

Ція точці погляду віддано на поталу факти. Спинював, крім ір, на тій прикрій події в житті Шевченка, коли, після подорожі по Аральському морю в складі Бутаковської експедиції, Шевченко прожив зиму 1849-1850 року в Оренбурзі, а в квітні після переведеного тусу він був заарештований!

Які були причини тусу й арешту? В наркєі знаходимо таку відповідь на це: "Вогненні рядки його поезії стають відомі жандармським наглядачам. Коет був небезпечний для царизму і тут, у далекому засланні, в салдатській казармі 27 квітня 1850 року у Шевченка роблять тус" /ст.21/. "В салдатській казармі?" Хіба Шевченко в Оренбурзі жив у казармі? Звідкіля ці відомості про "салдатську казарму"?

Звернімося од біографічного нарису, яким одкривається академічний збірник, до кнєт П.Зайцева. У П.Зайцева читасмо: "Він /Шевченко/ жив на приватному помешканні, ходив по місту в цивільному одязі й нікого не боявся", "почував себе цілком вільною людиною" /ст.340/. "Оселвся у Герна на оренбурзькому передмісті Нова Слободка у вільному флігелі його садиби" /ст.338/.

За текстом нарису причиною тусу й арешту Шевченка в Оренбурзі було те, що поет був небезпечний для царизму і що "вогненні рядки його поезії стала відомі жандармським наглядачам". У Зайцева все це викладеня зовсім інакше: "Шевченко й далі жив у Герна. У вільному флігелі на далескому передмісті ніхто не перешкодив йому й далі

займався потайки малюванням. У квітні він розпочав був портрет Герна і його друга. Весна була тепла, Шевченко вко ходив у колотняному плащі" /ст.343/. "Тимчасом сам поет копав собі яму в Оренбурзі. До Гернової жінки почав залаштатися молоденчик прaporчик А.Г.Ісаєв. Поведінкою пані Гернової Шевченко обурювався до нестями і грозився, що не дасть їй "бизкарно гачьбити чесне ім"я поважної людини". Дарма Ф.Лазаревський старався переконати поета, що займатися до цієї справи - річ небезпечна... У страсну п'ятницю 25 квітня Шевченко підстеріг закохану пару і привів Герна додому. Ганебно запроваджений з хат Ісаєв на другий день став до рапорту у Об.ручава й подав йому на письмі донос, що Шевченко ходить у цизвільному одязі і, не зважаючи на царську заборону, пише вірші та займається малюванням. Об.ручев остовпів. Ко дата ходу справі не міг, - боявся доносу на себе самого. Але й тепер обставини для Шевченка склалися так, що безпеку цю можна було ще звести до мінімуму: Гери попередив Шевченка, що в нього має бути тряс" /ст.346/. І далі далі... У одного автора Шевченко живе в "салдатській казармі", у другого на приватному помешканні в окремому флігелі в капітала генерального штабу Карла Івановича Герна. Якщо за нарисом Шевченка заарештовують тому, що він був "небезпечний царизму", то за біографом через те, що він втрутився в приватні справи негідного молодика й чужої жінки й цей молодик, щоб помститися, зробив на Шевченка донос "го начальству". Діаметрально протилежно освітлення того самого епізоду.

Можна взяти інший епізод, що відноситься до перебування Шевченка в Новопетровському форті, де р.1853 Шевченко

найкращою скульптурою /стор.22 червоє; Зайцев, стор.268/,
-се епізод приїзду до Астрахані /с.23; у Зайцева 345/ і
т.д.

За нарисом Шевченко в Оренбурзі жив у казармі, за За-
дєвми не приязному мешканні. За нарисом, Шевченко в Но-
вопетровському форті "в умовах жорстокого солдатського ре-
жиму не міг продовжити скульптурних робіт". За Зайцевим, він
займався ніжк цілком легально, мавши на це дозвіл комендан-
та Уржова; за нарисом, мувши в Астрахані, Шевченко не пі-
шов до мільонера Сапожнікова. За Зайцевим пішов, і не тіль-
ки пішов, але на його-мільонера - пропозицію, в його това-
рстві, на його - мільонера- коштя від був подорож паропла-
ном в Астрахані до Нижнього. За речотом нариса, коли Шевче-
нко прибув до Нижнього, на нього вже чекали там жандарми, по-
ліція відібрала в Шевченка кваток та мала його відправити
до Оренбургу, і тільки через хворобу, стверджену медичною
експертною, Шевченко лишився в Нижньому. За вкладом у
Зайцева поліція кватка від Шевченка не відбрала і саме
на поліція заінсценізувала Шевченкову хворобу, щоб він мав
зможу лишитися в Нижньому. За одним р.1859 Шевченко був
під доглядом жандармів виведений з України в Петербург. За
Задєвми, Шевченко їхав сам!

3

Перед шевченкознавством 20-30 рр. стояло вкрайне за-
гальня: звільнитися від традицій і схем народницького тра-
диціоналізму в шевченкознавстві і, покінчивши в культури
створення до Шевченка, перейти до створення нового науко-
вого напрямку. Назведені приклади показали, що Річницький

та інші /В.Коряк О.Бабліовський і т.д./ покладено на них завдання не вжюнали. Вони не здійснили розрива в передреволюційній заводничькій інтелігентності. Не зжюнали вони і другого, чергового завдання, яке в поч.20 років стояло на порядку денному: стверсення наукового шевченкознавства М.и Ричецького, Коряка, Бабліовського, біографічний нарпо, який відкривається збірник, присвячений р.1939 Академією Наук пам'яті Тараса Шевченка в 125-ліття його народження, усі вони носять ще переднауковий публіцистично-культурний характер. Ігнорування фактів, антиреалізм, схематична стилізація, - загальні характеристичні ознаки коширго культурного відходу. Виклад стоїть у суперечності в фактах. Культурний образ "розчленованого ланцарями революціонера-демократа" є центральний образ праць, зміст яких підпорядковано цьому ідеальному уявленню.

Так накреслюється тілія розмежування двох напрямків в шевченкознавстві, традиційного культурного і наукового.

Никає сумніву, що в дореволюційному суспільстві радикально іст обкому вчителів, фельдшерів, кооператорів існувала ця ліберально-шовіністична безбарвність кодушого і одномітного оповідання про "муки й подолу" видання надарників "борця за визволення селянства", як і риторичний гатос бучних слів про акто тода правда. За часа революції ця публіцистична схема була збережена.

О.Моняський, С.Віршов, А.Ричецький, В.Коряк і т.д. були аматорами Вони були журналістами, що цікавилися між іншим, також і питаннями шевченкознавства, оскільки ці питання входили в обсяг їх газетарської праці. Їх шевченкознавчі згадки носили публіцистично-фейлетонний характер.

Ми не ставили перед собою завдання докладно розглянути історію розвитку псевчєнокзнавства в останні десятиліття. Найменшою мірою ми не мали на увазі подати в даному контексті критично-бібліографічний путівник з літератури про Шевченка. Ми хотіли лише вказати на основну тенденцію розвитку в псевчєнокзнавстві: од культового до наукового; розмежувати в культовому два етапи: культовий народницький і епігонсько-народницький, а, перейшовши до викладу питання про антинародницький напрямок в псевчєнокзнавстві, спикитися вклюдно на двох книгах, що були вщдруквані безпосередньо поумєх другою світовою війною, на книзі П.ЗАЦЕВА та П.ШАГІНИ, бо вони досі вщмаються неосвітлєними і, власню, зокрема перша, нещцензорована.

Відповідно до провідної настанови нашої статті-рецензії /розвиток псевчєнокзнавства од народницького до антинародницького /, ми і в цих двох працях спикимось переважно, якщо не вщлюдно, на прикладах промалєтності викладу біографічних моментів в житті Шевченка в культовій народницько-епігоновій концепції, з одного боку, і антинародницькій, з другого.

І.Айвеншток, Н.Бальчиков, Ол.Дорошкевич, П.Копозє, Бор.Навроцький, Мх.Новицький, О.Парадиський, П.Рутін, Ів.Ромьчєнко, П.Силєшозич, Бор.Ямузьський і г.д.; Д.Бігєцький, Вол.Дорошєнко, Г.Зайцев, Філ.Колєсса, С.Смаль-Стоцький, В.Сурає і г.д. - вщступать представниками наукового псевчєнокзнавства. З 20-30 роках щдікмьється перехід од публіцистичного аматорства до наукового щахового дослідження життя і творчості Тараса Шевченка.

П.Зайцев - літхратузнавець з чоку. Його книга про життя Шевченка - плід кількадесятилітніх студій архівних джерел і всебічного дослідження опрацьовуваної теми, підсумок багатьох попередніх публікацій в біографії Шевченка, перша з яких, зміщена з "Русском библиофиле", сходять до 1912 р.

Шевченко для Зайцева - людина, коиразда, не ізольована, штірнеріанська людина, як, приміром, для Свєтака, а соціально людина. Наш час переніс центр ваги з особистого на соціальне, в одишці на ціле, але в соціальному, в цілсму наш час волеі бачити відображення творчої волі особи. Це путь, якою само й іде в своїй книзі Зайцев, ніколи не забуваючи підкреслити соціальність Шевченка, змалюючи ооціально обличчя поета, виразно відтінюючи при цьому революційність його соціальности, Зайцев разом з тим ніколи не забуває відтворити - в імпресіоністичній манірі - його настрої, психологічні реакції на факти й події, описати в усіх визолнених подробицях його вбрання, стоптани чоботи, торбу за спиною, картуз. Одне слово - даки портрет.

Це вітповідіає структурі книги. Книга з ос ознакою побудована на способі "літературного портрету". Можливо варто було б зібрати з книжки психологічні версіїшки Шевченка, ескізи портрети поета, що йт подає автор. Іноді докладніше, іноді коротше, іноді розгортанчи характеристичну, іноді обмелуничась кількома штрихами, зін нак, ослве чіткої і ясній портрет поета і його трузів. Ось два рядки в кінцівка першого розділа про Іараса-хлопчика: "Чеслужняк, улє тїї, неопокїїної здачі 15-літчії хлопчик" /ст.37/. Тільки два рядки, але зесь образ Бєлчизників постає перед на-

ка, коментуючи знамінітні факти, події, вчинки в Шевченкових хлопчих роках.

Наведемо кінцівки з перших розділів; вони ведуть нас уявлення про художній стиль вистави в ювізеі, де автор в короткому резюме підсумовує зміст даного розділу.

Кінцівка першого розділу: "Десь восени 1629 року пришов день, коли хлопцеві довелося з далекого світу - до Віленя й до Варшави. Його суворий і непроступний ганчів із собою ресотр своїх слуг, де про казачка Тараса було сказано, що він надається до московського малтра. В обзві гордого є истофата Іхав назустрич незнайомі доли неслухняній, упертий, неспокоїної владі 15-літній хлопець, що мав уже за собою небуденне, як на його вік, минуле - згадас глзких досвідів, пережитих образ, страждань і злукань, а в серці - "стрілу амура". Був він безправний, абсм, що мав частити чоботів, наблигати дльку свого пана, хоч у нього вже був власний, самостійно вироблений шиттєвий ідеал - стети ма яремистець, а душа його жила у світі буйної фантазії, багатому й ясцьавому, наловненому звукам підслуханих спілів природи, різальних образами її живих красот та ідеальними - в наслідках пісень, юбзарських дум, історичних переказів, сковородицьких кантів, жгтій святого і Цавидових посланців" /ст.37/.

Кінцівка другого розділу: "Тепер уже сном були передноюкій апертаментів "феодала-собачника" Ангельгардта і гориче "мутика-мугля" Елрєва, а дійсність - вибагливо розкішна ма стерця творця "Останнього дня Гошпей", нападка французьких гугенотів, що мав у туманному Петербурзі відкрити таїнство малярства сьнові сонячної України. Все було як у сні або чарівній казці..."

Барис незастіг також кінцівку четвертого розділу: "Пробувши в Москві днів із п'ять, звідхаз до Петербургу, Зів із собою на далеку північ багатющі запас зражень. Справдилося ле, що передбачав. Бачив народ свій у неволі й біді. Бачив оглидровану нашу Україну", руйницьку роботу російської бюрократії і засляків-перевертнів. На загальному дантіїському сьразі страчного морального й культурного падіння вщой вертеш та гнобленої нею хліборобсько-саліської маси яскраві-а плямами виступили образ Його розтопаної квітки, Його Беатриче-Оксант, та конуро група убогих керелівських хаток, в яких визирли обличчя братів і сестер, що "німі на плащану ідуть і діточок своїх ведуть". На загальному тлі образу позволеної ідеї мигтіли ясними когнітками окремі біляп і менш яскраві, далекі від зла, що навколо них розлилося морем, достаті - живі янгол княжна Варвара, добрий і чесний, але шу наї містек Малініст, трагічні коміки Забіла й В.Закревський, пошкід національного патосу Куліш і це може хтось, але то була верягтя в купі струхлявілої, сгліскілої половки. Поет віз із собою на північ глибоко втрізьблений в серці, а в огорочньому зошиті кривавими лігерами - образ "Розритої Момла" /с.170-1/.

Автор був обмежений розміром. На 600 сторінках він спробігся не тільки зшчасити шити Ленченкове, але й дати на-історії розвитку його творчости за етапами поетового мят-т, характере штеки самого поета, знайомих і друзів, картину шветелна епохи. Автором керувало почуття міри. Звідціля три вечерпливій повноті охопленого матеріалу - стислість ви-гляд. Стислість може бути способом, але може бути також і грешаком і метом. Стислість відповідала завданню, яке, оче-шлякки, поставив перед собою автор: створити науковий зовід -

вдалки, поставив перед собою автор: створити науковий довідник в життя Шевченка, даги довідкову книгу, на яку можна було б в разі потреби спертися й послатися, знайти в ній потрібні відомості. Відповідно до цього поставленого завдання, автор уникав суб'єктивізму, він волів триматися в рамках фактів. Відсутність суб'єктивізму, врівноваженість і зичерпленість, фаховість і разом з тим загальноприступність складають провідні ознаки книг Заїцева. Саме так пишуться твори для енциклопедичного словника й довідника-"Грундрикс".

Певне, ми воліли б сказати багато про що зовсім інакше, як це зробив автор, підійти до викладених у книзі фактів з власної точки погляду, підпорядковувачи викладені в книзі факти нашій власній інтерпретації /приміром, в-засмики Куліша й Шевченка, Карло-Методіївське товариство, Шевченків фольклористи, археологічні студії, романи Шевченка і т.д./. Але факти лишаються фактами...

4

Що розрив з народницькими концепціями, штурхо вгору-вниз в літературі про Шевченка представниками елітсько-народницької псевдо-ортодоксії наарів, це видно з появи книги М.Шагіня /Маргетта Шаганян. Шевченко.М.1941, ст.1-272/. Ми дозволили собі обмінути явно слабкі сторінки в книжці М.Шагіня, її фактичні огріхи, не-оречні й нездалі спроби, приміром, зовмечувати козу Шевченка й "галіційську смесь" /ст.12,270/, або перемисли "зипади Шевченкові проти москалів" в Шевченка на Хухрема й Куліша /ст.60/ і т.д. Та по-ва цими уступами в книзі М.Шагіня є безперочно цінні й сто-

різки й розділи. Це саме ті розділи, до вона ~~чила~~ бунт проти "спігонства-сфрсовщини", і в цьому її заслуга.

Книжка М.Шагінян вийшла через два роки після праці П.Зайцева. Шагінян користувалася розвідкою Зайцева /див. грамотку в відповідном згадком на стор.114/. Отож важко сказати, чи М.Шагінян цілком самостійно пішла на розрив з офіційсько-спігонсько-народницькою схожою певченковою біографією, чи вона зробила це до певної міри під впливом праці П.Зайцева. Як би не було, факт лишається фактом: в певченковзнавстві намітився в останні роки явний злам.

Ось кілька зіставлень. Бфрсов, згадуючи про перебування Шевченка в Шарьєва, лише про "муки другої незолі в Лярівській майстерні" /Шевченко. Збірка.1914,ст.258/. Зовсім інакше висвітлює цей епізод в Шевченкової біографії М.Шагінян. "Майстер Шарьєв, у якого кнаком грациваз Шевченко, осьім не був ніяким малярем, якись "живописцем в-віссю", він виконував складні декоративні композиції і учні-підма'стри проходили в нього суворе, дба'ливе навчання. Легкість переходу Шевченка з класу маляра в натуральний, три оуформі нем медалі, швидко засвоєння прийомів Бразова, - дрібного, дба'ливого мазка, добротної дороблености деталів і блискуче вміння скопльвати портретну подібність і в той же час по-бразовськи ушляхетнювати оригінал, - усе це йшло не від "легкости", а від здороюї невизраченої працездатности і гарної, набутої в Шарьєва, шучки" /ст.45/.

"Мука незолі в шарьєвській майстерні", за Бфрсовим. І "гарна, набуга в Шарьєва шучка", за Шагінян. Досить уже тільки цього зіставлення, щоб побачити діаметральну протилежність вшкяду, щоб упевнитися, наскільки вразно, навіть

зко наміталася лінія розриву двох напрямків.

Ми бачили, як підійшов до висвітлення історії скульптури їх зайняв свеченка в Новолатрівському Іллія Стебун. Ми бачили також як це висвітлення розійшлося з фактами, викладеними у Заїцева. Шагінян розвиває твердження останнього. Слідом за ним вона пише: "Про Шевченка-скульптора ми знаємо дуже мало, бо не збереглися його речі. Зроблені в глині, лідиті в хрусткого албастру, вони крошилися й ламалися, коли їх виставили в Новолатрівського фарту. Та й з тих небагатьох данних, які можна знайти в мемуарах та його листах, як о бачим, як ґрунтовою і серйозною, в глибокою внутрішньою чесністю, підійшов Шевченко до скульптури. Він прохав надіслати йому барокофі для зразків, доб мати порад очима "ізядно", він хоче копіювати тільки безперечно прекрасне. Він опіює практику формулярів пильно докладно Задеському /точно, як рахує/ про всю процедуру відливки. Виявимо, с. частку Шевченко вчився копіювати, потім почав пробувати себе в орнаменті, зробив двох левів у ганка команданта Услова, вкортотав релігійні скетчи /статуетка Христа/ і, наметі, перейшов до жанру. Скульптурний жанр - це смілива новизна в мистецтві скульптури" /Л.Шагінян, Шевченко, М.1941, ст.53/.

О.Біремов пише про "чужі гострої незолі в порожніх стінах закарпатських" /ст.258/. Катуча про Шевченкове за-слання, Біремов так трактує цю частину його життя: "Ця пригода /арешт 47 р. і заслання/ розколює на дві частини поетові. Пощаду зосталась розруйновані надії особистої та громадської натури, зосталась муза, праця на користь рідного краю, товариство; спереду - темною низкою простягається ряд

дних днів у смердовій камері, муштра, неволя, чужина, і ді żadного просвітлу, ні, найменшого промінчика ясного світла" /"Шевченко за ґратами", 1909.Шевченко. Збірка, 1914, ст.110/. Буремов не побачив нічого в засланні окрім смердочлі казарме, муштрз, неволі й чорних днів. За Буремови, заслання було для Шевченка "проквільним погасанням хисту, творчої силк, всього живого" /ст.118/.

" Десять найкращих літ,- кеше Буремов,- кола чоловік був саме в розцвіті силк і хисту свого і міг дати колосальні ерачки художньої творчості, мусів він поневіртися по пустині і залочати ґадани нікому, адалось , непотрібно-го киття, затаїши в дулі невиплакани слюва й ненароджені твори свої. Ґратами обкладено Шевченкову душу і ті твори лежклися там, за ґратами" /от.118/. Так писав Буремов р.1909; р.1913 /в епарті "Шевченко про себе самого"/ він повторивав те саме: на погляд Буремова, Шевченко був "дивцем поховані: цілкх 10 років у мертвому еталу, за Каспійськкми морем, серед піоків та солонців" /от.119/.

І все це невірної Сентиментальна фальші Ігнорування фактів. незьяшия фактів. Небачання рахуватися з фактами. Імзвії дешавого й банального ліберального опозиціонерства. Бурелов бачив тільки муштру, ненароджені твори, про-к ільно погасання , дивцем поховану людину, ґратами об-авлену Шевчен-ову ду-у.

Задцев виступив з фактами в руках проти цієї концепції. Піков р розріс. Побачив не тільки муштру, а, ко-за муштрою, "киття, повне змісту", несамовету творчу енергій", колосальний взбух художньої творчості.

"Шевченківзе киття повеже було змісту - " чл.1.Зад"

... "Хоч стільки часу забирала йому військова муштра, він виявляв просто несамовяту злоручу енергію. Легально, не кривляючись ні перед ким, ліпив із глини й величав в алябастру барельєфи, творячи все нові й нові композиції, не пороставав дільно листуватися в друзям, читав усе, що міг тільки дістати. Крадькома рисував, і то рисував багато, бо взесь час протягом 1853-1855 років пересклав свої рисунки Валуєвському і дарував їх сміливими і гідними довір'я людям. Писав повісті, - писав без перерви; кінчав одну і зараз починав другу. Так по черзі за цей час подали: "Наймичка", "Барнак", "Княгиня", "Мушкетер", "Некрасний", "Каліганда", "Близьці" /ст.373/.

П.Зайцев стверджує, що Шевченко за одну злігу, проведену на Кос-Аралі, "написав мало що менше, ніж за перші вісім років своєї творчості, а взагалі - четверту частину своїх творів щодо їх числа" /ст.319/. Харіста-Евгенія повторює це твердження: "Жадної землі, ані перед, ані після, Шевченко не написав стільки поезій, як у Кос-Аралі. Готуючи про порожню пачку нудьгу, про страшну зимову самоту "убогого Кос-Арала", не слід перебільшувати й забувати, що тут він здобув можливість повернутися до пера й пензля і що вона ця була насичена виключною творчістю для нього. Шевченко пері да В'єнет - холодеї, повний сніг, в ясній мажутнич, на рідній Україні - писав поезії далеко відчайдушніші й безнадійніші, ніж ушки на Кос-Аралі. Тут він написав багато пісень, танкових, кавальєрських, любовних. Цікавляючись їх "сочетаньем", він блукав по Аралу, як колись блукав Овідій біля берегів Чорного моря" /ст.28/.

"Несамовита творча енергія!" твердить Зайцев. "Зима

тільки вжиткою творчістю!" повторює Шагінян. Вони про- стують скількома шляхами і переоцінці цінностей. Досить бу- ло звернутися до фактів, щоб відразу одкинути геть ці поро- жні фрази про нечароджені зорі, про антавну салдацькою льоду . Ніколи, ні до, ні після не написав Шевченко стіль- ки, скільки за зиму в Кос-Аралі, зазначає Шагінян. За одну зиму в Кос-Аралі Шевченко написав майже стільки, скільки за 6 попередніх років на волі, твердить Зайцев. Невольно не зникла людина, а загартувала творчу ніч поета.

Постав питання, що саме зумовило це піднесення творчої енергії в Шевченка? Ковпе, ми не помилуюся, якщо відпові- мо: участь в Аральській, очоленій Бутаковим експедиції.

5

Ми мали нагоду бачити альбоми в малюнках Бутаковсь- кої експедиції, які переходять в збірці Федора Вонка в Етнографічному музеї в Ленінграді. Досить було побачити ці акварелі і рисунки, щоб відразу відкинути, як міт, усе, що говоралося про "антавня", "проквільне агасання" і т.д. Рисунки дозволяють день за днем відтворити, що бачив і с- постерігав тост-малюк, беручи участь в Аральській експеди- ції. Можна сказати, і в цьому звердженні не буде надного оробільна ня, ко малюнки Шевченкові складають новий, так би мовити, експонент подорожі Шваченків. М.Шагінян: мала тавцім заклучити Шевченком біо. дафам "незміння розшифрува- ня на й го результатам послідовність і зміст його подорожі" /зт.ІББ/. "Ці альбоми й рисунки, зазначає Шагінян, не мож- на стрічати побіжнено. Вони замагають послідовного й пов- ного вивчення, їх сенс розкривається в самій їх серійнос-

ї, в їх зв'язку. За розділами - од малюнка до малюнка - роз'яснюється в них цілий філософський роман про природу Кас-Арала /ст.216/. Не тільки про природу, але й про все переляте Шевченком підчас його подорожі по Аралу.

Досте було, кажу, побачити ці альбоми, щоб зрозуміти, чим була ця експедиція в духовому житті Шевченка, як багато дала вона для його розумового розвитку. Ми знали досі Шевченка-поета, знали Шевченка-малюка, але ми зовсім не знали Шевченка-дослідника, мандрівника, ученого. Тим часом участь в Аральській експедиції мала для Шевченка велике пізнавальне значення, вона стала для нього "вікном" у лютий світ.

"Найсудиніши? біограф Шевченка, О.Кониський і той, зауважує М.Шагіни, повідомих про аральську експедицію надто мало. Він використав побічний матеріал, а не вважав за потрібне зняти й використати матеріал самої експедиції" /ст.

81/. "Навіть в опису караванної подорожі в Раїм, поданого Шевченком в оповіданні "Бітвиці", Кониський і наступні біографи, аж до цього часу, не вибрали й не зважили тих місць, де сам поет підказує їм, як треба підійти до цієї великої лодії в його житті" /ст.132/. "Тимчасом, підкреслює М. Шагінін, всі смарги Шевченка на "чорне море", "біле море", що трапляються в його листах, славетні для цитати: "Борейшов я пішки двічі всім киргизьку степ аж до Оральського моря", плавав по ньому два літа, Господи, яке пог

I/Марія Шагінін підносить на стор. 73 своєї книги дуже цінне зауваження про потребу у критичного ставлення до власних виступів Шевченкових, зазначаючи, що на них не завжди можна поклатися повно. З цього приводу цікаво навести критичну оцінку в П.Залізаца Шевченкової згадки

неоднак брудку відчували на те, що розказувати добрим людям...". - десятки разів була використана й відразу витягалась на світ, коли біографи почали моворити про Арал. На цих цитатах був побулований весь аральський "розділ" а "життя поета" /ст.132/.

Зводячи все до "нульз", по зоркам тріамах про "ка-зорний режим" I/, біографи використали аральський розділ в життя Шевченка. "Не можна, мовус М.Шагіня, виправити основного гріа всієї метачки Кониського повного не-вміння в"ясувати, до ч робив Шевченко два роки в Аральсь-кій експедиції..., дати відповідь, чим була для Шевченка ця експедиція, що вона йому дала в розумінні мастецькому,

---

про те, що він, мовляв, двічі тільки переїхав Карги-зький стеч. Біографи звичайно, прийняли це свідчен-ня; Зайцев вишує на розбіжність-фактичних даних і Шевченкового свідчення: "І кілька літ до знайо-мих Шевченко писав згодом, що двічі змірав ногамц що пущає, але до зворотної дороги, то тут - його слова є гадне помилковим: мовляв про те, що зін мало не 1000 кілометрів ід Казану до Оренбургу міг зробити проясом трьох тижнів, бо виїхавши 10 жо-втиа в Райм, він з його соутірки прибула до Орен-бургу 1-го листопада" /ст.331-1/.

I/ М.Шагіня гротичавле подібним висловлюванням: "гі лев-ка до Лизогуба, де Шевченко пише, що він вкочує у похід доєзди і повернує в пстоду великим" /ст.133/ Полксько загострише свою тазу, М.Шагіня висуває таке методологічне допчення: "Трива, неміждатсь, надавати делько більше значення тим місцям в літках; де поет на зовас свого бадьорого мастрок, відчуває своє життя, як рух і премо, а не тільки "нульзу" /ст.133/. І вона зазначає Шевченковим біографам: "Конись-кий і інші доповідницькі біографи, а слідом за ними, за інерцією, й дехто в лаві обітських біографів, не зацікавивсь і не побазали зайнятися струмком опта-мізму, що проривався в житті поета на заслідки" /ст.134/. "За інерцією"? Із * "ідь" * * інерцією?"

і з журналу; в розумі. Із тогочасного літературного; чим
 він собою являвся їм, як людина і як характер" /с. 185/.

На згадані питання Павличенко біографії дав від-
 повідь П.Зайцев. Виправляючи "описані трих-літоділля Ко-
 нявського", він розповів досвідно, що робив Шевченко про-
 тягом двох років, беручи участь в Архальській експедиції;
 в якому, що архальській розділ з Катрі Шевченка був ва-
 датним етапом в процесі його творчого розвитку; поваж-
 лям ніяк не можна проґнати.

Насамперед, П.Зайцев-стверджує те: істотний факт; що
 участь в Архальській експедиції була для Шевченка періо-
 дом перебування в зоо-і культурному товаристві і зустрі-
 чой з згаданими людьми "Івані Івановича, - дядько Зайцев, -
 були цікаві і могли його міцно вплинути. Сам начальник екс-
 педиції Бутков, що був родом з України - з Миколаєва - і
 служив у Чорноморській флотії, був людина порохова і над-
 звичайно енергійна. Гомічник його штабу-капітан Д.Макшов
 лшмо недавно переїхав на службу до Оренбургу із отоліції і
 з перших же днів голоду, зблизився з Шевченком, запро-
 сив його почувати разом у своїй кабіні. Макшов отола
 дуже близько до гуртка Бутковича-Петрашевського і бли-
 зько знав ніс. Ія Комсади, доброго знайомого поета, та
 крім того і з, мабуть десятки спіів їх з ним знайомах
 с. 301/. "Навбут ії начальник поета Бутков так потім і з
 т зблизився, що Шевченко пізніше з ним і до кн.Решні-
 назвал його своїм "смакдлом, лот ршею і другом". З
 зми користь" с. 302/ і сп. в. Ія (був на "с. 1". В ученим
 отоліччю і Гоголем, потім в ідею-решні-Томашем Верне-
 ром сам логічно згадується, що іх уч. Ія стільки іде-Ія. Всп-

нор був тєж засланець" /ст.310/.

Аналогічну характеристику нового Шевченкового оточення знаходимо в М.Шагінян: "З перших днів експедиції Шевченко опинився в колі діяльних і освічених офіцерів генерального штабу, кращих людей свого часу. В Бутаковим /згодом контр-адміралом/ засланець Шевченко ввійшовся близько й дружньо; в Понпеловим, командиром шкунки "Нікюлай", він перейшов на "ти". Близкучий молдцький ученаї, штабс-кап пітан генерального штабу Макшев, запропонував Шевченкові звою кябітку на всю дорогу. Після повернення експедиції до Оренбургу іншій офіцер генерального штабу, Карл Іванович Герн, осалив поета в себе у флігелі й був одним в найвідданіших його друзів" /ст.191/.

Для Шевченка це була участь в науково-дослідних роботах експедиції - географічних, топографічних, метеорологічних, геологічних, ботаничних і г.д. "Прозягом двох літніх місяців, - зауважує П.Зайцев, - 1848 і п"ятвох 1849 року експедиція встигла доплідати водняий простір, що займав величезну площу - без малого 65.000 кв.кв." /ст.327/. Саме Зайцев, у відміну од інших біографів, звернув увагу на те місце в повісті "Влизноці", де Шевченко в уста одного з героїв вкладає згадку про накопичені ним на Аралі знання: "Отежачи за працею свого колеги Ворнера, вистудівав геологію так добре, що міг пізніше сказати, що за знання, що їх тоді придбав, сам Мурчїсон сказав би спасибі" /Мурчїсон - славетний англійський учений геолог, ко між іншим у Британському Геологічному Товаристві реферував працю експедиції Бутакова" /П.Зайцев, ст.326/.

"Спостереження й дослідя давали членам експедиції

матеріал для відповідних розмов, крім того мали вона і собі й відповідну літературу. Безперечно, під час експедиції Шевченко познайомився з першими двома томами капітальної енциклопедії природознавства - "Космос" с авно-го Гумбольдта, що був ініціатором аральської експедиції Бутакова. Велися розмови й про славних мандрівників: їх іменами називав Бутаков відкриті на морі острови. Шевченко й сам був добре начитаний у літературі про подорожі, читав твори Араго, Дюмон-Дюрвіля й інших мандрівників, і все те, що цікавило членів експедиції, було й для нього цікаве й позчальне" /П.Зайцев, ст.326/.

Так стало, але чітко й дуже виразно окреслює Зайцев пізнавальну вагу участі в Аральській експедиції для Шевченка. "Більше як 200 рисунків і ескізів, що їх зробив Шевченко, були не тільки артистичними творами, а й документами, що всебічно ілюстрували виконану відважними ученими плодами безпечної наукової ваги дослідну працю"/ст. 327/.

Шевченка трактували або як "неука", або в нього робили "борця" й "жорту". Те, що не відповідало цій його характеристиці, ретельно висереджувалося й ігнорувалося. Ніхто в Шевченку не хотів бачити натуру "Гетівського" гатунку. Після робіт Зайцева й Шагіняна й починаємо поширювати, реконструювати наше уявлення про Шевченка. В 40-х роках Шевченко займався археологією й етнографією, ввійшов у курс археографічних студій, брав участь в розкопках, збирав фольклорні матеріали, записував пам'ятки старовини. В 50-х роках він опановує нові ділянки. "Нема сумніву, зазначає М.Шагінян, що знання за Аральську

експедицію безміжно пошанували" /ст.194/. Вона наводить цитату в повісті "Близнеці", де Шевченко згадує про себе, називаючи себе "щасливим земляком": "Зтот щасливий земляк... сообщил самое дешньйшее сведення и о берегах и островах Аральского моря,- такве сведення /в геологическом отношении/, ва сообщении которых сам Мурчисон сказал бы спасибо". "Ми знаємо, зауважує М.Пагінян, поет не перебільшував про себе. З Аральської експедиції він вивіз багато рисунків, які свідчать про величезний його досвід не тільки в самій геології" /ст.194/.

Аральська експедиція, переведена виданими офіцерами генерального штабу, не була простою рекогносцировкой. За око Аральського моря Бутаків , на пропозицію Гумбольта, був р.1858 обраний почесним членом Берлінського географічного товариства, а р.1837 за ту ж працю одержав медаль од Лондонського королівського географічного товариства" /ст.189/.

Аральська експедиція принесла Шевченкові "почуття врілостя, почуття переходу з одного віку в іншій" /ст. 186/. "Далі йому врілість,- зауважує полемічно Пагінян,- не тільки "нещастя", а великий і кошовий аральський досвід, який приєднався до перших страждань" /ст.186/. "Шевченко провів два роки в організованому колективі, в спільноті з культурними й освіченими людьми, в перемоганні реальних фізичних небезпек, в напруженні великої, колективно провадженій роботі" /ст.186/. І вона додає: "Обійти Аральську експедицію в біографії поета - значить не побачити одну з найщасливіших обставин його життя школу, яка остаточуо оформувала Шевченка".

В Аральській експедиції Шевченко брав участь, як художник. Немає сумніву, Бугаков мусів був пред"явити до його робіт вимогу наукової точності. На це звернув увагу Павло Зайцев, зазначивши в виданні цитаті, що малюнки, виконані Шевченком, були "не тільки артистичними творами, а й документами, що ілюстрували дослідну працю". Ця теза, висунена Зайцевим, знайшла всебічний і плідний розвиток у Гагінян.

"Шевченко, ажначас Гагінян, був членом наукової експедиції, він брав участь у окоу Арала - і на його картини, апробовані ученим колективом екіпажу, треба й нам зуміти поглянути очима геолога, мінералога, ботаніка, зоолога" /ст.216/. Шевченко "рисує з абсолютною точністю" /ст. 216/, з тією точністю, якої вимагала наукова фіксація досліджуваного факта. Сторінка, де М.Гагінян спинається на цьому питанні й показує, як нові вимоги, пред"явлені до Шевченка-малюра, вимогою документальної точності, позначалися на зміні його мистецької манери і, відповідно до того на зміні його мистецького стилю, належать до краєвих в її книзі. Стиль малюнків Шевченком, відзначає Гагінян, змінювався поступово. Спочатку він рисував свої ескізи в звичній для нього манері. Він розглядав їх тільки як ескізи до майбутніх картин. Певне, після відповідних зауважень і вказівок, Шевченко змінив спосіб малювання. Його рисунки набувають "самодостатнього, - як висловлюється М. Гагінян, - характеру". Шевченко намагається вже не контур майбутньої картини намалювати, а передати в усій конкретності характер предмета" /ст.216/. І це, слухаю зауважує Гагінян, призвело до виникнення нового мистецького стилю.

-Бузоро єдність світу, в якій він познайомився, завжди боротьба за життя - родини, тварини й людини, - бажання передати значення так, як воно є, прозоро-правдиво, достатку точно, усе це надає рисункам і картинам Шевченка аральського періоду особливої досконалості: мистець піднісся в них до сфери" /ст.211/.

І зрештою Шагінян навагується на сміливий крок, на загальну переоцінку того, чим було заслання для Шевченка. Успадюваній од народників і узаконеній тезі: "Нагоршна салдатчина зробила все, щоб вигнати Шевченка фізично", К. Шагінян навагується протиставити свою власну рецезію, діаметрально протилежній погляд: "Дух Гумбольдта, пізнання природи, любов до неї, поширення втіхи од краси - од пізнавального почуття закономірностей всесвіту, уважне споглядання життя рослин серед безплідних скель, уміння відрізнити й знайти сім"янілість, міркування над життям рослянини, тварини, неорганіци, зустрічі й розмови з вдатлими людьми, - усе це відсвідало для Шевченка заслання, допомагадо зберегти йому свій дух і свою допитливість екиви. Тільки під самий кінець заслання він почав "запьявати" - од офантазованого кохання до дружини коненданта Ускова й розчарування в ній, од нудьги за волю; що ось-ось має прийти й не проходить" /ст.214/.

Біографія Шевченка в книці Шагінян погляду: свій-обсяг, набуває глибокого, гетієського змісту.

Из пам'ятасмо Маріетту Шагінян, як авторку "Мандрівки в Веймар", книги тонкої й проникливої, що вийшла ще перед першою світовою війною. В "Мандрівка в Веймар" почала пильманця свій творчий шлях. Через 25 років, що

відокремля її книгу про Гає од книги про Шевченка, в розділі "Аральська експедиція" цієї останньої книги вона відкрила для себе "Гетівський атласит в Шевченківському зяттєписі. І хоч не вона перша з'ясувала значення Аральської експедиції в Шевченковому листті, - першество належить Зайцеву, - але вона з патосом і захопленням неопітки перейнялася новою для неї темою і аняла бунт проти народницького в епігонського спрощування образу поета.

6

Ініціатором постановки теми "Шевченку - Чернишевський" був свого часу Ол.Дорошкевич. Тема ця відкристалізувалася постулово. В своєму огляді шевченкознавчої літератури, опублікованому року 1930 в книзі "Згяди в шевченкознавства", Ол.Дорошкевич писав: "Одна в найціквіших проблем - це розмезувати Герценів вплив на Шевченка від того комплексу революційних ідей, який походив від гуртка Чернишевського" /ст.19/. Ця формула, висунена Дорошкевичем, повторює те, що він писав дещо раніш в своїй статті про Герцена. "Герцен, як владар дум ліберальної інтелігенції, і бсвоєк демократів-ріаноченців Чернишевський, - між цими двома суспільними силами мусів шобрати поет" /ст: 125/. "У лтанні про методи, рушійні сили історичного процесу Шевченко певна річ цілком буз на боці Чернишевського" /ст.133/.

І хоч зовсім неясне було, що власне стимулювало Шевченка вибрати між "двома суспільними силами", між "Герценом" і "Чернишевським", не зважаючи на всю темність цього формулавання /"мусів вибрати"/, теза Дорошкевича набула широкої популярности в 30-х роках. Вона пришлася до смаку

Його учили в Інституті Шевченкузнавства. Учні підхопили думку вчителя. Бвг. Шабліовський, що за деякий час заступив Дорошкевича на посаді директора Інституту Тараса Шевченка, розвинув цю його думку. Гриватну ідею Дорошкевича він завів у ранг "ортодоксальної тези". Спелучене з лєнінськю характеристикою Чернишевсьюго, як "революціонера-демократа", це твердження про зв'язок "Шевченка з Чернишевським" лягло в основу опублікованих р.1934 тез про Шевченка, складених при непосредній участі бвг.Шабліовського.

В згадуваному нарисі 1939 р. ця ідея Дорошкевича фігурує не тільки в цілковитій недоторканості, але й особливо підкреслюється і висунується на перший план. "Повернувшись 7. вересня в Петербург після подорожі по Україні, Шевченко, підтримуваний гуртком Чернишевського з запалом береться за творчу роботу, готове до друку нове видання "Кобзаря", пише нові революційні поезії" /ст.28/. "Чернишевський і його друзі в виключно увагою ставляться до Шевченка, допомагаючи в усіх його виходах" /ст.29/. І нарешті: "Революційні лозунги, піднесені російськими революційними демократами, проголошені в вступі Чернишевського, стали змістом Шевченкових поезій" /ст.29/.

Ожле, поезії Шевченка - переспів лозунгів, проголошених в вступі Чернишевського. Видання "Кобзаря", "тот же запал", усе це наслідок підтримки Шевченка гуртком Чернишевського.

Немає сумніву, Шевченко не був лібералом; він був революціонером. Таким він був у 40 роках, в роки Кирило-Цетедієвського Товариства. Таким він лишився в 50 роках. Шевченко був переконаний, "що лише збройна революція врятує його —

народ від незгоди" /Л.Зайцев, ст.429/.

Якщо, за Дорошкевичем, Шевченко наприкінці 50 років загався "між двома суспільними системами", "виграв" між лібералізмом і антилібералізмом, то у Шевченкових сучасників жодних ровходжень в погляді на Шевченка як революціонера, не було. Ніхто з них і найменше не припускав, що революційні ідеї в Шевченка могли бути чимось неорганічним, що вони могли бути вичитані або задовичені, оформувались під яким-небудь літературним зовнішнім "впливом", як це твердить Дорошкевич. З цього погляду надзвичайно цікава стаття, яка з'явилась в Парижі в органі польських емігрантів-демократів "Пестлоид ночи польських" ген. Мероплавського, де оповідалось про перебування Шевченка в р.1859 на Україні і до Шевченкові приписувалось безпосередня й пряма революційна акція серед селянства /"Зійшовши в простотаддам у корчмі, явно намовляв їх до рівні, і то до рівні без обмислення"/ Л.Зайцев, ст.478/. "Кішка, демагог і блуанір", - так охарактеризовано Шевченка з цього видання.

Ми знаємо, що М.Шагілян рішуче повстала проти некривачної й ненаукової тенденції вмальовувати біографію Шевченка в "похмуро-чорних" тонах. Так само різко й категорично повстала вона й проти міта про вплив Чернишевського на Шевченка. Вона виступала з гаслом боротьби за "науково-шевченковзнавство", в змозію посприяти на факти, обґрунтувати твердження дверслами. Вона закиде дослідникам, що вона висунула своє твердження про вплив гуртка Чернишевського, не маючи для цього медних наукових підстав.

Навілля давніше твердження Драгоманова /"Шевченко став у Петербурзі родителем з гуртка "Современника"/, Ша-

гіння вважає: "Соціалістичні дослідники німецького Драгоманова, тобто стали соціалістами /війшок Шваченка в гуртку: "Совроможники"/ без вгади про джерела. Вустрілись, були близькі, але хто сказав, що, коли? Ані посмижень, ані бібліографії у них не було. І соціалістичний четаць, коли б він захтів сам, без непотрібної балетристички... /в пероброханні фактами, в шифрованій хронології, в довільно пристосованих цитатах/, - якщо б він сам захтів глибше познайомитися з питаннями, не одержав би жадної допомоги в цій справі ані ^{від} авторів, ані від редакторів, - вс відсутністю в тексті потрібної бібліографії" /ст.243-4/.

Бузерія, але, безперечно, слушний присуд! Автори статтів про зв'язок Шваченка в Чернівецькому висловували свою тезу цілком довільно, не маючи для цього жадних фактів, не спираючись на жадний матеріал. І підписниця М.Цагіня робить те, чого не зробили літературознавці. Вона починає розділ /розділ III: зв'язок в Чернівецькому"/ зі "зведення того, що зберіглося в друку й вижлено з архівах про особисту зустріч та взаємини Шваченка в Чернівецькому" /ст. 244/. "Досі ми маємо два свідчення про цю зустріч: автобіографії М.Костомарова та споминок Д.Мордохчеца. Обидва вони згадують на Бальбиновській нонсоні і на "візитках" Костомарова, як на місце зустрічі" /ст.248/. До цих двох свідчень Цагіня додає ще третє свідчення, сказівку на архівній документ. Це лист Коліньки Ілліної, двоюрідної сестра Чернівецького, з 22 вересня 1859 р., до вона пише: "Сьогодні несподівано будемо в Костомарова, знову побачу Шваченка, один раз уже бачила в нас" /ст.256/.

В протилежність до інших авторів, ідучи зупроти тради-

ції, М.Шагінян писав про зч.л. "супертензию" на Шевченка, а висовує цілком протилежне твердження: про вплив Шевченка на Чернишевського. Шагінян підкреслює самостійність Шевченка: "Упертий по-прз всю свою зовнішню м'якість, самостійний і нагрудливий по-прз всю уявну "годатливість" /"непримонно-настойчивый при всей поетической задумчивости", за визначенням Чернишевського/, Шевченку... і до заслання гайів дивитися на речі власними очима, а в засланні ця завичка /"потребность"/ стала ще дужчою" /ст.359/. "Особисті звязини в постом, що повернувся з заслання, привабливість /"обаяние"/ його долі й вдачі, його революційні непохитності, та глибока повага, що оточували його по повероті, не могла не спростати на Чернишевського на 2 дужчого враження" /ст.257-258/.

Для Чернишевського, "в роки писання цих статей з селенського питання, свобода зустріч з Т.Шевченком повинна була стати й стала коштовним досвідом й свідченням" /ст. 247/. Чернишевський був міським людяном, "дитинство й молодість його минули в місті". Шевченко знав реальну деревню, людянкарщо розумів потреби селенства, з ним входив у коло пильця Чернишевського той самий селенський революціонер, про якого він крикз усією своєю діяльністю публіциста. Можна зому безпачливо ствердати, що сам Чернишевський пачко шукав зустрічі з Шевченком, розраховував на неї і мусів був /як і сталося/ багато одержати од цієї зустрічі. Ось чому, - підсумовує Шагінян, - не пачка вчасини цих дзох великих людей 50^х років треба простежувати не від Шевченка до "Современника" ка", а від Чернишевського до Шевченка" /ст.247'.

Ця постановка питання дала б правдоподібніша за традиційну. Не забудьмо, що всі три згадані вище джерела казують на зв'язок Шевченка-Чернішевського через Костомарова. Чернішовський зустрівся з Шевченком у Костомарова. Костомарівський вплив на Чернішевського, роль Костомарова й взагалі української "група" в формуванні російського "народництва", кінця 50-х - початку 60-х років, - ось тема, яка стоїть на черзі.

В шевченкознавстві намігався вбачити, і вихід книжки П.Зайцева та М.Шагінян є етапом з процесі цього аламу.

Книга П.Зайцева про "Диття Т.Шевченка" вийшла через 40 років після появи праці О.Кониського. На порядку денному стоїть чваргове завдання - видання багатотомової наукової біографії великого українського поета-художника-дослідника.

Ціна 3 Р.М.

Видано на правах рукопису 500 примірників

Дмитро Чижевський

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ
ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМАЛЬНОГО БОКУ ПОЕЗІЙ ШЕВЧЕНКА .

I.

Формальна відбудова поетичних творів не є вислідом цілком та наскрізь свідомої творчості. І метр, і ритм, і рима більшості поетів - в а винятком хіба навмисних "поетичних експериментів" - не укладає на підставі якогось "плану", наперед складеного розподілу, розрахунку. Нормально праця поета - складання віршів "на слух". І сам поет нерідко не міг би сказати, чому він вжив того або іншого ритму, того або іншого слова або форми, від яких залежить не лише зміст твору, а і його ритміка, мелодія та "евфоніка" віршу.

Без сумніву так "за слухом" підбирав свої ритми Шевченко, коли утворив сьому нову для української поезії народню - або ліпше кажучи "налівнарсдню" - ритміку, наслідування коломийкового віршу:

Плявузь собі співаючи;
Море вітер чує,
Попереду Гамалія

Байдеком керує...

та коладкового віршу:

У Трубайтом альта миз, осоксо
 в'їйлись, з'єднались, мов брат в сестром.
 І все те, все те радує очі,
 а серце плаче, глянуть не хоче .

За слухом утворив Шевченко ті чисельні варіанти чарод-
 них трембілів, що і зустрічаємо головне в його настінкуватих
 піснях:

Ой одна я, одна,
 як бакинетка в полі,
 та не дав мені Бог
 очі цастя, ні долі.

Перодила мене лави
 У високих палатах.
 цовком погля.
 У полоті, о. саміті,
 мов на квіточа укрите,

Б А. 76. БВ. 76.^{xi}
 Понад полем ідо
 на по'єх кидає,
 на по'єх кидає - горні
 'тосна змеч. стогно море,

росли я, росла.
 Ба. 8а. 8б, 8с. 8д, 8бб.
 Ой на п'яцьма жива, мзди,
 на п'яцьма вода;
 прикиччелась а чумаченьком
 у столу біда...

Стогно та буде!
 (А. 8А. 8б. 8с. 8д.)
 Ой, стрічачи до стрітчки -
 Морехато три гітеники
 марешаю, змиваю,-
 у неділю погуляю...

8а, 8б. 8с. 8д.
 Ой дівка я у мр за родом,
 як там какий буває я другом.
 А там друкай,
 розлучація алия -

8а. 8б. 8с. 8д.

багатая усідонія,

2) ^{xi} Формули віршів подано тут, щоб уявлялися всі різноманіт-
 ності ритміки Шевченка. Заслуга відархита народнього ха-
 рактеру ритміки Шевченка намагає, як відомо, Голосио Ст.
 Шмал-Стонцкому. Але його теоретичні формули, як ми дум-
 ку, не завжди правильні, про що не мову тут детально говорити

Як би мені черевки,
то пішла з я на музика,-
Горенько моє!
Черевків немає,
а музика грає, грає,
калі завдає!...
8а. 8а. 5б. 8в. 8в. 5б.
І багата я,
І вродлива я,
та не маю собі пари -
бевталанна я!
5А. 5А. 8б. 5А.

вдова молодая...
10а. 10а. 6б. 6б. 7â. 7б.
У перетяку ходила
по горіхи,
маросника полюбила
для потіхи.
Модяжж меле, шеретує,
обернеться, поцілує-
для потіхи...
8а. 4б. 8а. 4б. 8в. 8в. 4б.
і т.д.

Але це багатство ритміки ще не все. Власна музичність віршів Шевченка полягає ще й в іншому.

2.

Рима Шевченка дуже відрізняється від попередньої традиції української рими, за єдиним винятком віршів Сковороди, бо і барокове, і класичне, і романтичне українське віршування, як і вірші західної поезії та сусідів України, стримало дати в обох словах, що утворюють риму, повну тотожність закінчень /хуняє:: співає, грім:: жіноші, пити:: робити, мати:: дати, лежить:: сидить, долиною:: родиною і т.д./ . Шевченко рішуче горивав в цьому традиціям та, йдучи до певної міри за народною піснею, а почасти нав'язуючи свою віршову практику до традиції барокової поезії /хоч би лише духовних пісень, а може й Сковороди - "тай слесум Сковороду або "Три царі со дари".../, дає замість певної тотожності тільки непов-
подібність
ву закінчень. В багатьох випадках деякі зі звуків в закін -

ченнях лише подібні, але не ті самі.

Ми могли б коасфікувати усю різноманітність "непоіних" рям, що їх зустріваємо у Шевченка. Визначимо великим "Т" кожну шалестівку, через "О" кожну голосівку, про значіння малех літер говоритимемо в кожнім випадку окремо. Звернемо також увагу на те, що ненаголосені "я" та "е" є власне тем самим звуком.

1. Вживано це в старій українській літературі рям типу ТА:: ТАЙ, напр., у Шевченка - брата::багатий, лхмерний:: зверне, могли:: малосильний, кайданз:: поганій і т.і.

2. Дуже рідко в старій українській літературі, а дуже часті в Шевченка рями типу ТА:: ТАх /х - довільна шалестівка/ або АТА::АТАх. Напр., вигаять:: краю, люди::вудять, любали::схилить, підкрались::україна. руднах::Україна, розруйнауа::сумуєш, трясало:: врялось і т.д.

3. Але Шевченко варіює при цьому голосівки в рими - отже ТУ:: ТИ /у, я - змінні голосівки/. Тому також і ТУ::ТІІ. Напр., -породяла::затопила, мови::слово, полі::доля, очі::хочу, брови::мову, остело::могеля, даславз::славу, віка::квітку, дівчата::мати, країні:: домовину, хаті:: брата, адьва:: розмову, мура::руки, пустиня::домовини.

4. Варіація голосівок сполучається і зі змінною шалестівкою /отже типк 2 та 3 разом/: ТУ :: ТІХ - напр., дівчина::звигнув, окротана:: теном, Літаа::співають, неборанк::плакать, плічо::козачім, заплачуть::бачить, водом:: загойть, підтеном:: хатини, Україно::гнеш, шукає::підростають, простоводсе::голосить, неволі::полем і т.д.

5. Одна "зайва" шалестівка буває у Шевченка вставлена

серед інших звуків, або на кінці після голосівки: ТАТ:: ТАХТ, або ТАТ:: ТАТх. Напр., заховав:: розмахавсья серця:: сміється /фонетично "сміється"/, Гуса:: стрепенувся і т.д.

6. Бувають і варіації голосівок в таких положеннях, як в типі 5-му: ТАХТ:: ТАПТ. Напр., веснянку:: шинкарку, сеника:: горіаку і т.ін.

7. Можливі і варіації калестівок, що в змінних формах тієї самої "первісної фонемі", напр., в римах Шевченка зустрічаємо в тій самій функції /напр., голосні та безголосні, звичайні та паляталізовані, юроткі та довгі/: ТАТ:: ТАТ', або ТАТА:: ТАТ'А, ТАТ:: ТАД, або ТАТА:: ТАДА, ТАТТА:: ТАТА. Напр., побо - рюсь:: Гус /у Шевченка рідко/, знаєв:: замів, пташка:: тляко, шукаєво:: найда, булаа:: вдригнула, поспідтанняю:: хатина і т.д.

8. Нарешті, дуже часті такі варіації голосівок та калестівок, що скорше можна називати "асонансами" ніж "римами". Напр., кличе:: лише, проці:: очі, робив:: ходив, буде:: любе, пдата: :плакати, ладу:: лагодь, вшні:: вйшла, кватрку:: детину, кормилом:: хвлях, стогне:: прохолоне і т.д.

Як сказано, попередником Шевченка в Сковорода, - реформатор рими в українській бароковій літературі. Наведемо кілька прикладів тих самих ризів в творів Сковорода:

1. Убогий:: немного, солодий:: глутка, тїло :: нецдой, претвбрати:: проклятій, минут : :лютій і т.д.

2. Градом: : стадо, приємлют: : землі. помочет: : Боже, востходит: : походзі , лучи: : улучят, свободы: : родит і т.д.

3. Біла: : тїло, головою: : покої, благодатю : : ходатаю і т.д.

4. У Сковорода рідка: : ученю: : совершеною.

5. Крест:: воскрео, мiр:: вихр, адамант:: град.

6. У Сковороди, здається, не зустрiчасться.

7. У Сковороди, зокрема в останній перiод його творчостi, значно частiше, нiж у Шевченка: Господь:: род, орел:: отсая, дух:: круг, глаз:: нас, земна:: увеселенна, окiяна:: обаянна i т.д.

8. У Сковороди рiдка: народ:: гроб, верба:: вода i т.д.

Шевченку, в южнiм разi, лицов, як бачимо, iншими шляхами, нiж Сковорода.

I в iншому вiдношеннi Шевченко стоiть в питаннi рими так само, як i Сковорода. Це - звязання чоловiчих рим, по-перше, та звязання неграматичних рим, по-друге. Щоправда, обидва типи рим в Шевченка не цiлком новi.

Чоловiчi рими були забороненi традицiйною поезiєю українського бароко /мабуть, за польською традицiєю/. До Сковороди зустрічаємо де-не-де чоловiчi рими. Але бiльша їх кiлькiсть - лише в творах формально м е н и досконалих, або в менш внахлоних авторiв, в поезiв-дилетантiв. Маємо таку кiлькiсть чоловiчих рим:

Вірші празничні і облічотельні /1219 рядків/-	13%
Бромомах Клементія /638 рядків/ -	19%
Бромомах Онуфрія /622 рядки/ -	22%
"Вінці" /вид.Перетцем/ /310 рядків/ -	0%
Валпчковський /132 рядки/ -	3%
С.Тодорський /270 рядків/ -	0%
"Канта" /Вовняк/ /800 рядків/ -	13%
Д р а м и /Резаков/ /2.000 рядків/ -	7%
Вірші... на погреб Сагайдачного 1622 рядки/829 рядків/ -	13%

"Умнологія" 1630 р. /241 рядки/ -	5%
Схариссторіон 1632 р. /118 рядків/ -	0%
"Іоїка ієрополітїка" 1912 р. /268 ряд./ -	0%
Слово о збуреннї пекла /512 ряд./	23%

У Сквородак маємо чоловічі рими не в и п а д ко в і, а в певних місцях в строфах його віршів за строфічними схемами:

Скворода "Раннїє стхотворенїя" /352 рядки/ -	14%
Скворода "Сад болєзтвенних пісонь" /1000 ряд./ -	45%

Цікаво, що в тих поетів, яких Скворода цитує, захотїло, або в яких він вчухся в Академії, маємо дуже малі відсоток чоловічих рим. Подивимось:

Прокопович /вірші, 272 ряд./ -	3%
Лашевський /драма, 317 ряд./	1,3%
Коницький /драма, 630 ряд./ -	5,6%
Туптало /драма, 2337 ряд./ -	1,8%

У Ковалевського в "Звєзді" за схожих строф маємо 30% чоловічих рим. Отже Ковалевський "уварює" чоловічу риму нілксм. Шевченко впавав до жіночої риму і тільки рівноправно. Тактично рими чоловічих у нього не мали ніякого впливу на рідких дактилических. В новітній риві, як и, що творить Скворода утворивши в розвитку української рими новий рив. Шевченко лише приєднується до того вже нілксм "незривної" родичі.

Подібно стоїть справа з "неграматичними" римами. Тут саме особю зрозумїло, що рима "неграматична" як найпростіші зустрінемо в більшій кількості у творчості молодятів, що кращі поети мають більшу кількість рим "оригінальних", "воєвільних", себто неграматичних. Треба сказати, що і тут Шевченко - так само, як і Скворода - ид пог дїду. Подивимось на числа неграматичних

рими:

"Вірші правничні..." -	17%
Клементій -	10%
Онуфрій -	10%
"Вінці" -	17%
Величковський -	39%
Тодорський -	27%
Сковорода "Равн.стехотвор." -	58%
Сковорода "Сад" -	38%
Котляревський "Енеїда" I -	30%
Шевченко "Катерина" -	54%.

Відношення техніки римування Шевченка до попередньої - в кожному разі "революційне"¹²/ По меншій мірі в шитанні неповних рим. Варто звернути увагу на те, що подібні реформи рими в польській та слов'янській літературі /чоловічі рими/ та пізніше - в російській /неповні рими у Блока, Маяковського та інш./ викликали задекларований одкір. Поскільки перші завів неповні рими до російських вірків Алексей Толстой, можна думати й про те, що це відбулось під впливом Шевченка /Толстой обертався в українських колах і цікавився українською літературою хх/.

Детальніші дані до історії української рими див. в моїй книжці - "Український літературний барок" ч. I та II. Прага, 1941.

Там і блякчі закінки на використанні дзеркала.

хх/

Ось типові приклади в Толстого:

Благословляю вас, леса,
Долини, ниви, горы, воды
Благославляю я п р з р о д у
І голубів небаеса.

/продовж. див. стор. 9/

Але, здається Шевченко робить спробу виловити ту саму втрату співзвучності, що її приносить з собою "неповнота" у інших шляхах. По-перше, він ясно пише "внутрішньої рими" собі між різними словами в тій самій рядку. Внутрішньому, де речі, охоче виглядає романтична балада /західня, але польська та російська/.

Порівняємо:

Гамалія, серце мліє...^{xxx/}
Єсть у мене діти, та до їх подіти...
Усюди, до люди...
Той мурве, той рушувє...
І царяга, і старчага...
Між крам, над старам...
На дві ночі карі оці...
Хто спягає, прхвігає...
А тж часом спчі в ночі...
Прилїтають, забирають
Все добро з собою...
І святая твоя слава
Як пилина лине...
Спи Чарюине, нохай гинуть
у ворога діти!

За те А.Толстой уникає риму з додатковими ш е л е с т
к а м а, дуже тепових для Шевченка /див.чч 2,4,5/.

Форма отже значно менш "радикальна".
^{xxx/}

До того тут маємо співзвучність перед римою :

Малія // Мліє.

Спе готуйте, поки встаня
правда на сім світі!
Бабусонька, голубонько-
скане, бо ти знаєш,-
хочь даж моні маж
ва дорога свѣдѣ...

Ця внутрішня рема в Шевченка не випадкова. Це систематично та ясно змітей засіб присилити ту співзвучність, яку почасти страчено через "неловну" риму. Але Шевченко знає і інші засоби посилення повновзвучності, "мелозвучності" віршу.

4.

Вірш Шевченка значно згущаєшк ніж вірші всіх українських письменників до нього .с. при ньому Подібної внутрішньої співзвучності мови досягли лише деякі зменні поети світової романтичної поезії, що в такій великій мірі були орієнтовані на "музичність" /Брентано/.

Шевченко досягає надзвичайної повновзвучності, поперше, простим повторенням тих самих або споріднених слів. В дусі народньої пісні Шевченко повторює окремі с л о в а. Наприклад:

Україно, Україно
ноньо моя, наїгуро...
Ім дождалась чобра слава,
Когата дождалась...
Кинув рік, кинув другий...

або повторює різні форм того самого слова. Наприклад:

...бо случну,
" як батько случнув,...
І всі почини. Сильні в хату
І сж підко спочинати...

Іноді Шевченко казує повторення слів, або їх різні форми в тому самому невеликому вірку:

Кричать дні, минають ночі.
мчися літо, ...
..... і не скаю
чи я жизу, чи дзятва...
.....
А дай жизу, серцем жизу
.....
А це гірше сплати сплати
і сплати на вождю.

суттєво-непомітно будує цілі вірші, чи постимки повторенням:

Самок виповзлі коло хати,
Хручі над випином гулуть,
Плугатарі в пучках йдуть...
.....
а на горі вечерять йдуть.
Оім"я вечеря коло хати,
Вечірня віронька всгас.
дечка вечерять подає...
.....
Загядло все - тільки дівчата
та одовоєйко не загди.

Або:

Ізза гай сонце зходить.
За гай і заходить:
По долині увечері
Ковак смутний ходить.
Ходить він годину,
Ходить він і другу, -
Не виходить чорнобрыва
Із темного луку,
Не виходить зрадливця...

5.

Але Шевченко це збагачує численні співзвуччя, що постають через повторення, співзвуччями між різними іншими словами, за досягає тут надзвичайних ефектів. Щоб добре уявити собі кількість та різноманітність таких співзвучч в віршах Шевченка, це "інструментальні" вірші /як змути це деякі представники "формальної школи", будемо вивисувати поруч в рядках ті звуки, що повторюються. Наприклад:

... Ні, Степане,

моя ти дужено.

ти ди ти

І Господь гобе покино,

по те по ки

Як ти нас покинеш

ти по ки

Та він будує цілі окремі слова: збівши на повчальних віршах - ронних вже цілком різних, неспоріднених між собою слів:

без много скрізь могла

мисл могла

чи то нодоля те нодоля

чи то но оля та

чи то літа ті котячі

чи то літ ті тот

Короли підуть го дібролі

роги ні луть ко дібр
олі

дівчата зжидуть воду дбать... ді аг дуть ду дб ать

... ідуть моляться ся

чонці за Гуса. З-за гори чэ ці за са за гори

червоно сонце ах горить чэ он он цэ гори

щоб я постіть засоло слада, с лъ сэ ло о ла ла

у моря сліз не посліда с си лз ла

Соло! соло! заслі хати, се ло се ло во се лі тх

веселі здадема палаги ве еє ді ал ал тх

широкі села; се ла

а у салах у веселих у се лає у ве сє лє

і людя веселі... ве сє лі

По діврові вітор вже по ро вів ві нч

гуляє по полю, ля по по лю

край дороги гне тополе ра до ро по лю

до самого долу до до лу

Чиг рине, Чи. рине! Чиг рх п чиг рх но

все на світі гине псе на сві тх но

і свята твоя с а, свя с ва

як підня дече лє на лє но

за вітрами холодними... ві ми на ми

Щелченко зміє викликати звичайним звуком віршів певно драматична, ніби музичною мелодією. Ось прикладя похмурої, "інструменталі" початків віршів на "р", "у", "ор", "ол":

Вітре буїний, вітре буїний! віт ре буї ний віт ре буї ний

ти в мором говорив ти в оре орх

абуду його, заграй ти з мзи,
спудай снаг море...

в ди в ти в мзи
ит не оре

У неділю вранці рано
поле кралося гуманом
У гумані на могилі
як тополя похилилась
молодиц молодая
та в гуманом розмовляе
"ой, гумане, гумане!
мій дятанкі галане
чому мзи не схавася
отут серед дану?"

ра ра ко
по лось ту ма ном
ту ман на мо лі
псл по лз лась
мо лод мо лод
та ту ма нсм мо
ту ма не ту ма не
ла та ня та да не
му ме не не
ту ла

Або похмура сфіндія рядків:

Ніби серце одлучне
з Богом заговорить...
А гуман неначе ворог
закриває море
і хмарську рожеву,
і тму за собою
ровстмлає гуман сивки
і трмою нічю
сповіє тобі душу...

не
ого аго ворк
тум ан не на воро
за ри за оре
аро ро
тму ою
ро гум ан
ть мою мою

Як здається, в певних випадках навіть вибір слів у Шевченка зумовлений оглядом на співзвучність слів: "на могилі" ← "молодиця молодая", "дятанкі" → "галане", "неначе ворог" ← "закриває море" і т.д.

Так "інструментовані" чіткіші місця в творчості Шевченка з усіх періодів творчості Шевченка. І коли ця "інструментація" в певних

випадках навіть допомагає поетові викликати в читача певні настрій, то іноді звуки ці ужито так, що самі звуки мають певну картинку, - "ономагопоетично" - напр., мелос вітру в осоці:

Вітер в гаї нэ гуляє,

в ночі спочиває;

прокинеться, тихсенько

ся хе се

в осокх питає

со

"Хто се, хто се по цім боці

хто се хто се ці ці

чепе косу? Хто се?

че по су хто се

Хто са, хто се по тім боці

хто се хто се ці

рве на собі коси?

со си

хто се? хто ся?" - тихсенько

хто се хто се се хе се

спитає - пові...

або в сухому листі:

... шелестять

ше ле стя

потрвкю листя; гаснуть очі

хо лэ лм стя сну ці

заснули дума, сордце сплять

ва сну ли се це

і все заснуло...

со зя сну ло

або улюблене поетове "рознули гармат", "ревіли гармат", переж-
няте в дум Срезновського, мабуть, головно завдяки "мальовничім"
звукам цих слів.

6.

Музичні засоби Езиченко впливає дуже різноманітно: маємо.
в нього типові "співачі", "лісенні" вірші /більшість пісень,
значні пасажі в поемах, поруч з ними - вірші декламаційні, ро-
торичні /публіцистичні місця в поемах, вірші до постів, переспіви
Св.Письма, "До мертвих і живих...". Та поруч з цими утпани
є й інші. Музична побудова віршів різного типу - різка. В пав-

них тонах вірлів свфонічна інструментовка не так ясна, як в деяких, що ми їх цитували.

Можливо, що музичність мови Шевченка тому так впливає на читача, що при цьому нахилченні однакових звуків, мова Шевченка не робить враження штучної. Вона надавчачно тісно наві'язується до мови народніх пісень, але в той самий час їх не копіює рабськи, а переплавляє. Дослідження інструментовки мови Шевченка може доповнити дослідження народніх джерел його творчості. Тут на- боду лише один приклад.

Певчонко:

Ізза гая сонце сходитьъ,
за гая і заходитьъ,
по долині увечорі
Коган смуґчий ходитьъ...

Чумацька пісня:

Ой, висою лесе сонце сходять
низенько заходить
смуґно, смуґно чумацькей отаман
по габору ходить

Першоєри Херс. губ.

--

УКРАЇНСЬКА ВЛЕНА АКАДЕМІЯ НАУК

СЕРІЯ: ШЕВЧЕНКА ТА ЙОГО ДОБА ч. I. ПРАЦІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ 1946 р. Ч. В .

ЯРОСЛАВ РУДНИЦЬКИЙ

НАРОДОС В ШЕВЧЕНКОВІЙ
ПОЕЗІЇ

Львівськ
1946

ВСТУПНІ УВАГИ^{1/}

Дві основні можливості обумовлювали дослідження зацікавлення наголосом Шевченкових поезій. Перші із них – це намагання видавців чи редакторів Шевченкових творів публікувати наголосні тексти його поезій, другий – посліда над ритмічною будовою Шевченкового вірша. В першому випадку присвічувала редакціям часто практична мета – усталення, сказати б, своєрідна орфографічна канонізація щодо наголосу Шевченкового слова, в другому ж до дослідникам про усталення ритмічної якості Шевченкового вірша і розв'язання проблеми народності в віршовій формі його поезії. В обох випадках наголос сам у собі не становив чкоїсь окремої проблеми досліджу, як можна прикинути; його аналізу /якщо він взагалі був/ мали слугувати за допоміжний засіб усталити такі чи інші ритми. Так підходили до проблеми В.Л. Ретц, В.Луцький, Ст.Смаль-Стоцький і останньо Філ.Колесса; л. назвати дослідників, що вносили до справи щось конкретне ново. Бачимо, Ол.Семязька у статті: Тименти Шевченкової мови, їх походження і значіння /Укр. мовознавство, Збірник І. Харків-Київ 1931, стор.7-51/, обговорюючи м.ін. "штучні елементи" у Шевченковій мові зупинилися на кількох прикладах "порушень наголосів" у Шевченка, не згадаючи жодного в прикладах цього явища і не вичерпуючи цілості матеріалу.

А прог. питання Шевченкового наголосу стоїть далі зід-

1/ Перша частина цієї розвідки /"Наголос Шевченкових поезій як текстологічна проблема" / вийшла у березні 1944 р. в рамках серії Шевченківських доповідей Українського історико-філологічного товариства в Празі; друга частина /"Наголос Шевченкових поезій як мовознавча проблема" / 24. квітня 1946 р. в часі Шевченківської конференції всіх Груп Української Вільної Академії Наук в Англії, пор. конспект доповіді, в Збірнику УАНУ ч.5, травень 1946, стор.12-13.

відкрито, й сьогодні не втратили сили значенні слова Ст. Смаль-Стоцького: "А з шалем мушу сказати, не траплялося мені досі чути, щоб хто умів добре читати Шевченка /слово читага процу розуміти в дословнім значінню!/, навіть "славновіські декламатори мене дуже рідкоколи, та й то не вповні, дозволи, а дуже часто "деклямації" Шевченкових поезій спривляють мене навіть страшенні душевні муки..." /"Читане Шевченкових поезій" відбитка, Львів 1914, стор.8/. І сьогодні декламатори наголошують Шевченка дуже до вподоби й ніякого стриму чи санкції в цьому напрямі немає. А Шевченку для нас передусім гоюрене, живе слово й на цю сторінку треба б звернути найбільшу увагу!

Та не тільки з практичних мотивів вимагає Шевченкове слово наукового розробу проблеми наголосу, чи наголосової канонізації тексту. Якраз у дослідях над ритмікою його поезій ця справа взирає в позній гостроті й вимагає розв'язки. Наведемо один приклад із новітніх праць на ту тему для ілюстрації. В цінній і оригінально подуманій книжці Сіл. Колесня: "Студії над поетичною творчістю Т.Шевченка", Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук. Праці Відділу Українознавства, т.2, Львів-Київ 1939, наводить автор на стор. 132 Шевченкову поезію "Ой маю, маю я оченята" з такою акцентуацією:

Ой, маю маю // я оченята
Нікого, маги, // та оглядати,
Нікого, /серденько, // та зглядати.
Ой, маю, маю // / і рученята,
Нікого, /матінку, // та обнімати,
Нікого, /серденьку, // та обнімати.

Автор, ідучи за Франком, розміщує в чотирьох висхідних ролях-ні наголоси фальшиво: "нікого", замість правильного "нікого" в значенні "кома кого". Ясна річ, що така акцентуація заста-вляє читача відразу ставитися з певною обережністю до ритмо-логічних висновків автора, зокрема ж до його статистичних на-ослових таблиць на стор. 123.

Виходить отже, що так як у практичному житті, зокрема, при Шевченковій голосній лектурі^{1/}, так і в теоретичних дослі-дах над формою його поезії справа наголосу стоїть іще нероз-в'язаном проблемом і тому ми хочемо на цьому місці, хоч і без претензій на повне висчерпання теми, подумати декілька основ-них питань із Шевченкової акцентології, залучивши для півні-х дослідників, чи редакторів Шевченкового тексту витягати практичні висновки в цій ділянці.

I.

НАГОЛОС ШЕВЧЕНКОВИХ ПОЕЗІЙ ЯК ТЕКСТОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Питання Шевченкового наголосу, це насамперед т о к - с т о л о г і ч н е питання. Як відомо, поет сам не вазначу-вав наголосу на всіх більшескладових словах, обмежуючись ті-льки до деяких місць. Новіші академічні видання "Кобзаря", як напр., видане в 1939 р.^{2/} подають за авторськими наголоси

^{1/} Напр. про це авторові узяти в книжці: Як розмовляти по-літера-турному?, Прага 1941, стор. 35-6.

^{2/} Тарас Шевченко: Кобзар, повна збірка поезій. Академія Наук УРСР "Інститут української літератури ім. Т. Шевченка" Редакційна колегія: О.С. Корніичук, П.Г. Тичина, П.Т. Рильський, З.А. Редько, К.Д. Конця, відповідальний редактор академік О.І. Біленський. Видання ювілейне 1814-1939 до 125-річчя з дня народження. По-дозилна оправа і оформл. роботи З.Олександровського, ЗІ Ілюстрації Г.І. Жуківича, портрет І. Рєпіна. Держлітвидав Літературне Видавниц-тво, Київ, 1939, стор. 752 и ХХЛ.

всюди там, де їх Шевченко ставив сам, чи щоб відрізнити наголос українського слова від московського /напр. ко́рале, уро́дливий, копита́ми, сво́його, ма́лий, ко́зв'я/, чи з функційних, значено-відрізнювальних причин /напр. покара́ = покарає, щоб відрізнити від покара = кара; се́ла називн.множ. для відрізнення від седа́ родов.одн.; ні́кому = нема́ кому́ в відрізненні від: ні́кому = ні одному, ніякому; поспа́да родов.одн. від Госпо́дь, госпо́да називн.одн. = пристано́вце/, чи вреслі з ритмічних причин /Мо́ску, па́нк, ві́рші/.^{1/}

На талі, основані на автографах Шевченкові наголоси зроблялися приступними для загалу досить пізно через пізні вилазлення їх в друку. На попередні частинно-наголошені видання "Кобзаря" /Сімовичеве^{2/}, т.зв. Варшавське, Дорошенк-Сіропалкове, аржстї Білецького, Приходька й ін./ мало зирізняльничї безпосередничї або посередничї впливи Франксьвє видання: Твори Тараса Шевченка. Кобзарь, Т.І-П.Українсько-руська Бібліотека т.УІ-УІІ, Львів 1909. Ця книжка, де єдине досї найповнїше наголошене видання Шевченкових поезій. "Від усіх дотеперїшніх видань, писав у передмовї до нього Франко, має відрїзняється нумерованєм рядків, урґавильносьм інтерґункцій та акцентованєм бїльшє-складових слїв. Особливо ся остатня волїсть на мою думку важна, принаймнї в Галичинї, де досє навїть у шкільних зеданях Шевченка акцентують хибно. Звичай акцентования прийатий був ще в 50 роках П.Кулі - шом у його друкарнї, і добрий звичай нїколи не задать зїдноти-

^{1/} Пор. про це тєж В.Сімович, Сьогочасне й Минуле, ки.П-ІУ, Львів 1939, стор.184.

^{2/} Тут треба брати під увагу не тїльки книжку: "Тарас Шевченко: КОБЗАРЬ Народне видання з поясненнями і гризїлками К-ра Василя Сімовича." Уаґериньслав-Цах"янець-Лялїцї 1921, але й пїзнїше видання: "Тарас Шевченко: Кобзарь. Вибранї поезїї", Львів 1942.

те" /стор. УЕ-IX/.

Відликалися до Куліша, Франко має на увазі Шевченкові поезії, поміщені в збірнику "Заліски о Южной Руси" т. II, Спб. 1857 /"Наймичка" стор. 149-68/, в альманасу "Хата", Спб. 1860 /"Крбаарський гостинець" Т. Г. Шевченка, а саме поезії: "Даліна", "Гусяка", "На Різдво", "Козацька доля", "На Вкраїну", "Хатина" й ін./, чх в "Основи", Спб. 1861 /"Кобзарь": "Не для лядей и не для славы", "Послание славному Н. Т. Шевченку", "Ой три пляхи", "Чернець" та ін./, а передувім Кулішево видання "Кобзаря" з 1860 р. Франко в багатьох місцях поєднав собі це видання не тільки в справі текстових змін /варіантів/, але так годі, коли зазначус в своєму виданні інші наголоси, як у Куліша. А проте різниць між обидвома виданнями щодо наголосу більш, ніж їх відмічає Франко.

Наведемо частину з цих різниць.

Поминувши всі недоліжки з помилки в обидвох, як наприклад / незазначення наголосу на більшескладових словах / в вимком прочитав: зовсім протичинників/:

Од Києва, до Умані

Од Київa до Умані

Дягла Дяхи зрупом

Дягла Дяхи зрупом

К I / 207

Є I / 130

Вийшла з хата Катеріна

Війшла з хата Катеріна

К I 2 / 167

Є I 343

¹²⁷ Пор. про це окрім авторів увага в с. 271: "Франко як редактор Шевченкового "Кобзаря", Рідне Слово Міжцятк літератури, мистецтва і науки, т. 6 за травень-червень Мюнхен-Карльсфельд, 1916, стор. 80-2.

¹²⁸ К = "Кобзарь" 1860 р. з наголосами П. Куліша.
¹²⁹ КІ = Заліски о Южной Руси, т. II, Петербург 1857, /Наймичка/.
Є I; II = томи Франкового видання Шевченкових поезій.

Через технічні причини твердий знак в цитагах опущено.

Бо без неї в хаті
Якось сумно
К П 162

Бо без неї в хаті
Якось сумно
Ф I 338-9

б/ помилкове зазначення наголосу двічі:

одін про́сить
Другий прокли́нає
К 188
Не ви́терпів святої ка́рки
К 148
По-під дібро́вом сто́ять
К 152
По́ лісу заві́ло
К 87

одін про́сить,
Други́й прокли́нає
Ф I 118
Не зітэрпів святої ка́рки
Ф I 90
По-під дібро́вом сто́ять
Ф I 93
По́ лісу заві́ло
Ф I 24

в/ помилкове наголошення взагалі:

Бовка ви́глядає
К 79
Муся́ть пропада́ти
К 192
Круго́м ёго степ як мо́ре
Широ́ке сині́є
К 5-6
Торба́нками обвішаний
К 93
Іде со́бі, ма́льку ку́рять,
К 178
На у́лицях , на рослу́ттях
К 181
За́ що поги́бала,
К 44

Бовка ви́глядає
Ф I 118
Му́сять пропада́ти
Ф I 122
Круго́м його́ степ як мо́ре
Широ́ке сині́є
Ф I 31
Торба́нками обвішаний
Ф I 28
Іде собі́, ма́льку ку́рять,
Ф I 111
На у́лицях, на рослу́ттях
Ф I 113
За-що поги́бала
Ф I 65

Не дасть озяго́го розпиха́ть   Не дасть сзяго́го розпиха́ть
К 164   Ф I 101

г/нн вреслі наголосові різниці, що зв'язані з паріангізацією тексту:

Не́бо, зорі, добро́, лю́де   Не́бо, зорі, добрі́ лю́де
К 178   Ф I 111

Сидіть собі кінець сто́ла   Сидіть один кінця́ сто́ла
К 192   Ф I 122

Вареню

Столі́ й лавки меють   Столі́ й лавки меють
К II 161   Ф II 337

Харпець у овитіні   Хлопець у овитіні
Поламні́й, у постолах   Поламні́я у постолах
К 184   Ф I 116

- А прізвище?

- Прізвище ?

- Прізвища гемаї

- Не маю.

К 176   Ф 109

Поминувши все те, завважуємо: такі більші різниці з наголопуванні Шевченкового тексту в Куліша й у Франка:

а/ серед і м е н н я к і в:

Треба будо

Треба будо

А к а́ ф и с т наніти
К II 164

Ака́фіст наніти.
Ф I 340

А тем ча́сом зорозуютьки
Чінять слово́ волю
К 70

А тем ча́сом зорозуютьки
Чінять слово́ волю
Ф I 12

Найду́ пінку, почасту́ю,
З в о р о́ д е н ь к і в
покепку́ю
К 54

Найду́ пінку, почасту́ю,
З в о р о́ ш е н ь к і в
покепку́ю
Ф I 56

К діти майну́ля
По г о р и щ а х,
К 17.
Самá в найма́ піді́
Ді́ток в школу́ одда́м
К 191
Треба́ ді́тоќ годувати́
Треба́ ді́тоќ одяга́ти
К 195
Звіли́ моїх ді́тоќ,-
Тяжко́ мені́ жити́!
К 211
Тіхий, тихий Дуна́й!
Моїх ді́ток забавля́й
К П 151
Ключе́ ма́ги вче́ряги,
А д о н ь к а не чу́є;
К 66 ..
Отга́к чині́, як я чині́ю
Люби́ д о ч к у́ абі-чмаю
К 191
И д о л о б и́ вікогели
З ново́ї комо́ри
К П 160
Єсть ка́рмі́ о́чи-як в і р о н ь-
кі́ ся́ють,
Білі́ рученя́та-млію́ть-обніма́ють
К 131

І ді́тка мо́їку́ля
По горіщах
С П 108.
Самá в найма́ піді́,
Ді́ток з школу́ одда́м
Ф П 121
Треба́ ді́тоќ годувати́
Треба́ ді́тоќ одяга́ти
Ф П 122
З"їли́ моїх ді́ток?
Тяжко́ мені́ жити́!
С П 139
Тіхий, тихий Дуна́й
Моїх ді́ток забавля́й
С П 137
Ключе́, у́ги вче́ряги,
И д о н ь к а не чу́є;
Ф П 9.
От-га́к-чині́, як-я чині́ю
Люби́ д о ч к у́ абі-чмаю
С П 122
І к о л о б и вікогели
З ново́ї комо́ри
В П 136
Єсть ка́рмі́ о́чи як ві́-
роньки́ ся́ють
Білі́ рученя́та-млію́ть-
обніма́ють,
Ф П 73

Місяць високо, , ,
Зіронькн сязьт.

К 141

А поки щó

До к о р ч м ь вернуся

К 133

а дівчата!..

К р а ю козалького красá
У Дяха в'яне,

К 164

Червоною гадюкою
Несе Альга вісти,
Щоб легіли к р ю к ь в поля
Ляжків - папків іста.
Налетіли чорні к р ю к ь
Зельможних будіти;
Зібралося козачество
Богу помолітись.
Закрякали чорні к р ю к ь
Викмаючи очі;

К 52-3

Бачить - ліс чорніє
А під лісом, край дороги,
Либонь к у р і н ь мріє

К 86

Н о г о р ч ь, мості-пане!
Чувє, охрищеня?
М о г о р ч ь!

К 136-7

Місяць високо,
Зіронькн сязьт.

Ф I 84

А поки-щó

До к о р ч м ь верну ся

Ф I 79

а дівчата

К р а ю козачького красá
У Дяха в'яне,

Ф I 101

Червоною гадюкою
Несе Альга вісти,
Щоб легіла к р ю к ь з поля
Ляжків-папків іста.
Налетіли чорні к р ю к ь
Ляжків будіти;
Зібралося козачество..
Богу помолітись.
Закрякали чорні к р ю к ь
Викмаючи очі,

Ф I 54-5

Бачить ліс чорніє
... А під лісом, край дороги
Либонь к у р і н ь мріє.

Ф I 22

М о г о р ч ь, мості-пане!
Чувє, охрищеня?
М о г о р ч ь!

Ф I 81

Нема́ Січки; о ч е р е г и
У Дніпра́ пига́ють

К 42

А ходім, лиць, панів братів

С Полякми́ б'ятьця!"

Н 51

Дале́кий шлях, панів братів

К 180

Не зга́дуйте, панів братів

К 150

К перстеник у Варвара́

Неві́стці досіла,

К II 161

Та ось що: не так
пані́, як підка́вки

К 157

Не чу́т плачу́, ні гарма́ти,

К 221

Що одъ́ тебе́ сіна ма́ла,
Покр'я́ткою ста́ла...
Покр'я́ткою...

К 90

До полудня, та я зав'яне
Брови́ подняють...

К 10

Нема́ Січки? - очере́ги
У Дніпра́ пига́ють:

Ф I 63

А ходім лиць, панів братів;

З Полякми́ б'ять ся

Ф I 52

Дале́кий шлях панів братів

Ф II 8

Не зга́дуйте, панів братів.

Ф I 92

І перстеник у

Зарвара́

Неві́стці досіла

Ф I 137

Та ось що: не так
пані́, як підка́вки

Ф I 9

Не чу́т плачу́, ні

гарма́ти,
Ф I 146

Що одъ́ тебе́ сіна ма́ла
Покр'я́ткою ста́ла...
Покр'я́ткою...

Ф I 26

До полудня, та я зав'яне
Брови́ подняють...

Ф I 43

В погайників дурі...

огонь!
К 198

Мордуй, мордуй: в р.п.й бу
174

Та не чули вже ті р.і.ч.є.й
Ні батько, ні мати....

Ж 76

Вдорів, о.в.н.о., вдорів,

Жиде,
К 135

Любілася, кохалася

А с е р д е н ь к о мліло:

К 10

Вилле слезк на моргу -

О.в.р.д.е.н.ь.к.о слочіно:

К 92

Зсць сёрце едїне, с _

о.в.р.д.е.н.ь.к.о д.в.с.ч.е,

К 131

В і й д и, с.е.р.д.о.н.ь.к.о.

Я виглядаю,

.....

Ціглянь не, прапко,

Моє с.е.р.д.о.н.ь.к.о

Поки близенько,

К 141

А так:

ті очі козачі,

Ці та цілувала, с е р д е н ь -

В погайників дурі...

О 1 128

Мордуй мордуй! в р.п.й бу
174

Та не чули вже ті р.і.ч.є.й
Ні батько, ні мати....

О 1 16

Вдорів, о.в.н.о., вдорів,

О 1 11

Любілася, кохалася,

А с е р д ь н ь к о мліло:

О 1 44

Вилле слезки на моргу.

О.в.р.д.е.н.ь.к.о слочіно:

О 1 28

Зсць сёрце едїте, с е р -

г.в.н.и.к.о д.в.с.ч.е.

В і й д и, с.е.р.д.о.н.ь.к.о.

Я виглядаю;

.....

Віглянь не, прапко,

Моє с.е.р.д.о.н.ь.к.о

Поки близенько!

О 1 81-2

ті очі козачі

По та цілувала с е р д е

К.В моє!

К 143

Дунув вітер по-над ставом -
И ста і д у не стало

К 92

Убийте пса! а о о са ч а т
Своєю зарізу.

К 208

Дасть він мені с р і б л о-
с л о т о

К 144

Де світилки в друженьками
С т а р о с т и, бояре?

К 72

До царівни б рада
слазь с т а р о с т и

К II 159

Тай за старостами
Пішов Марко.

К II 159

Пішов с т е п о м сіромаха,
К 220

ОБ у полі могіла;
Там у д о в а ходіла

К II 150

Вііхали за ц а р и н у;

К 177

НЕКО моє!

Ф I 86

Дунув вітер по-над ставом,
И ста д у не стало.

Ф I 27

Убийте пса! А собака
Своєю зарізу.

Ф I 137

Дасть він мені с р і б л о-з л о т

Ф I 87

Де світилки в друженьками,
Старости, бояре?

Ф I 13

До царівни-б рада
Слазь старостя.

Ф I 335

Та й-за старостами
Пішов Марко.

Ф I 335

Пішов степом сіромаха,
Ф I 145

ОЯ у полі могіла
Там удова ходіла

Ф I 327

Та й поїхав за царину;

Ф I 110

Висипали Запорозці -
Лиман ч о в н і вкріли.

К 47

Підняв шапку - ч о в н і
ТААА

К 48

Висипали Запорозці,
Лиман ч о в н и вкріли.

Ф I 34

Підняв шапку - ч о в н и втіли

Ф I 34

Бурба в ш п и к у мед-горілку
Поставцем кружляла.

К 47

Бурба в ш и н к у мед-го-
рілку
Поставцем кружляла.

Ф 33-34

вокрема я в іменах власних, як напр., у назвах осіб:

"Хто ги такий?"

Галайда питає. К 198

хоч:

А за німи и Галайда.

Зь дрібними слівцями.

К 192

А Галайда знай гукіє

К 188

Галайдо, за мною!

К 185

хоч:

"Ну, Галайдо,

Поїдем гуляти.

К 176

Пожар над водою...

Бид , будинок, Майданішка,

Зовуть Г а л а й д о ю...

К 202

"Хто ги такий?"

Галайда питає. Ф I 123

А за німи і Галайда

З дрібними слівцями.

Ф I 114

А Галайда знай гукіє

Ф I 119

Галайдо, за мною!

Ф I 119

"Ну, Галайдо,

Поїдем гуляти!

Ф I 110

Пожар над водою...

Бид, будинок, Майданівка,

Зовуть Галайдом

Ф I 131

С. е. у. б. в. х. з. в. б. в. х.

Надіва́йте з у па н и

К 196

А Кі́рпові соловейка

Та кінників лару

К II 163

Да́йте Ля́ха, да́йте Зі́да!

Ма́ло мені ма́ло!

Да́йте Ля́ха, да́йте кро́ви

К 188

Кара́й Ля́ха зно́ву!

К 207

Чо́м ви Ля́ха не ріжете?

К 209

Ба́ччи, ось що він співа́в:
Щоб Ля́х і погані, скаже́ні
соба́ки, ка́дили, бо йде За-
лізня́к Чорним шля́хом з
Гайдама́ками, щоб Ля́х і в,
ба́ччи, різати...

К 159

Шану́йтеся в, вражі Ля́х і,

Скаже́ні соба́ки:

Йде За́лізня́к Чорним шля́хом
За ним Га́йдама́ка.

К 159

А він мандру́ючи співа́,

С. е. м. і. з. м. і.

Надіва́йте пупани́,

Ф I 127

А Ка́рпці́ соло-
вейка

Та кінників лару.

Ф I 341

Да́йте Ля́ха, да́йте Зі́да,

Ма́ло мені, ма́ло!

Да́йте Ля́ха, да́йте кра́г

Ф I 119

Кара́й Ля́ха зно́ву!

Ф I 136

Чо́м ви Ля́ха не рі-
жете?

Ф I 131

Ба́ччи, ось що він співа́в:
щоб Ля́х і погані, скаже́ні
соба́ки, ка́дили, бо йде
За́лізня́к Чорним шля́хом з
Га́йдама́ками, щоб Ля́х і
ба́ччи, різати...

Ф I 97

Шану́йтеся в, вражі Ля́х і

Скаже́ні соба́ки!

Йде За́лізня́к Чорним шля́-
хом
За ним га́йдама́ка.

Ф I 97

А він мандру́ючи співа́

Чи наливваємо в Ляхом бився.

К. 149

Ляк Наликвашко в Ляхом бився.

Ф I 91

Як також і в місцевих чи географічних назвах:

Без минули Воронівку

К 102

Зне минули Воронівку

Ф I 114

- " О Керслівки"

- "З Керслівки"

- " А Будяща - аніст?

К 104

- "А Будяща аніст?

Ф I 116

- " В Дебеляні, мої пта-
шко,

К 202

- "В Дебеляні, мої пташко,

Ф I 131

А найпорука Медведівка

Хмара нагрівася

К 173

А найпорука Медведівка

Хмара нагрівася.

Ф I 107

По-лід тинню ночувала,

Ранізько вставала,

Поспішала в Москóвщину;

оч:

А може вте в Москóв

щину

Другу кохас!

К 70

А може вте в Москóв

щину

Другу кохас!

Ф I 12

На край світа в Москóв

щину.

По тім боці моря

К 70

На край світа в Москóв

щину

По тім боці моря.

Ф I 12

Піде в свою Москóв

щину,

А дівчина гіже...

К 65

Піде в свою Москóв

щину.

А дівчина гіже...

Ф I 8

Ма́буть до́бре Моско́вціна
В тямку́ їй да́лася!

К 88

Ма́буть до́бре Моско́вціна
В тямку́ їй да́ла ся!

Ф I 24

Лід впливом риму й ритму находимо гев і в Муліна пароксисто-
нічний наголос:

А го́ки - спочі́ну,
Та тм часо́к розпита́ю
Шлях на Моско́вщя́н_у.

К 80

А по́ки - спочі́ну
Та тм часо́к розпита́ю
Шлях на Моско́вщя́н_у.

Ф I 18

Закри́ла дитя́ну,
Пита́єця: "Де́ до́бри,
Де́ шлях в Моско́вщя́н_у?"
В Моско́вщя́н_у? отце́й
самі́й.

К 82

Закри́ла дитя́ну,
Пита́єць ся: "Де́ до́бри,
Де́ шлях в Моско́вщя́н_у?"
-"В Моско́вщя́н_у? отце́й
самі́й.

Ф I 19

Но в Сино́лу, ота́мани,
Панове́-моло́дці,
А у Ца́рьгра́д, до султа́на
По́їдемо в го́сті!"

К 48

Не в Сино́лу, ота́мани,
Панове́-моло́дці,
А у Ца́рьгра́д, до султа́на,
По́їдемо в го́сті!"

Ф I 35

/ серед прикметників:

На припо́ні ко́ні ота́ву скубу́ть;
Осідла́ні ко́ні, в о́ро́ні го́ро́-
ві.

К 132

На припо́ні ко́ні ота́ву ску-
бу́ть
Осідла́ні ко́ні, в о́ро́ні го́рові

Ф I 53

А яснове́льмоси́нїй, на в о́ро -
ні́м ко́ні

К 150

А яснове́льмоси́нїй на в о́ро -
ні́м ко́ні,

Ф I 92

Блїсне́ булаво́ю -

Блїсне́ булаво́ю -

З да́вна в не́го да́вна у га́ї
над ста́вом

К II 152

З да́внього да́вна у га́ї
над ста́вом

Ф I 828

И д і й н а коро́ва
У ро́скови купа́ється.

К II 156

Щоб ніхто́ не баче́в
Ні дівочі д р і б н і слёзи,
Ні цєрі коза́чі.

К II 17

Ой ви слёзи, д р і б н і слёзи!
К II 178

Умива́й не біле личко
Д р і б н и м и слёзами!
К II 71

І хли́нули слёзи;
Д р і б н і - д р і б н і
попли́вся.

Де вони́ взя́лися!
К II 80

Бага́гми на ла́ги
Та на д р і б н і слёзи -
бода́й не вгра́гы!
К II 31

А охри́пну - ча́рочку, д р у г у
г і і
лода́нці-ли́нці, як - то ка́жуть,
та я зно́бу.

К II 60

Ні не пла́че: змія́ ла́га,
Д а д н а випа́вас
до́го слёзи...

К II 78

І д і й н а коро́ва
У ро́скови купа́ють ся

С I 332

Щоб ніхто́ не баче́в
Ні дівочі д р і б н і
слёзи,
Ні цєрі коза́чі.

С I 69

Ой ви слёзи, д р і б н і слёзи!
С I II 2

Умива́й не біле личко
Д р і б н и м и слёза́ми!
С I 17

І хли́нули слёзи,
Д р і б н і - д р і б н і
попли́ ся.

Де вони́ взяли́ ся?
С I 113

Бага́гми на ла́ги
Та на д р і б н і слёзи -
бода́й не вгра́гы!
С I 78

А охри́пну - ча́рочку, д р у г у
г і і
лода́нці-ли́нці як то ка́жуть,
та я зно́бу.

С I 98

Ні не пла́че; змія́ ла́га
Б а д н а випа́вас
до́го слёзи,

С II

- Варостають к_е_х_р_е_щ_е_н_і Варостають в_о_х_р_е_щ_е_н_і
Козацькї діти; К 50 Козацькї діти, Ф I 51
- Н_е_х_р_е_щ_е_н_і, клягі думи. Н_е_х_р_е_щ_е_н_і, клягі думи.
К I 74 Ф I 109
- Дитя моє, мій синочку,
Н_е_х_р_и_щ_е_н_и_й сїну Дитя моє! Мій синочку,
Н_о_х_р_е_щ_е_н_и_й сїну
К II 130 Ф I 327
- И жолоби вїкогиди И жолоби вїкогиди
З н_о_б_о_ї жолоби З н_о_в_о_ї жолоби
К II 160 Ф I 335
- Неначе з ірїй налетїло Неначе з ірїй налетїло
З Смілянщина, з Чигирина, З Смілянщина, з Чигирина,
П_р_о_с_т_е козацтво, старшина. П_р_о_с_т_е козацтво, старшина.
К 152 Ф I 93
- На що стали на палорї На що стали на палорї
С_у_м_н_и_м_п рядань? С_у_м_н_и_м_п рядань?
К I Ф I 57
- То не лихо, то не в_а_ж_к_е, То не лихо, то не в_а_ж_к_е,
Що маги змїрає; Що маги змїрає;
К 92 Ф I 27
- Идї Катерїна Идї Катерїна
У личакѣх - л_я_х_о_в_а_ж_к_е! - У личакѣх - л_я_х_о_в_а_ж_к_е! -
К 84 Ф I 21
- Хоч в обиддох: Хоч в обиддох:
Якусь з_в_а_ж_л_у недоленьку Якусь в_а_ж_л_у недоленьку зїпусь
Зїдусь козаче. козаче
К 170 Ф I 105

а/ в ділянці зачепників:

А щó б то в é.з.о.

За ковбáрь був , К 156

хоч:

Нема в é.г.о ні оселі,

Ні сáду, ні стáву...

К 158

И н. ч.о.м.у помолітьсь,

Н і к о м у заплакати.

Х 219

Ніхтó не борóнить.

Та й н і к о м у:

К 181

Н і с к и м дóлю поділяти,

Н і с к и м заспівати;

К 192

хоч:

Одино́кій, молоден́кій;

Н і с к и м розмовляти,-

К 134

Тепер в нм н і ч о г о
робіть.

К 148

Клялі, що н і ч о г о вмо

К 167

Знай бігав, а с а к о г о

Ляв: но́га ко́сять.

К 11 160

А щó б то в Цоґо за ковбáрь

був,
Ф I 95

Нема в Цоґо ні оселі,

Ні сáду, ні стáву...

Ф I 97

І н і к о м у помолітьсь,

Н і к о м у заплакати

Ф I 145

Ніхтó не борóнить

Та й н і к о м у.

Ф I 114

Н і з к и м дóлю поділяти,

Н і з к и м заспівати;

Ф I 122

Одино́кій, молден́кій

Н і в к и м розмовляти,

Ф I 80

Тепер в нм н і ч о г о робіть.

Ф I 90

Клялі, що н і ч о г о вме взяти.

Ф I 103

Знай бігав. а само́го

Лявде но́ги ко́сять.

Ф II 336

Із хмірого нѣба

Доля вшляну слезамъ

К II 150

Розгорѣся, розкалявся

До д.в.н.о.ї хмѣри.

К 168

Не потурає, мѣта, скажеш

Та що с т о г о буде?

К 43-4

Т о м у доля впродала

Од краю до краю.

К 177

Ну, та дарма; утні ще яку-нѣ-

буй-

К 156

Справді посьнемо;

Співай яку-исоудь.

К 157

хот:

Ой гой г о р о дѣва!

Навармили ляхи лѣва,

К 162.

г/ серед д і в с л і в :

Одніокі в о с т р ѣ р ѣ л ...

К II 154

На край сліза та на в.д.у

Не в.д.у Оксани!

К 176

... ..

К I

Із с.в.н.ї.г.о нѣба

Голы зплату слезочками

Ф I 327

Возгорѣ ся, розкаляв ся

До сѣняї хмѣри.

Г I 118

"Не потураї! "мѣте скажеш,

Та що з т о г о буде?

Ф 65

Т о м у доля зпродала

Од краю до краю,

Ф I 16

Ну та дарма; утні що яку-нѣ-

буй-

С I 96

Справді посьнемо;

Співай яку-исоудь її!

Г I 96

Ой гой г о р о дѣва!

Навармили ляхи лѣва,

Ф I 99

... ..

Ф I 154

На край сліза, та на в.д.у

Не в.д.у Оксани!

Ф I 109

Чогѣ яку-нѣ слізам?... ..

Ф I 57

Стануть собі, с_о_б_і_в_и_м_у_т_ц_я -
Сліва солов'яки;

Послухають, р_о_з_і_в_д_у_т_ц_я -
Обов радонькі.

К 10

По з-уаго́нцх
у-дво́х ягня́та п_а_с_л_я́,

К II 152

хоч:

Ночували Гаїдамаки
В зеленій діброві,
На прилоні п_а_с_я_д_и коні,
Сідлані, готові.

К 160

- Не до́чу́ я палова́ги,
Не п_і_в_у́ я, мамо!

К 12

Де ти з овіті п_о_в_і_н_о_с_я
З малім спрото́м?

К 68-9

А по́ки чо́
До корчма́ верну́ся,
То там р_о_б_е_г_ь_ся

К 133

Нехай собі р_о_з_і_в_д_у_т_ц_я
Так як в_і_в_д_а_л_ся -

К 147

Почу́ратця п_о_с_у_м_у́,
с_и_д_я_ч_е під т_і_н_о_м

К 5

Сжнуть собі, с_о_б_і_в_и_м_у_т_ц_я -
Сліва солов'яки;

Послухають р_о_з_і_в_д_у_т_ц_я -
Обов радонькі.

Ф I 43

По з-уа́го́нцх
у-дво́х ягня́та п_а_с_л_я́,

Ф II 33

Ночували Гаїдамаки
В зеленій діброві,
На прилоні п_а_с_я_д_и коні,
Сідлані, готові.

Ф I 98

"Не до́чу́ я псува́ти,
Не п_і_д_у́ я, мамо!

Ф I 45

Де ти, в світі п_о_д_і_н_е_ш_ся
З малім спрото́м?

Ф I II

А пок_и_чо́
До к_о_р_ч_м_и верну́ся,
То там р_о_б_е_г_ь_ся

Ф I 79

Нехай собі р_о_з_і_в_д_у_т_ц_я -
Так як і в_і_в_д_а_л_ся -

Ф I 89

Почу́ратця п_о_с_у_м_у́
с_и_д_я_ч_е під т_і_н_о_м.

Ф I 30

А це гірке старі́ття ся
у білих налі́тах, -

Старі́ття сл, уміра́ти,

К II 153

Не хо́чу гуля́ти:

К 196

От-так ч_у_н_я, як я ч_у_н_ю.

Любі́ дочку́ абі - ч_ю

К 191

Ноче ще раз зустрінемось

Поки п_к_ц_н_д_в_б_а_ю.

За Яре́ною по світу,

А мо́же... Я не знаю.

К 132

хоч.

А за ні́ми кобза́рь-Волох

Перева́га-ва́ги

Щ_к_д_и_д_в_б_а_ю на ко́нику,

К 177

д/ серед п_р_с_л_і_в_н_и_к_і_в:

За́втра р_н_о_ч_і у Чигирі́ні

Свя́чений до́стану.

К 141

Г_а_й_д_а_!

К 177

- "Д_о_б_р_і_п_е_ч_і_р , в ха́ту:

.....

Д_о_б_р_і_в_е_ч_і_р_і

А це гірке старі́ття ся
у білих налі́тах, -

Старі́ття сл, уміра́ти,

Ф I 329

Не хо́чу гуля́ти!

Ф I 123

От-так ч_ен_я, як я ч_у_ю,

Любі́ дочку́ абі - ч_ю

Ф I 122

Ноче це раз зустрінемось

Поки п_к_ц_н_д_в_б_а_ю

За Яре́ною по світу.

А мо́же... Я не знаю.

Ф I 79

А за ні́ми кобза́рь-Волох

Перева́га-ва́ги

Щ_к_д_и_д_в_б_а_ю на ко́нику,

Ф I 111

За́втра р_н_о_ч_і у Чигирі́ні

Свя́чений до́стану.

Ф I 87

Г_а_й_д_е_!

Ф I 111

Д_о_б_р_і_п_е_ч_і_р в ха́ту!

.....

Д_о_б_р_і_в_е_ч_і_р_і

Ф I 81

Вчистив ,нічого сказати:
и до-ла-лу к правда.

К 159

Чо жобрівого придбала...

К а б у р ь, сама вчила...

К 68

тепер йому

Н а б у р ь не до неї
не до співи

К 212-3

Н а щ о з нас кохав я,
н а щ о доглядав ?

К 1

Н а щ о йому доля?

К 132

хоч:

Н а щ о мені врода,

К 142

Н е с к а з а н о

Гарна нехричена!

К 134

Ліхо, люде, всіди ліхо,

Н і г д о пригорну́тьця:

К 133

Прокіну́дась Ляшкі-панкі

Н і к у д а звікати!

К 52

Вчистив нічого сказати;
до-ла-ду і правда.

З 1 97

Чорнобрівого придбала...

Н а б у р ь сама вчила...

Ф 1 10

тепер йому

Н а б у р ь не до неї
не до співи.

Ф 1 140

Н а щ о з вас кохав я
н а щ о доглядав

Ф 1 57

Н а щ о йому доля?

Ф 1 78

Н а щ о мені врода,

Ф 1 85

Н е с к а з а н о

Гарна нехричена!

Ф 1 80

Ліхо, люде, всіди ліхо,

Н і г д е пригорну́тьця:

Ф 1 79

Прокіну́дась Ляшкі-панкі

Н і к у д і звікати!

Ф 1 54

Візьмо відрн о - п і в - н о ч и, Візьме відрн о-півночі,
Піде за водою, Піде за водою,

К 67

Ф I 10

хоч:

Як та хи́ра, Га́йдама́ка

Ума́нь обступі́ла,

О-півночі:

К 207

Ф I 136

Отгу́т, отгу́т п-о-з-в-а-ч-о-в-а

Перед хі́дом гу́в ся.

К 184

Оту́т, оту́т. пз-зв-вч-а-а

Пе́ред хі́дом гу́в ся.

Ф I 116

Не хо́зали

Не хо́зали,

Волкі́в ля́хами го́дували́

Пі́ски і́х сні́гом зане́сло

К 205

Волкі́в Ля́хами го́дували́,

Аз п о к к сні́гом зане́сло.

Ф I 134

По́ки невели́ки,

За́річ і́ їх

К 205

По́к к не вели́кі

За́річ і́ їх,

Ф I 135

Неха́й в́яне

Неха́й в́яне

По́к и заклопа́ть!

К 9

По́к и заклопа́ть!

Ф I 43

До́вго таке́ робі́лося

По́к и не в За́рчлі́

За́панува́в над Ля́хами

По́нято́вський за́виц.

К 128

До́вго таке́ твори́ло ся,

По́к и не в За́рчлі́

За́панува́в над Ля́хами

По́нято́вський за́виц.

Ф I 76

хоч:

П о к и пі́вні не співа́ли

Умі́вся подо́ю,

Не оглянься, п_о_д_у станеш
Аж там, де прощались

К 44

А Задізняк п_о_п_е_р_е_д_у
Напорішиш уха;

К 177

С_о_п_е_р_е_д_у старший іде.

К 88

Літа орел, літа скіки
По_п_і_д небесами:

К 157

Сумно, сумно серед неба
Сля білолиций
По-над Дніпром козак іде

К 170

Та не таким горем
Край серце: розірветця,
Хочби було камень.

К 179

е/ серед прийомників:

А кодо дитини
Так і пада,

К II 157

Катерина кодо неї
І днів, і ночує

К II 165

Малі дитя кодо_ї_го
На сонці куняє,

К 93

А Задізняк п_о_п_е_р_е_д_у
Напорішиш уха;

Ф I III

С_о_п_е_р_е_д_у старший іде.

Ф I 25

Літа орел, літа скіки,
По_лі_д небесами:

Ф I 96

Сумно - сумно середь неба
Сля білолиций:
По-над Дніпром козак іде

Ф I 105

Та не таким горем
Край серце! Розпадець ся,
Хоч_би було камень!

Ф I 113

А к_о_д_о дитини
Так і пада,

Ф I 332

Катерина к_о_д_о неї
І днів, я ночує

Ф I 341

Малі життя к_о_д_о_ї_го
На сонці куняє,

Ф I 28

Коло́ серця - як га́дина
Чорна позерну́лась.

К 85

Та все ж таки́ треба
Коло́ ёго піклува́тись

К II 156

Хто заплаче на́до мнѐю,
Як рідна дитина́ ?

К 73

А своєї ся крѣкотка
Надо мнѐю ляже,

К 73

Що слѐзами́ перек ва́ми
Буду вилізати́ ?

К 81

Отгуть, отгуть пова́чѐра
Перек жидом гну́вся.

К 184

Перед са́мим перелазом
Дитина́ сповѣта -

К II 154

Став, мов перѐд па́ном.

К 173

Лѣхо мліє на́ д нѣми...

К 150

Перед обра́зами -

К II 155

"Перед па́ном Хвѣ́дором
Ходить жид хо́дором

К_о_л_о_ серця - га́дина
Чорна позерну́лась.

Ф I 22

Та все-ж таки́ треба
К_о_л_о_ його піклува́тись.

Ф I 332

Хто заплаче на́до мнѐю,
Як рідна дитина́ ?

Ф I 14

А своєї ся крѣкотка
Н_а_д_о_ мнѐю ляже,

Ф I 15

Що слѐзами́ п_е_р_е_к_ ва́ми
Буду вилізати́ ?

Ф I 19

Отут, отут по-за-вчѐра
П_е_р_е_к_ жидом гну́в ся.

Ф I 116

П_е_р_е_д_ са́мим перелазом
Дитина́ сповѣта,

Ф II 330

Став, мов п_е_р_е_д_ па́ном.

Ф I 108

Лѣхо мліє п_е_р_е_д_ нѣми...

Ф I 92

П_е_р_е_д_ обра́зами

Ф I 331

П_е_р_е_д_ па́ном Хвѣ́дором
Ходить жид хо́дором,

К задком
К передком
Перед ланом Хведіркѡм
К 138

Після-завтра
К II 164

Після Пречістої в неділю
Та після Першої
К II 152

хоч:

Не знаю, що и після чого
Старі сумують.

К II 153

На базарі

Як посеред моря
Клітвого стоїть Гонка
К 208

Стоїть Катря одзед поля,
Далá слезам волю.

К 85

серед неба

Світить білолиця;

К 142

Місяць серед неба,

К 14

Боса стала серед шляху,
Згёрлась рукавами,

К 88

І задком
І передком
П_е_р_е_д ланом Хведіркѡм"
Ф I 83

Після-завтра
Ф I 310

Після Пречістої в неділю,
Та після першої
Ф I 339

Не знаю, про і після чого
Старі сумують,

Ф I 330

На базарі

Як по-серад моря
Криваного стоїть Гонка
Ф I 133

Стоїть Катря с_е_р_е_д пол
Далá слезам волю.

Ф I 32

с_е_р_е_д неба,

Світить білолиця;

Ф I 83

Місяць с е р е д неба,

Ф I 48

Боса стала с_е_р_е_д шляху
Згёрлась рукавами.

Ф I 24

...серед ста́ву	- с_э_р_е_д ста́ву
Кі́лька спля́лася	Кі́лька спля́лася,
К 91	Ф I 27
Чо́му менé не схова́єм	чо́му менé не схова́єм
О́тут с_е_р_е_д ла́ну?	О́тут с_е_р_е_д ла́ну?
К II 149	Ф I 326
че́реа база́р	че́реа база́р
Кавя́н косто́рляй	Кавя́н косто́рляй
Пера́легать;	Пера́легать;
К 151	Ф I 93
Че́реа п_е_н_ьк_і заме́там,	У_е_р_е_в п_о_н_ьк_і, заме́там
Леті́ть,	Леті́ть,
К 88	Ф I 24
Че́реа т_і_жд_е_нь мо́лоде́ці	У_е_р_е_з т_і_жд_е_нь мо́лоде́ці
Корова́й мі́сли.	Корова́й мі́сли.
К II 160	Ф II 336

Хоч Франко ніде не згадує чим він керувався при вивча-
ванні наголосів, все ж загальні висловки його праці в цьому на-
прямку виразно впадають в вічі: підтримування знаного йому
західньо-українського наголосу народніх говірок /нагннїстрї:сі
ко-божківськюї/ та ставлення наголосу ^{на}здебільшого /музичним ік-
там народніх пісень, зокрема коломийки. В цьому останньому ек-
зпладку помічається в нього тенденція наголосувати, найчастіше гре-
пїж, сьомий та тринадцятий склад рядка. Те, що Степан Смаль-Сте-
цький розробляв теоретично в Чернівцях, опісля ж у Праці, це
п р а к т и ч н о п е р е в о д я в у ж е т ь я на осно-
ві песничної інтуїції та на основі власної творчої досвідчоснос-
ти Франко в своєму виданні "Кобзаря". Тим то Франкове видання
Шевченкових поезій й праці Ст.Смаль-Стецького на теми Шевченко-
вої ритміки треба ставити одну побіч одної, коли йде про обра-

гу народности й т.вз. коломийковости Шевченювих віршів.

У Куліша помічається знову ж перевага наголосу говореної мови, східньо-українського галу. Поступки в бік ритміки й змоч місенного ікту незначні. З цього погляду Кулішеве нагодо-
вдання ближче до Шевченювого, як Франкове. Коли порівняти обидва із наголошуванням, що їх подає "відповідно до азотра-
фів чи азотригетних перших видань" вгадане вгорі академічне видання Шевченювих поезій в 1939 р., то кидаються в вічі перед уоім відхилення між Франковими й академічними виданнями.

Ось, давніші в них:

а/ серед і м о н и х к і в:

Чи не покінуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
В і р ш і нікчемні віршувать.

Б 708

Не для людей, тієї слави,
Коретани та кучеряві
Оці в і р ш і віршую я.

Ш 474

Степи мої запродані
Плязурі

Ш 301

А дівочі молодії,
Веселії літа,
Як к л і т о ч к і за водою
Плязурь з сього світа.

Ш 485

Ти хоча й нешалась
І х п'янами к е с а д а м и

Чи не покінуть нам, небого
Моя сусідонько убога,
В і р ш і нікчемні віршувать

Б II 421

Не для лютій, тієї слави,
Коретани та кучеряві
Отсі в і р ш і віршую я

Б II 138

Степи мсі запродані
В л а д о р і

Б I 226

А дівочі молодії,
Веселії літа
Як в і т о ч к а за водою
Плязурь з сього світа.

Б II 150

Ти хоча й нешалась
І з п'янами к е с а д а м и

По шляках хмелялась

Е 631

Сумують к о м н я́ без діму

Ш 510

Зама скупається, сама

В своїй к р о в і́.

Ш 637

А к... л... плізуть між ними

Плізуть собі стіха,

Ш 568

А м а т е р і́ на нас двились,

Ш 563

Стак кричали і летіли

Ворони в трьох сторони, і сіли

На д а д а к у́, що на горі...

Ш 272

Дні манули,

М і с л а ц і́ минають;

Ш 444

І гармонія, і сіла

К у в х к а та к і годі!

Ш 307

Та коло п о д у в н я́ на

третій

Поникли Ігорезі слязі

Ш 673

Б л у г а т е р і́ з плугами

Ш 660

Ідуть,

По шляках хмелялась

С II 323

Сумують к о м н и без діму

С II 178

Самá скупається ся, сама́

В своїй з к р о н і́

С II 375

А л у́ г а́ плізуть на німи

Плізуть собі стіха

С II 247

А м а́ р е з і́ на нас двились

С II 238

Отак кричали і летіли

Ворони в трьох сторони, і сіли

На м а́ д ку́, що на горі...

С I 312

Дні манула,

М і с л а ц і́ минають;

С II 102

І гармонія, і сіла

Музика та к і годі!

С I 356

Та коло п о д у в н я́ на

третій

Поникли Ігорезі слязі.

С II 389

П л у г а т е р і́ з плугами

С I 430

Ідуть,

Ти все оддав ц.р.д.я.г.е.л.я.м
А ти і байдуле. Ш 283

Лагодили самопали
Р.а.т.и.ц.я. стругали. Ш 311

То у.с.а.м.и страшенимих
Сивими пустуге Ш 526

Вийхали за ц.я.р.к.н.у.
Ш 103

А потім ч.е.р.н.і одягли
Тебе в порблру. Ш 684

І добра нікому
Не хробили ні на ш.я.г.
Ш 536

Ти все оддав п.р.я.г.е.л.я.м
А ти і байдуле Ф I 325

Лагодили самопали,
Р.а.т.и.ц.я. стругали Ф I 361

То у.с.е.м.и страшеннимих
Сивими пустуге Ф II 105

Вийхали за ц.я.р.к.н.у.
Ф I 140

А потім ч.е.р.н.і одягли
Тебе в порблру Ф II 372

І добра нікому
Не вробили ні на ш.я.л.б.г.
Ф II 207

Кількість відхлень Кулішевських наголосів від наголосів зазначеного "академічного" видання мінімальна. Назвемо тут такі, як:

І не знала, за що
з.а.ц.о маги знуцається Ш 147

І колоба вкочили
З н.о.б.о.ї комєри Ш 292

І не знала, за-що,
з.а.ц.о мава знуцається К 20

І колоби вкочили
З н.о.б.о.ї комєри К II 160

Пока цими прикладами панує між одними і другим наголоюваними /коли не брати під увагу різниць, що випливають із варіації тексту, згаданої/ повна гармонія. На талі академічне видання Пелченкових поезій тільки частинно-наголоюване й тому цей збіжок спертій на прикладковому матеріалі, а не на повному зістав-

ленні цілості.

З академічним наголошуванням Шевченка приходимо теп і до обговорення інших частково-наголошених видань його поезії. Крім східньоукраїнських, як нпр. Річницького /Харків-Члїв 1933/ назвемо тут популярне видання Сімовича, збірне паризького Українського Наукового Інституту, а з новіших жвілеїні з нагод сторіччя першого "Кобзаря": Дорошенка-Сірополка, Білецького й Прихвядька. Як сказано вельку посередню /головно через Сімовичове видання/ роли відіграла з цих останніх Франкова акцентуація Шевченкових текстів. Правда, і Сімович у деяких випадках ішов в акцентуації Шевченка своїми шляхами, як на це вказували б наш голося талу:

До плывуць козаки, - тільки мріють казки -
Та на селі бік за нами.

Проти Франкового:

До плывуць козаки, тільки мріють шапки
Та на селі бік за нами!

В цілому ж і авторитет цього наголошення, й розповирення його книжки, впроті є факт спеціального наголошення деяких місць, що тм самим сугерували вадливість такого а не іншого наголосу, зробили своє, й Сімовичове видання спопуляризувало в деяких пізніших "Кобзарях" Франкове наголошення^{1/}.

А проге одностайности й послідожности в зазначуванні Шевченкових наголосів досьгочасні видання його поезії не вказувать.

Як приклад наголосового різномов в Шевченкових текстах, наведемо вірс "Ой три шляхи широкіі", що для нього треба б остерегти но устійняти таку акцентуацію:

1/ Наголошування:
До плывуць козаки, тільки мріють казки
зусстрічаємо і в книжці: "Тарас Шевченко. Вибрані поезії, Львів 1942, стор. 30 - знак що це видання зійшло в світ не без впливу Сімовичового видання "Кобзаря" в 1921 р.

Сї, три шляхи широкії
 Докуля відшляїся;
 На чужину в Україні
 Брати розійшлися.
 Покинула стару матір,
 Той шїнку покинув,
 А той - сестру, а найменшиї -
 Молоду дїучишу.
 Посадила старá мати
 Три ясени в полі,
 А нестїтка посадила
 Високу тополя.
 Три явори посадила
 Сестра при долинї,
 А дїучина заручена
 Червоку калину.

Не прийшлись три ясени,
 Тополя висхала,
 Повсихала три явори,
 Калина зов"яла.
 Не вернулись три брати,-
 Плаче стара мати,
 Плаче хїнка з дївочкми
 В нагнїчениї хатї.
 Сестра плаче, їде шукати
 Братїв на чужину...
 А дїучину заручену
 Кладуть в домищу.
 Не вернулись три брати,
 По свїтї блукають,
 А три шляхи широкії
 Терном зарослиють.

В цьому вірші дуже маркантино зметується т. зв. дуальні наголоси, ан.наголоси після числївника "три". До збрїтаються в основї я наголосом родовика однини. Отже будемо мати:

Називник множинї

Називник двоїни

брати

але:

три брати. /брати--брати/

Так само:

/асени/

"

три ясени /ясени--ясени/

/ясени/

"

три ясени /ясени - ясени/

ї прости /шляхи/

"

три шляхи

коли брати під увагу родовик однини: три:

В Куліша читаємо:

"Ої три шляхи широкії"

хоч у нього ж. л: "три ясени", "три явори" й "три брати", з цьо

му останньому випадку супроти:

" На чужині в Україні
Б р а т і розійшлися".

Треба думати, що Куліш уживавши наголосу "три шляхи", керувався родовиком однини "шляху", що як діалектний, не є впливовий, бо деякі словники подають цей родовик із подвійною акцентуацією: "шляху"; "шляху"^{1/}.

Франко наголошує:

Ой три шляхи євробіі"

а даліє "три йсени", "три йвора", але послідовно: "браті" як родовик множини й "три братів", як двоїну. В зв'язку з цим треба думати, що двоїнного наголосу він не відчував, чи /як в деяких галицьких говорах/ він його не знав, а "три шляхи", "три йсени" це з нього звичайний множинний наголос. Промогло б за цим теж і залишення без уваги вимог риміки у Франка:

" Не вергають ся три браті,
Плаче старі мати"

За Франком іде Сімолич у сповну тут і там наголошуваному випаданні "Кобзаря": він залишає на боці проблему: "три шляхи" чи "три шляха" не вказуючи тут ніякого наголосу, але за те виразно наголошує слово "брати" раз із множинним наголосом /"Браті розійшлися"/ другий раз із множинним на місці двоїнного, теж проти вимог риміки "...три браті... цяті". За Сімоличом /чи краще за Франком через Сімовича неосередничиво / йде др. Оз. Сірополько, наголошуючи всюди "три братів".

Проф. Вл. Приходько не наголошує множини "брати", не вказує теж наголосу при: "три брати, ... мати", тільки наприкінці став

1/

В "Чорній Раді" наголошує Куліш родовик однини завжди тільки: "шляху", пор. нагр. стор. 3, 191. /виз. пегорбурзьке, перше, з р. 1857/.

вільно направляють наголос:

" Не заривайся грь б_у_д_у_д_я́,
По́ світу блукають,"

Коли в цій поезії свій вплив виявляє Франкове видання чарів Сімовичово посередництва, то в деяких наголосах "Катерини" помічаємо вплив індивідуального Сімовичового наголошування. І Куліш і Франко наголошують, напр.:

Далекий шлях панцбраті /К 80, Ст I 18/,

з Сімовича находимо:

Далекий шлях панц-браті /Сімович 14/

а за ним повторяють: Дорошанко-Сірополко /стор.13/, Біляцьких /109/ і Приходько /22/.

Подібний випадок із дальшим місцем у "Катерині":

А москалям байбучер; мачула /К 91, Ст I 27/;

Сімович наголошує його:

А москалям - байбучер - мачула. /Сімович 18/,

за ним ідуть: Дорошанко-Сірополко /стор.17/, Біляцьких /118/ і Приходько /26/.

До часинно наголошених видань Шевченкових текстів треба зазначити що неможли, але наголосні змістому видання його поезій, напр. Сабата /Дьвіз 1929 30/ Купчинича /Дьвіз 1938/ і ін., чи зрешті поміщення його відокремлених поезій у читанках і підручниках із наголосом /напр., з "Українізас Дзвобух" Ст.Смаль-Стоцького, чи авторському: "Гербух'у дер українцези Шпрах" дпг.

Найкраще випало з цього погляду Сабатово видання, де наголоси старанно провірені по словниках і /кращодоподібно/ за Кулішевим виданням "Кобзаря". На галь - як зазначено - що не можна видання Шевченкових текстів і тому воно не може відіграти тієї ролі, яка йому прислужувала б з ураху на дисоку я -

ність: з Сабата помічені тільки ранні Шевченкові поезії^{1/}.

х   х
          х

На основі наведеного згори матеріялу можна зробити такі загальні т е к с т о л о г і ч н і висновки про досьогочасні наголошені видання Шевченкових текстів, зокрема ж про Кулішова, Франкова й "Академічне" видання:

1/ В досьогочасних поемо- чи воєк частково-наголошених виданнях Шевченкових поезій данує помно різноголосся щодо наголосу деяких місць Шевченкових текстів.

2/ Помилувши явні помилки й недогляди в цих виданнях, напр у Куліша /сінні, виглядає, собі/, Франка /погібала, сьятото/, чи з "академічному" 1939 р. /збреху, шаліт/, треба Кулішіві наголошені тексти поставити при дослідях Шевченкового наголосу на першому місці. Це не тільки тому, що Шевченко бачив їх і робив на них свої помітки /з.з.примітки Цвітковського в 1830/, а ще й тому, що Куліш виділяв наголошені тексти свої й інших авторів /Я.Доголоба, Ф.Гребінки, М.Зелюка, Ол.Сторосинка, Г.Березник і ін./ чи зрешті фольклорні матеріали, має загальноєвропейську практику й шире відчуття українського наголосу.

3/ Робити якінебудь мовознавчі чи літературознавчі дослідження й висновки про Шевченків наголос чи про Шевченкові ритмики на основі єдиного досі повного видання ого поезій із наголосом Франкової редакції небезпечно. "На халь і акцентосано

Франково видання творів Шевченка багато лиха з тій справі на-

-----
1/ Щоб відзначити сторіччя другого видання "Кобзаря" т.зв. "Чигиринського Кобзаря й Гайдамаків" із 1844 р. автор цих рядків виготовив до друку окремі шістьмісячні видання, де повзначував на кожному слові наголос. Вчені події вумлигли те, що з цього видання залишилися в авторських руках тільки два коректурні примірники, пор. про це ширше в статті "Наслід-значення" шістьмісячного "Кобзаря", Рідно Слово, Місячник літератури, мистецтва і наук, Р. II, ч. 3-4 за липень-березень, Мюнхен-Карльсфельд 1946, стор. 46-9.

юкло" - каже про нього Ст.Смаль-Стоцький /Читане Шевченкових поезій, Львів 1914; стор.81/.

4/ До одного з найперших обов'язків українського шевченкузнавства належить канонізоване видання Шевченкових текстів із наголосом, у якому використано б у цілому дані астрографів, чи тих перших видань, що появилася за постового циття, зокрема ж тих, що їх Шевченко сам друквав^{1/}.

5/ Як довго немає науково-провіреного видання Шевченкових наголосових текстів, єдину об'єктивну основу для мовознавчих дослідів про Шевченків наголос і зв'язаних із цим літературознавчих висновків про ритміку його поезій творять Кулішіві видання з наголосом, зокрема ж: "Хобзарь" із 1860 р.

1/ Беручи під увагу неісторичне ставлення Ст.Смаль-Стоцького до французьких наголосів у Шевченкових поезіях на грудніці й проблемі, зв'язані з Шевченковим наголосом, що він їх раз-у-раз підкреслював у своїх дослідях над Шевченковим матеріалом, треба гадати; що й про Шевченків наголос йому мало, жале писав у 1934 р. знаменні слова: "Ми неусмі, нарешті, мати ввесь матеріал як-найдокладніше зібраний^{2/}, науково-філологічною методикою провірений і упорядкований, бо аж тоді можлива буде якась солідна наукова праця над творчістю Шевченка" /стаття про "Обов'язки української науки супроти Шевченка" в книжці: Шевченко. Інтерпретації. Варшава 1934, стор.163.

НАГОЛОС ПІВЧ.УКРАЇНСЬКИХ ПОВІТІ. ДІЯ НЕВІДОМА
ПРЕСЛАВА

Як м о в о з а в ч а прєслєва ставить Шевченків наголос перед дослідником насамперед потребу в'ясувати генетичне коріння, що лежить в основі його мови взагалі. Як відомо, Шевченко так заміслює й формує своє мовне чуття на терені південної Київщини, отже на терені говорів, що з одного боку мєжують із північно-українськими /поліськими/ говорами, з другого ж із західно-українськими; в сльї вона хоч і новоукраїнські говори, проте найбільшє до говорів Старої України^{1/}. Південна частина Київщини була з давєн давна землею полян, на яку натискала з півдня хвиля улчів, де перехрещувалися племінні впливи, де йшла жива, взаємна діалектична ендомова південного і північного тєпу. Вона означилася вже в IX ст., в обидвох Збірниках Святослава, а пізніш у цілому ряді київських пам'ятників та в живій діалектологічній закрєсці "Повчєньє Георгія чернорєця Зарубськєя пєчєри" з XIII або XV вт. Ця центральнєя територія південно-українськєго дієлєкту і епігонам полян, що розширивши з давєна свєй вплив на лєвий берєг Днєпра, помагалє опісля вєрє із епігонами улчів і тивєрєцїв заселєвати південно-схїднє стєпсвє зерєнкє України, сїє частиннє землє полян прилєлє чєстє, що з'єдєє Вєйшов і найбільшєй мєстєць українськєго слєвє Тарас Шевченко, якє підняв свєй дієлєкт на висоту всєукраїнськєго значєннєя^{2/}.

^{1/}Пор.Ол.Сняєвськєй: Елємєнтє Шевченковєй мовє... стор.10-11

^{2/}Пор.Ол.Колєсса: Погляд на історіє українськєй мовє,Прага 1924, стор.30-31, як тєж і авторову працю: Українськє мовє та її говори, Грєфєнгайнхон 1925, стор. 93-4.

Відсутність дія^{льс}логічних окисів цих геренів, зокрема ж району, де жив Шевченко, дуже утруднювала й утруднює ближче вивчення багатьох проблем із Кельченкової аучні, слоцо - твору й складні. Найновіші часи принесли в одному напрямі деяку зміну, а саме коли зять під увагу працю І.Ф.Смельяненка: "Діалектологічні спостереження над наголосами мови коляоспни-ків сід Кельченково і Будиз" /Наукові Записки Т.І, Інститут Новознавства АН УССР, Київ 1941, стор.163-65/. Хоч це й не повний акцентологічний опис згаданих геренів, то все таки він зносить деякі нові фактичні дані, що їх не можна буде поминути в дальших дослідях. Зокрема ціказі й цінні Смельяненкові спостереження над наголосовими дублетами.

Наведемо для прикладу деякі з них:

а/ і м е н н я к и : чайник, спільник, голока, закуса, зачіпка, собо́нка, паво́вка; за́тишок, о́бризок, одніо́лок; радо́щі, хя́троці; горо́ховиння, гуд́кня; зе́рно, ва́пно; дітво́ра; рі-вни́на; коцю́ба; гілля́; гя́ло; куро́ва; кіло́метр, центне́р, Та́рас /у старших: Та́рас/, оповідання, чита́ння, пи́сання, відмі́нок, зі́рні /род.вірші/.

б/ п р и к м е т н и к и : гру́дний, му́тний, кінний, хя́тний, ясний, військóвий, грушо́вий, медо́вий, зака́їстий, під-рівний, цукро́вий.

в/ ч к с л і з н и к и : сьмі́дс'ят і сьмі́дс'ят, вісі́мд'е-сьят і во́сі́мд'іс'ят;

г/ д і є с л о з а : не́сгя́, ве́сгя́, ме́сгя́, захво́ріти;

г/ п р и с л і п н и к и : ба́бду́ле, зашкі́рки, завго́вш-ка́, посере́дині й ін.

Ці дублети засвідчують насамперед це н е р а л ь ність говоророго герену південної Київщини й скрещування на ньому західньо- й східньоукраїнських наголосових звзчок, нпр.зах.

укр.: з'яука, ст.-укр.:зак'у́ска, зах.-укр.:з'а́чшка, сх.-укр.:зачілка,
зах.-укр.:коцю́ба, сх.-укр.: кощба́, зах.-укр.:зе́рно, сх.-укр.:зе́рно́, зах.-
укр.:вапно́, сх.-укр.:вапно і т.д. I/

Коли йде про Шевченкові наголосові дублети, то їх можна поде-
куди саме й вяснити на основі наведеного вгорі матеріялу. Дубле-
тизм у наголосовій системі цих говірок знаходять тут своє від-
зеркалення й він побіч ритмічно обумовлених наголосових дубле-
тів - є й головна причина, чому в Шевченка знаходимо такі, за го-
мінологією Снявського, "порушені наголоси": "постою́" замість:
"постро́у" /Я корову напою, напою, в парубкама постою, постою,
Гайдам.22.66-9/, "паса́сь", ^{замість:паслаось} "попа́сть", : "попа́сти,"
/Марія 48,474/, "ме́ля" замість: "ма́ля" /Марія 247/; проте здебі-
льшого непевний наголос у нього завдячує неповності його в самій
українській мові - каже Снявський - напр., до гірших, хоч і ві-
домих у говорах наголосів належать: "засне́" /Оон; У всякого сво-
доля 59, Не молилася 33/, "обі́рвуть" /Чого ти ходиш на могилу 55/
"в по́лешках" /Марія 416/, "в ка́йданах" /Неофіти 204/, "попа́д сть-
вам" /Як би ви знали паньчі 64/; але ж і нормальний "на́йде" /Слі-
пий 66/, "ві́йде" /Не молзся 35/, "розві́пнеш" /Варнак 151/, "пля-
кн'я́" /Княжна 345/, "в ка́йданах" /Неофіти 200/. Подвійність наго-
лосу іноді йде в Шевченка навіть поруч, напр., у поемі Петрусь:
"Петру́ся" /60 рядок/ і "Петру́ся" /119/, "в ді́гми" /Марія 588/,
"в ме́лних ді́гми" /там же 693/, "до са́мого кр'я́" /там же 95/.
Так само подвійний наголос у нього в словах "ту́га" і "ту́га́"
/Та не дай Господи нікому 6 і Оон : Горь мої 102/, "д'ява́"
і "д'ява" /Сретик 245 і Татарівна 211/, "п'я́ний" і
"п'я́ний" /Кавказ 25 і Я не здукаю 19/, "ві́рні" і "ві́рні" /Я.Ко-
зачковському 16 і Не для людей 3/, "одно́го" і "одно́го", "на
чу́ванні" і "на чу́ванні", "лі́та" і "лі́та", "о́д ко́го" і "о́д ко́го",
"звич'я́" і "звич'я́", "на сві́ті" і "на сві́ті", "на смі́х" і "на
I/ Пор. теж авторову працю "Українська мова та її говори, ст.34-5.

смій", "жівва" і "жидів" в деякі інші I/.

Нова цимж ваплагами Снязського про Шевченків наголос, що зроблені без уваги на якісь ритмічні прикмети Шевченкового вірша, всі інші міркування на цю тему зв'язані тісно з працями про Шевченкову ритміку.

З дослідників, що носили нові думки чи нове наслідування проблеми форми Шевченкового вірша треба назвати насамперед В.Перетца. У своїх "Историко-литературных материалах и "записках", К истории малорусского литературного стиха. Записки Ист.-Филол. Факультета Петерб. Университета, 1902, ч.64, стор.341-370 виділяв з віршів дві основні групи Шевченкових віршів: одні складені - на його думку - чотирисополими ямбами /на російській зразок/, другі побудовані на зразок українських народніх пісень. До цих двох груп додає Б.Якубський у праці: Форма поезії Шевченка, Т.Шевченко. Збірник, Київ 1921, ще третю, а саме чергування II- і I2- складових силabisних віршів, на подібності поета цим л українських народніх піснях. Тому що українсько віршування полягає в чергуванні наголошених і ненаголошених складів, так Перетца і Якубський опирають свої дослідження саме на такому чергуванні, не виходячи одначе бачаче в справу свого наголосу. Співалися над ним трохи довше Ст.Смиль-Стоцькай, що в згаданому займає окремо місце серед дослідників Шевченкової ритміки, обстоючи погляд зсоціального глуклу народніх пісень на Шевченкове віршування. В праці: Ритміка Шевченкової поезії, Прага 1925, що її зредуковано пізніш із членими доповненнями в книжці: Шевченко. Интерпретації. Варшава 1934, стор.187-237, скарджує Смиль-Стоцькай, що "наголоси слів у 3 перших тактах найчастіше спосрагаємо в Шевченка на третій пісміці, дуже часто на другій,

---

Пор.Ол.Снязський: Елементи Шевченкової мови, стор.45-6.

далеко рідше на першій, а найрідше на четвертій місциці" /стор. 191/. Крім цього Ст.Смаль-Стоцький ставить тезу, що "музично-ритмічні наголос згоджуються правильно з наголосом слів тільки в закінчених віршах на складах із подвійною часотою стійністю /в каденціях/, які з собою рахуються, а перші з обох римованих складів обов'язкового наголошення; врештоту, наголоси слів часто не згоджуються з музично-ритмічними наголосами, але не можна з цим зв'язати ніякого прикладу" /стор.191/.

Що даліше в справі наголосу Ідо Філ.Колосса в цитованій праці: Студії над поетичною творчістю Т.Шевченка, стор.117 і д. Розглядаючи ритм Шевченкових віршів, Колосса бере під увагу не тільки головні наголоси більшоскладах слів, але так і побічні, коли слога дошло як трискладове. Колосса підрізняє три роди наголосів у цілому: головний /означений двома рисками/, побічний /означений одною рискою/ і побічний ^{слабший} /означений крапкою/. Вірш "Нащо мені чорні брови" патряться по розміщенні цих наголосів так/стор.118-119/:

Нащо мені /чорні брови, // нащо мені /очі.
Нащо літа / молоді, // веселі діти?
Літа мої / молоді // м'єрно пропадають,
Очі плачуть / чорні брови // од вітру ливають;
Серце в'яне / нудать сп'єтом // як п'єшка без солі -
Нащо з мені / краса моя // коли нема долі?
Тільки мені / сиротою // на с'єм світі жити:
Спої людя / як чужі - // ні з ким готор'єти.
Нема кому / розпитати // чого плачуть очі?
Нема кому / розказати // чого серце хоче.
Чого серце / як голубка // донь і ніч поркує?
Ніхто доро / не питає // не зв'є, не ч'є.
Чужі людя / не питають // та в нащо питаєти?

Нехай плаче / сиротина // нехай літа́ тратить!
Плач же, серце! / плачте очі // поки не засну́ли,
Голосніше / жалібніше // щоб вітря́ почу́ла,
Щоб понесла́ / буйне́сенські // за сїне́ море -
Чорня́тому / врадливому // на лїте́с горе! /II8-II9/

"Хочаячи уійти в істоту першого ритму, мусимо зазначити -
пеше Філ. Колесса на стор. II9 - що наголоси сліз у контексті,
особливо ж у ритмічній мові, підходять під іншу мірку, ніж на-
голоси з окремих, зирганих із контексту слогам. У віршах наго-
лоси укладаються з ритмічні схеми, ідуть по собі в означених
відступах, - та найважливіше те, що тут узіходить у гру порівнян-
ня наголосів щодо сили, відтінювання слабших наголосів від силь-
ніших, на яких головно спрямовують ритмічні ікти. Напередні при-
клад показує, що різниці в силі наголосів /коли беремо під ува-
гу тільки найвиразніші їх відтінки/ у пооданках віршах можемо
означати трьома поземками щільніми; під найвищу підходять най-
сильніші наголоси, що позначають ритм віршу: їх відмічаємо по-
дібною рискою. На середню лінію припадають слабші наголоси, оз-
начувані одною рискою, на найнижчу лінію другорядні наголоси
у більшешклядних словах та в односкладних проклітиках і си-
нклітиках - означувані крапкою. Відтінювання цих трьох ступ-
нів - пише далі Колесса - не валчить від суб'єктивного від-
чужання: воно дається зовсім об'єктивно спертати при рецитю-
ванні напередних віршів. Коли основний тон деклямації підпису-
ється, або обнижується відповідно до інтонаційних зможів, ра-
зом із тем підписуються, або обнижуються усі різнобічні лінії
наголосів, так що відношення між ними остається зазсїди одна-
ково".

В дальшому ході думок подає Колесса прещентове обчислен-
ня скількості наголосів, що припадає на пооданокі склади ко-

ломайкового вірша з таких Шелченкових поезій: "Нащо мені черні брови", "Тополя" /початок 20 віршів/ "Катерина" /початок 20 віршів/, "Наймичка" /закінчення 20 віршів/ і "Носкалета криниця" /20 віршів/. Він стверджує, що поза ІЗ-шм складом, наголо-^{наголосів}сінням у гоїх віршах без змірку, друго місце щодо проценту займають, як бачимо, склади сьомий /65-83,3% і третій /44,4-75%/, навіть передостанній склади двох перших слабичних груп. На третьому місці стоїть десятий склад віршу із 35-66,6% наголосів /пор. стор.122 і таблиця на стор.123/. Як зазначено на початку наших міркувань, Колесса робить свої статистики на основі Франкового видання Шелченкових поезій і тому треба б його цифри провірити на основі Куліша, чи Сабата. Коли ж узяти під увагу факт, що в таблицях про розміщення наголосів сходиться загальному становищу Колесси з поглядом Ст.Смаль-Стоцького, й тому хоч би тут чи там треба було спростити яку цифру, все таки загальний образ розміщення наголосів коломайкового вірша треба вважати за правильний. Перероблення статистичного обліку усіх коломайкових чи загальні гоїх Шелченкових віршів, дало б образ найпоширеніший і остаточний. А проте доки не пороблена цілком наголосова канонізація Шелченкового тексту, така праця передчасна.

Обидві студії Ст.Смаль-Стоцького й Колесси, вносять - як бачимо - багато нового в ділянку наголосого-ритмічних дослідів Шелченкового вірша й вони стануть у цій ділянці теоретичною основою для дальших праць, головню для дослідів Шелченкової ритміки. Окремо важний з цього погляду теоретичний підхід і засновки біл. Колесси, що оперті на глибокому знанні ритмічної будови народніх пісань. Коли ^ж іде про сам наголос, то обидві праці змагають коректні і доповнюють, з чим до речі не кривяться й самі автори. Так напр., Ст.Смаль-Стоцький, влічуючи наголосові дублювання: козаченька - козаченька, вісичка й вісичка, опішочі й

Я оііііііі, іііііііііі і іііііііііі і ін. стверджує загально-
ному, що "ритм музично-поетичний /малодзичний/ модифікує пораз
наголос слів. Наскільки й як, треба би це справу що-йно доклад
но розслідувати" /"ор.Ритміка Шевченкової поезії, стор.192/. Коли
грати під увагу злічені твори рівниці між Франком і Кулішом:
наголошенням таких дублетних слів /пор.стор. /, то знову
приходимо до ствердження, що без остаточної канонізації тексту
годі говорити про докладний розвід цієї проблеми.

А проте є деякі моменти, зв'язані з наголосом Шевченкових
поезій, що їх уже, без зважання на поправку наголосову редак-
цію постових текстів, можна писувати й пробувати розв'язати на
основі дотеперішнього недосконалого матеріалу. Правда, вони ма-
ють гару більш теоретичну, як практичну, але в основному це не
мінля справи: ці проблеми існують і чекають, щоб їх розв'язати.

Перше з них це справа відповідності ритмічного наголосу з на-
голосом поточного слова з т.зв. каденціях, зобто наприкінці вір-
ша. За зворотною Ст.Омеля-Стоцького /стор.191/ к а д е н ц і я
й я в я наголос згоджується з прогмачністю до інших наголо-
сів із наголосом поодиноких слів. В більшості ми ладкіз це пра-
вило підтверджується. В наслідній ляді Шевченкової думці "Нащо
моні чорні брова" каденційний наголос згоджується навіть з усіх
западках із поточним. Те ж саме і в багатьох інших коломийко-
во-збудованих Шевченкових гіршах.

А проте є тут і там приклади, до слідчать про цю іншо.
Ось наприз закінченні /каденції/ вірша 475-9 з "Найничка"

Веді Марко Катерині сунія дорогого,

А багаткові шавви пою шівку ч е р в о н о ї о.

К II 166

хоч правальний наголос прикметника ч е р в о н о ї виступає
в цьому самому вірші кілька стрічок нижче /485-6/:

А всім у купі червоного

Бика в Каріграді

Або в "Гайдамаках" читасмо:

А тим часом слігати

З усієї бікони у гетала

Що-то тамь ф. в о р і г ц я ?

Треба глянути, га розказати

Бодай не дикяться!

Н І 47

Неправильний для поточної мови наголос слова ф. в о р і г ц я зам. ф. в о р і г ц я виступає на прикінці вірша в каденції знопу проти наведеної згорі засади Ст.Смаль-Стоцького.

В вірші "Чи не покинуть нам збого" змінюється під впливом рими наголос слова каламутній:

Над Літою бездонною

Та каламутною

Благослови мене, друже,

Славою слятом!

.....

ь Через Літу бездонну

Та каламутну

Пероплисам, порознесім

І славу святую.

Ф ІІ 422.

Та не тільки в коломийському вірші залуцуємо такі підхили. В лоні й у неколомийському матеріалі, нпр.:

Ой галано, галано,

Удоряний поганій!

Чи ти в полі, чи ти в раї,

Обідраний ц я г а н о.

З бурлакама гуляеші /Соба 89-94/ III 208

Цігано в цьому вірші зам.правильного цігана Я тому в академія-
вому виданні підмічно такий, а не інший наголос. Подібний випадок
у "Посланні" /вірш 162-3/:

Варшавськю сміття - заші п а н ж
Ясноволюможній гетьманк. II 808.

У "Княжні" /вірш 44-5/ маємо знову хатн зам. хатн:

Селой Селой Веселі х а т н,
Веселі в-далекя пелатк.

Ф II 4

З інших прикладів зміни наголосу під впливом рими наводимо
такі:

Отак нам доподо ся ити
Ще в-малечку количу нишу!
Моля ся, сестро, будем ниші,
То Бог покаже перейти.

/Оестрі 24-7/ ФII 340,

або так:

У малій
Рабочок мій опід-геха-геха
Підкрадеш ся, наробиш лика,
Залалиш рай мій самотній.

/Постаглю хату 12-5/ I
II 400/

чи ерешті:

Щоб не бачила матн,
Того молодого
Чумаченька сегого

/у нзділчанську на раносензь-
ко 7-9/ II 170/

Коли розглянути ближче справу, то треба ствердити, що л

усіх назганах випадках не р і ш а е з к л ю ч н о ритм на зміну поточного наголосу слова. Крім ритму грає тут з о л ж к у р о л ж й р ж м а. Ясно, що треба з першому прикладі наголошувати червоного, а не червоного, бо так вимагає не тільки каденційний наголос, але й римування в слові доро́гого; те ж саме з: глорі́я, бо: дкля́ця, цага́на, бо пога́ний /і таліно/, па́ці, бо гогма́ни, хі́жі, бо пала́ги й тп.

Виходить отже, що не з усіх випадках каденційний наголос згоджується з звичайним, логотичним наголосом слів. Він змінюється, поресується спорівань до слого звичайного місця в слові передусім підпорідно до рамки пірса. Такий п-і д м і н н и в і д поточного наголоо, но його обумовлює р ж м а, на з к л а е м о р ж м і ч н и м наголосом.

Ршичний наголос зустрічається теж і г народніх піснях. напр. у коломийці:

О т т а с т а р е й , о й т а с т а р е й , т а с т а р е й , т а
с т а р е й ,

Ти до мене молоді ані раз не здаліш

/в власних записів на Бойківщині/

у відомій пісні:

А ж о в е с н а ,

А в ж е к р а с н а

І з с т р і х м о д е м о п л е

/наголоси на Купішам, Запзски о Юной Руси, I 242/

у думах, нпр.:

Як застя́ Бог, чо прї́де в е с н а к р а с н а

Буде на́ша ^{в ся} голо́га р я с н а

або:

Прїбу́дь т и до мнє,

Українська мова

Литовська ва Кулішом, Записки о Языке Русс I, стор. 25 і 54/.

Це явище не обмежено тільки до українського терену, знають його й інші слов'янські мови в рухотині і змінним наголосом, нпр. російська. В рідко використаних змінках зустрічаємо, нпр.

Объездишь ей волю... к л о н о в у ю.

И жметь они грабь вольготу.

(пор. А. Д. Григорев: Архангельскія сказки « историческые песни, Москва 1974, стор. 244, , зміють кривоту, під впливом шокотини; маємо це теж у деяких авторів, нпр., у Держомова:

Где в тучах причутся... к а д а.

Где дядя волын, как орел /ицьіри/,

скажіть має ризичний наголос до орелі.

Так само пояснювати треба наголос у білоруській прислівці:

Кулик кулик, виданць в а а д е к а.

(пор. І. І. Носович: Сборник белорусских пословиц, Спб. 1874, стор. 70/, де неправильний поточний наголос здається, замість ввада́кка, обумовлений ритмом і римою до куликі́.

В цього перепляду бачимо, що ризичний наголос існує в поетичній мові, як щось конкретне, як свого роду "ліценція поетика", і що він може впливати на повстаючі дублетів у мовній системі. У праці "Наголосові дублети" пояснюємо якраз частину наголосових дублетів в українській мові ризичними викоганами. Так нпр., слово дівчина, що ризичується часто в народних піснях із словом ка́ліца, Украї́на, має другісний римо-ритмічний наголос: дівчи́на, що перейшов уже до поточної мови. Подібне явище в таких мовних дублетах, як: кова́ченько // кова́чєнько, се́рдецько // се́рде́нько, ко́зицька // ко́зицьєнька, ко́нєцько // ко́нєцьєнька, голо́вонька //

го́ловонька, рúченька // рúченька співнóсті // опівно́чі, вібра́лися, вібра́лися, мезе́нького // мала́нського. Ст.Смаль-Огоцький пише /Ритміка Шевченкової поезії, збор.192/, що "в поезії може бути як і так" в наведених прикладах подвійного наголосу. На основі ж зяке сьмьзаного виходить, що це не тільки в поезії, але в деяких частіше вжитаних словах теж і в звичайній мові. Що більше, деякі в наведених слів заступають у поточній мові частіш із другісним, римічним наголосом, як із первісним буденної мови: так нпр. слово коза́ченька, частіш зустріається в розговірній мові від роззвуче́нка. Візвуче́нську частіш від візвуче́нську й г.д.Вплив римічного наголосу на повстаання другісного наголосу у мовній системі, це сдєв із воловних чинників розвєткту наголосових дублетів. Українська мова, що сягає корінням глибоко у народню мову в її слівучістю й пісенним багатством, мала велику основу розвєтати наголосові дублєтє. Вона й є одна з найбагатших у цьому напрямі й це підбляється врівно в ритміці поетичних творів, де загалом від потреби може заступати такїї або іншїї наголос.

Яке ж відношення між кадєнційним і рїмічним наголосом, іншїми словами, чи єсїякий рїмічний наголос є рївночасно кадєнційним наголос?

Баручи під увагу нормальну рїмічну схему коломїякозого вірша за Ст.Смаль-Огоцьким:

2/4   р р р р' / р р р р // р р р р   р' р
           р р р р' / р р р р // р р р р   р' р

треба б прийняти, що кадєнційний наголос, це є коломїякозому вірші наголос ІЗ складу. В деяких випадках рїмічний /порєсунєний, неправільний/ наголос згоджується з кадєнційним, пор.

Взає́ Марку́ Катєрїні́ одїна́ дорєго́,

А бо́гькозі́ шєга́ї по́яс ко́зку чє́рвонóго.

А проте слово не завжди грапляється. З прикладів, де в колодийко-лому вірші римичний наголос зустрічає в положенні вірша, перед заголовком цезурски, дор.

Поглянув я на агніта — на мої агніта;

Оберну ся я на х а р з — номо в моно хатз.

/Молні ІЗ-їй минало/ Зр. ЦЗЗ,

Цивачево. Тус на д е п я го і вѣнчов в полеги

/Бротки/ Ш 245.

Бануїтося в вразі Д я х к, склачені собаки

їде Зол:виж. Збрати дьдохом за пиз теймомка.

/Гайдымакка/ З І 97 і ін.

Як бачимо в наведених цитатів римичний наголос може стояти в зв'язку в т.зв. змустрішньом римою. Тим самим він мусить збігатися завжди неодмінно в кадєнційним наголосом.

В зв'язку з цим треба в основному змінити наведеною горі твердження Ст.Сміль-Стоцького, що "музично-ритмічний наголос згоджується правильно з наголосом слів тільки в закінчених віршах на складах із подвійною часою стійкістю /з кадєнціях/, які в собі утворюються, а перший з обох римою складів обов'язково наголошений". Музично-ритмічний наголос згоджується правильно з наголосом звичайного слова з кадєнціях /ан.із кадєнційним наголосом/ в з н і м к о м з и п а д к і з р и м и ч н о г о н а г о л о с у, отже в збіжжю випадків, де першочинний наголос різняться від наголосу звичайного слова пересузом на склад вперед або назад. Римичний наголос не мусить зустрічатися на кінці вірша, з кадєнції, він зв'язується так часом і зложивні вірша, коли маємо до діла з т.зв.змустрішньом римою.

Крім зміни наголосу під впливом рими можлива ще зміна під впливом ритму. Наголос, відмінний від звичайного наголосу слова,

що його обужали риги вірки, називаємо р і г м і ч н и м наголосом.

Прикладів ритмічного наголосу в Бевченка багато:

Тим нескітм очам,
Землем б'юдем к'р'ям
І слуг'я в кораблі,
І зої добрі земкі,
І хвал'юне в'одемі -
Тим крич'юньким богем!

/Молитва IV/ 4 II 383,

І про моч'ля і про нас
Б старцям б'ютем по осл'ях
Правд'я д'умя, новоб'а
М'я людям х'одеть...

129-32
/Бухає в н'юлі іноді/ Ф II 275

Лисня на К'окія царя,
Че на Кер'она сподаря,-
Оксать са-п'оля на зум'я,
Нохія на Кер'она!

/Н'юфіт I 49-52/ Ф II 302,

Оч'я на в'од'яч д'яв'яло
На Кер'удя. Одиім одія
І в'ерож'я в д'ив'ячя,

Злу'в долю,

Тп на Кер'уд'я на з'я.

П'ятруа 59-61 і л./Ф II 258,

Кос х'рот-м'яд'яч д'яв'ялі
До о'к'то, сам'о'в к'р'ю!

Тому що риничний наголос, як і ритмічний, має, внаслідок ті-
льки з піршонації колективної мови, навищеного об'єкта роду на-
голошу, а тоді і жидонічний - н о з ь п ч к к и наголошом. ^{1/}

Коли ж іде про наголосові дублювання Шмичанка типу КОЗІ-
ЦАНЬКА // КОЗУВАНЬКА, то в наслідок цього міркування логі, що
на їх місця окладаючі: а/ можна вважати, а якщо Шмичан-
ку підставляти в якому такі дублювання у вигляді на окреслення голосів
-проявляє тенденцію; б/ риничні в риничні умови, що впрямці
показує певні, другіми, наголосові порушення.

Крім жидонічних, риничних і риничного наголосу тре-
ба б відзначити в Шмичанках окладах, а звідси і ті ж у Шмичан-
чанинах, а внаслідок в певній, що один рід наголосу, що на чо-
го на вперше уявляється як Ст.Смичан-Бучанський, так і Філ.Козюха.

Тоді коли Шмичан-Бучанський внаслідок однієї рід наголосу,
Козюха - як на бачили - що деякі, відзначаючи це окрес-
лення ^{2/} позитивні в певній наголосу в певній. На окреслюючи
кількість краївних факторів Філіппів, нпр. Брок ^{3/}, Зідлюцького ^{4/}
і ін., Козюха відзначає за окреслюючи однієї рід наголосу:
" і і " /евр.ІІІ і д./ Тимчасово Брок пішов від окреслюючи
це деякі, відзначає 5 рідів слів в певній в українсь-
кій мові, нпр. в слові:

п о р / о / к о ч у л а з л / о з р.310/.

2 6 4 0 1 5

~~Брюкні...~~

^{1/} Діяльність з розробки студії: "П. риничний наголос", нпр.
жидонічний в "Володимир /ВАЕ" ч.10/1946.

^{2/} Діяльність окреслюючи: Наголос в українськоморуській мові, Вест-
ник НТК, т.83, Львів 1950.

^{3/} Олаф Брок: Оглядіє Сонетік Гаддальберг, 1911, ст.309 і д.

^{4/} Філ. Зідлюцький: Оціне оперетичні спільна українського, Київ, 1932,
ст.165.

Дрокові експериментальні прийоми відомо Шіліпівській, оскільки вона одна з тих, хто працює з "дугою зварювальною без підсилювача струму", при допомозі самої тільки електричної дугої /навіть дугої графитової й алюмінієвої / означає отримання експериментальних зварювальних металів в окремих металургійних печах і докладніші результати їхнього ідентифікування до нашої роботи /Опис..., стор.152/. І дійсно, без фотомікроскопічних і статистично-горючих досліджень над українським нагелезом, зокрема ж над силором його роду, годі робити своєрідні дії з тріска і інші дослідження в цьому напрямі. На основі даних Охримовичем міркування на цю тему з 1960 р., в свій час мав нові й оригінальні, після дальших праць у цьому напрямі, а також з урахуванням на достаточну фотомікроскопічних праць про український нагеліт, можуть слугувати за основу для висновків про певний нагеліт та про отримані його властивості українським мехі.

І проте, хоч би й навіть абстрагувати від цих застережень і прихилити за Охримовичем Кожесну схему трьох різних нагелітів, то все таки проблематика Елчонка з нагелітотипами не буде вирішена.

Якщо прийняти думку "Надо мінні черні зразки" згідно з розмірними параметрами і побічних нагелітів Філ.Кожесна, то досліді відрізняються дуже помітною. Це друге, чи во третьє слово підзначається найголовнішим нагелітом /" / і в усіх отриманих металургійних процесів чергування трьох різних нагелітів, до їх графічних моделей зобразити як хлещоту дії, до найкращі точки будуть найслабші нагелітотипи, найкращі - головні нагелітотипи й проміжні точки-кримінали побічних.

Поза деякими звуково-діалектичними смугами, головню на Закарпатті під впливом малярської мови, цей тип розмічення сили видиху з української мови чужий. В дозвільному контексті наголошуємо подібно, як і в інших слов'янських мовах, в українській мові здебільшого одно найголовніше слово. Нак впр. речення:

"Нащо мені чорні брови"

коли абстрагувати від Шевченкового вірша, може мати чотири значеневі відтінки, залежно від того, котре з чотирьох слів наголосимо найсильніш:

1. Н а щ о мені чорні брови?
2. Нащо м е н і чорні брови?
3. Нащо мені ч о р н і брови?
4. Нащо мені чорні б р о в и?

За згертом термінологією назвемо й ми цей рід наголосу реченням наголосом^{I/}, хоч краще йому підходила б назва фразового наголосу.

Коли означити реченевий наголос двома шертками ", а всі інші однок", то цілий вірш "Нащо мені чорні брови" виглядав би так:

На́ що мени́ чорні́ брови́, на́ що ка́рі о́чі,
На́ що літа́ молоді́, весі́лі діво́чі ?
Літа́ мої́ молоді́ ма́рно пропада́ють,
О́чи пла́чуть, чорні́ брови́ од зі́тру лия́ють.
Серце́ в'яне, нудить сні́том, як пта́шка без во́лі.
На́ що ж мени́ краса́ моя́, коли́ нема́ до́лі?
Тяжко́ мени́ сирото́ю на сім сві́ті жити;
Спо́ї люде́ - як чужі́, ні з ким го́воритк;
Нема́ кому́ поспати́ти, чого́ пла́чуть о́чи;
Нема́ кому́ розка́зати, чо́го серце́ хо́че,

Чого́ о́рце, як голубка, дзень і ніч порку́;
Біхтэ́ ўго не пуха́, но зя́ло не чу́.
Чуя́ лічо́ не сплэ́нь - та́ й на ця́ пуха́т!
Нохай́ плачо́ опра́тна, нохай́ лігнэ́ грэ́нь!
Клячэ́ по, о́рце, клячэ́, о́чи, пікі на врану́ля,
Головнйкэ́, плічнйкэ́, цэ́ з і́вры́ почу́ла,
Ёб панослі́ буйно́е жыкі́ ва́ о́чнэ́ нё́рэ,
Чухнйкэ́ку́ ара́жнйкэ́ку́ на дэ́це гё́рці.

На "Крбалам Т.Шэвчанск",
б.з. 1860/

Яна рэч між паўднёвымі амерыканскімі наголосамі в рэспіцы
кадэ звычэ аддэку: адні з іх рэалізуюцца амерыканскімі, іншы
амерыканскімі, а ця іншы найслабейшэ аддэкум. Як сказана, гэты фэна-
маты-экскурсіюнальныя дэталі охочытэ ці наголосы пачы-
наю зрудно, цэб на гэрэтыкі вэталі номэвалтэ. Фэнацы і
рэчэнылі наголосэ, як акцэнтэуаціянэй вэршэк цілі і фразэ, вэ-
огунае в цілі і вэлі вэразнэсі, пачуе нэд увімэ інтэлі / в
цэму глэдку над гэрэтыкі і гэрэтыкі наголосамэ пэрэшы-
кы олів / і надае - гэрэтыкі, чэ з.в. гэту гэрэты, іп-
тэнаціі - гэрэты, а на іншэты значэсэрэты відтінку кін-^{фак-}
тэлі. о́гэ вэчэуацэуацэ вэразнэ гэрэты зухом, а кэлі б і не
вэгэрэтыкі дэнаго вэрэты, кэлі вэты вэчэуацэуацэ на о́-
кэлі значэныя цілі і фразэ, в акцы вэчэуацэуацэ э: "вэнтэ".
Тэчэ вэчэуацэуацэ вэты відтэныя дэ іншэты, вэвалтэ, наголосы
зэ вэчэуацэуацэ об"скэтыкэ дэкірэ олів вэчэуацэ. А гэрэты
іпэуацэуацэ вэты - о́мэ з удэты на вэты скэтыкэныотэ іэ зна-
чэныя відтэныя гэрэты - дэшо логкэ охочытэ гэрэты зухом,
зэ вэчэуацэуацэ.

Як приклад дає нам послужити збірок Шевченкового "Вечора", нарисний мнєю на пластинку № 1754 "Институту Ввукових Дослідіт" /Институт фюр Каліфорнунг/ у Карліні в 1942 р. для "Підручника української мови". Докладно відомий шевченковознавець Д.Паліцов.

Радіж вшнєвий кїло хїти	Сім'я почєря кїло хїта,
Круці над зїгнїями вудїть,	Вочїрля вїронька вєтїє...
Кдугатарї в плугайт вудїть,	Дочка вочєрять кодаї,
Спїкїють їдучї дївчїта,	ї мїтє хочє научїти,
ї маторї - вочєрять їдуть.	Так соловоїкї не дає.

Кєкїла мїтї кїло хїти
Малєнакїх дїточєк озїтїх,
Самї вєснїла кїло їх.
Нєвїдєко вєсї... Тїлькє дївчїта
Та соловоїкї не вїтїх.

Вона порпєт рядкєм, до годї в Кайцова пїзнати, на чєму лїн кїлє до логїчнєй наголєо / чє нє "радєк", чє "кїло хїтї"/, в усїх їнєк озїчкїх кєму зєрєна озєромїцїя рєчєнового наголєоу, як акцєнтуїцїйного зєрєка цїлої фразї, ї вона догємагає нам рєвумїтї токєт.

Кєлї рєвєдлїтї дєсєвогєчаснї частинкї, чє зкїлому наголєонї Пєвчєнкєвї токєтї, тє озєрдїуємо, цє рєдїкєторї вєдєбїльнєго нє вєртєлїлї на цєй наголєо наймєншїї уїлї. І бїльшїєтє Кулїнєвїх токєтїз Шєвчєнкєвїх пєрївї бєз цєго наголєоу, хоч Кулїлї, кєтє, ў "Чєрнїї Годї" пєслїдєвно зєзнїчєлї йєго вїдвєрнєннєм озїєннєм наголєєм /гравїєєм/. Вїднїкї токєтє "Кїлїтїкї" з "Зїчїєкїх в Кїнєї Рєчї" г.ІІ, Сб.б.

1257, стрр.152-167 заміуром Кудін вивчом дек реченового наголосу й іа дічі причини токст "Наймички" може буті осно-
вою для дальших дослідів над реченовим наголосом Шевченка
на зразок, як наголосували дикції Шевченкові токста.

На зразок Фід.Кохосса перовани на облік реченових на-
голосів у "Наймичці" й отримали таку таблицю:

/ дш. таблиця/

На основі цього обліку можна сподувати, що в "Наймич-
ці" найбільше реченових наголосів на 10-му складі /17,3%/,
після на 13-му, каденційному /15,8%/, в зрості на 8-му
складі /14,4%/, найменше на 12-му /0,9%/ і на 1-му й на 6-му
/по 1,2%/, крім на брати під увагу 14-го складу, на який на-
кладі один відш наголос.

л   х
          х

Крім зібраних даних всі згорі окремно, то можна зро-
бити такі спомозки про Шевченків наголос, як к о з о в е
н а з ч у проблему:

1/ Крім наголосу, до якого можна крім цих зустрінути
в здебільшій мові, зустрічаємо в мові Шевченка відхиля
від звичайного наголосування. Найчаразніш відбиваються
ці відхиля в ризичному наголосі, зобто паролосі, до obu -
модельній римою вірша, або в ризичному наголосі, зобто на-
голосі, до обумовленій ризичкою вірша.

2/ Ризичний наголос обірається в більшості випадків
із каденційним наголосом, зобто наголосом наприкінці вір-
ша. Тут і там зустрічаємо ризичний наголос і в середній вірша,

Таблиця речених наголосів у
"Нагішці" Пелченка

/до стор.58/

Склади	I	II	III	IV	V	VI	VII
Увступ		9	2	3	I	2	4
Частина I	I	I	2			I	I
"-"	2	5	6	2	2	4	3
"-"	3	12	7	4	I	6	6
"-"	4	3	5	I	I		8
"-"	5	2	10	5		2	8
"-"	6	2	4			2	6
"-"	7	I	4				I
"-"	8	2	5	6	3	3	9
Разом:	4	63	46	18	5	20	41
Відсотково:	1,2	10,5	14,4	5,8	1,5	5,2	12,8
Склади:	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
Пролог		I	7	2	I	2	
Частина I			3	2		2	
Частина 2		4	6	I		5	
Частина 3	3	2	9	I		15	
Частина 4		2				5	
Частина 5	I	I	10	6		6	
Частина 6		3	3	I		5	
Частина 7		I	7	4		2	
Частина 8		7	10	4		7	
Разом:	4	21	55	21	I	49	0
Відсотково:	1,2	6,5	17,3	6,5	0,9	15,3	0

як висхідну внутрішньої рими.

П/ Крім римованого, ритмічного та каденційного наголосів, що їх можна загальною означити **к о з з ч к з м з** наголосами, треба відрізняти з колії згадки, з Шелчинка зокрема, з. реченовий наголос, тобто акцентуційний зоршок цілої фрази. Цей наголосом то "ясується протитина нощі з дуданок, бо він тут і бачи має однакове задання: піднахугати з коняскою найважливішу значущою частину й так докочувати до неможливого сприймання значення даної фрази.

4/ Крім рогодугуліни Шелчинкових текстів із наголосом треба звернути увагу на речення: наголос, як до тробит, шир., Куліш у "Навіячці". Ця лавка зокрема для докляматорських пафосів Шелчинкових текстів.

Хоча ж і до про наголосів дублетів з колії Шелчинка чи згадали в проетичній нощі, то треба ствердити, що:

5/ на постановля наголосових дублетів окремиться тут два основні чинники: а/ охрещування наголосових систем різних творів і с/ різноманітні умови, що спричиняють постановля дублетних наголосових порозумів.

УКРАЇНСЬКА ВІДЬНА АКАДЕМІЯ НАУК.

СЕРІЯ: ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО ДОБА. I. ДРАЦІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ «ОН-
ФІГЕВЦІЇ» 1946 р. Ч. I.

КІСАДЬ ЛЕВ.

ЛЕКСИКА РАЙОНІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ПСЕВДІЇ.

В історії розвитку української літературної мови Шевченко займає визначне передове місце. Загально називають його основоположником і творцем української літературної мови. Вправді вже перед ним виступають з народною мовою і вводять її в літературу у східній Україні: Котляревський, Кіттка, Гребінка, Гулак-Артемовський та в західній Ісакевич, Головацький, Вагилевич, Устиякович, одначе їхня мова звичайно носить на собі виразні позначки місцевої говірки, а крім того має в собі архаїзми з базисом давньої церковно-слов'янської чи пак книжної мови, а також русизми (через урядову мову) в східній Україні та колоніями й германізмів в західній.

І хоч Полтавщина Котляревського та Харківщина Квітки належить до найкрайніх говірок, що стали основою літературної мови, то напереді стоїть Київщина Шевченка, якої мова творить центральний говір українських земель.

Шевченко виніс із-під сім'яної стілки скарби українського живого слова і поклав їх в угодний камінь нашої духовної культури. Шевченкова мова не вільна зовсім і від чужих мовних елементів, а саме — церковними і московськими. Та ці елементи не постійні в його мові, вони тільки спорадичне являть, головано тоді, коли поет у своїх творях приймає пророцький тон або стає на боротьбу з московськими елементами і тоді саме викарає він московської мови.

До речі Шевченко знав російську мову добре й послуговувався нею, тому і не був вільний від її впливів. А все ж таки, зважаючи з київського говору і приймаючи деякі елементи інших говорів, а

також в невеликій кількості згадані чужомовні елементи, Шевченко об'єднав своєю мовою всі українські землі в одну мовну цілість. Він дав українському народному слову чар глибокого змісту, картинності, мелодійності й ритмічності. Ця сторінка Шевченкової мови проявляється найкраще в його словництві, багатому в стилістичні прикраси поетичної мови. Ще в першому Кобзарі (1846 р.) вказував Шевченко тісний зв'язок своєї мови з народною поетичною мовою, якою послуговується він по-мистецькому та яку зробив основою свого поетичного таланту. Тому в цій доповіді розглядається Шевченкове словництво передовсім з становища стилістики, бо під тем оглядом його словництво тісно зв'язане з словництвом народної поезії.

В рефераті використаний матеріал із ранньої поетової творчості до 1841 р.

Як в попередників, так і в Шевченка в цілій його творчості отричаємося з архаїзмами. Бона інші в ранній творчості, інші в пізній. В останній Шевченко ажмає її під впливом настроїв і переживань на волюні та після нього на схилку віку, коли позавав у певного рода містичних настроїв. Натомість у ранній творчості виходить Шевченко з основ народної поезії, де архаїзми, як залишки попередніх оторіч нагадують правильні форми цих часів.

Своє архаїзми з ранньої творчості: ^{x)}

Дніпр: Рече та отогне Дніпр широкий, (Приклича I, 2);

Вона все ходить, з уот ні парь,

Широкий Дніпр не гомонить. (Ів. I. 3);

Иде Ярема, на Дніпр поглядає (Гьвдам. I. 106);

враз: Сміття, дитий враз;

Та не дуже, бісів ону | (До Основ. I. 64);

Черград: А у Черград до султана

Поїдемо в гості | - (I. Підкова I, 35).

Прикметні народній поезії архаїчні форми прикметників, іменникові та займенникові (т. зв. короткі в досі) виступають у Шевченка зі становища стилістики з синтаксисом, часто й дуже нагадують народну поезію, наприклад:

х) Приклича цитує за виданням "Кобзаря" Н. Товариством ім. Л. та у Львові 1906, під редакцією І. Франка. Назва вірша, поема подана з скорочення і римська цифра означає том, арабська оторінку.

- жін : Коли не жив чорнобривий,
Зробе моя пташко,
Щоб додому не вернулавсь... (Тсм, I, 46);
- здоров : Ло сама здохов знає,
Як то тяжко блукать в світі
Сироті без роду (Гайд. I,74);
- козацьке : Де лягло спочатк
козацьке біле тіло
В клятку поваге. (Ів. Пшк. I,33);
- За по слава козацька
На воім світі стала... (до Ссм. I,65);
Нехай душі козацькі
В Україні витають. (Думи I,59);
- кавії : За кавії оченята,
чорні : За чорні брови
Серце рвалося, смілялось... (Думи I,58);
- молоді : Коли нема долі, нема талану,
Літа молоді марно пропадають.(Гайд. I,5а);
- темні : Вилезав, як уміх,
За темні ночі. (думи I,5б);

Ці архаїзми навівши чаром минули століть, німіють народної пісні
Серед прикметників є це архаїзовані приросток пре-, як наприк-
лад: пребезумний, прездоровий, презавзятий, преведобний і т.ін. Вони
підкреслюють високий ступінь якості предмету, підходять настрої і
почування, дають емоційні переживання.

Окреме місце займають слова прикметні київському говорузі. В Шев -
ченковій мові вони стали літературними і поширилися по цілій мовній
території України. Це слова як : оублик, бубличок, блжна, наг (дріб -
ний грів), целяг (так сьмо), плах (дорога), розпуття, сіромаха, баблак
і т.і.

Серед цих слів слід звернути увагу на такі, що видаються простими,
а навіть гучнішими, а в широкому або безпосередньому вислові поета не
дають тріскальності, як от :

Брехня: А розумне ваше слово
Брехня підбите. (Гайд. I,70);

Душень: Ви розумні люди,
А я Душень... (Гайд. I, 71);
І Душень і мудрий нічого не знає...
(Там же I,68);

Паскуда: Демайте двері,
Поки вийде стигий паскуда. (Гайд. I,80).

Найбільше зустрічається у дівчатка, як і у всіх тодішніх романтиків здрібнених слів. За допомогою їх поет передає ніжний вислів, тонке почуття, нестогі батька-матері, любові милых-закоханих, а то навіть іронію.

За змістом можна угрупувати здрібнені слова на такі: а) поняття родинні, б) любовні почуття, в) задоволення, г) опієчущання, г) іронія, а саме:

а) образи родинних (сімейних) почуттів; похвали старших:

Батечко: Мій батечку, мій братіку,
братіку: хоч ти не шурайся! (Матер. I,26);
Прости мені, мій батечку,
Що я наробила! (Там же I, 14);

Сиротина: Сиротини сонце світить,
Світить, а не гріє. (Матер. I,20);
Кого ж сиротина, кого запитає
І хто їй розкаже, і хто теє знає. (Шкуч. I,2);

Нехай плаче сиротина
Нехай літа трапить! (Думка I,61);

Янголятко: А воно, як янголятко,
Нічого не знає,
Маленькими ручицями
Павухи жує. (Матер. I, 16);

бабусенька: Бабусенько, голусенько,
голусенька: Серце моє, певно і
ненька: Скільки мені вярну правду,
Де мила сердечко. (Тополя I,45).

б) Здрібнілі й цютамі слова, що ними поет передає любовні почування, пестощі й ніжність. З їх допомогою описує він також красу дівчини та хлопця, передає настрої, зображує оточення тощо, напр:

серденько : Полюбила Катерина москалика,
(недолен-ка) Як знало серденько. (Катер., I, 8);

А серженько мило,
Воно чуло неколеньку,
А сказати не зміло. (Топ. I, 44);

оченята : Вміла мати брови дати,
Курі оченята,
Та не зміла на цім світі
Щастя-доти дати. (Катер. I, 12);

Ео не довго чорисброві,
Курі оченята
Еде личко червоніє,
Не довго, дівчата. (Топося I, 43);

бровенята : Дала, кажуть, бровенята,
Та не дала домі. (Катер. I, 29);

коваченко : Заопіває козаченьмо
Ходя по долині... (Топ. I, 43);
Коли жикі козаченьмо,
Хо зараз прибуде. (Там же I, 47);

москалик : Полюбила (Катерина) - москалика,
Як знало серденько. (Катер. I, 8);

седочок : Полюбила молодю,
У седочок ходила. (Катер. I, 9);

купочка : Вип'єм, друже, погулаєм
У купочці в парі. (Галд. I, 144).

в) На зразок народної поезії описує Шевченко здрібнілими іменниками людей, живі і мертві предмети, яким надає відтінок пошани, ніжності, спочутливості, а деколи й насміху, наприклад:

громадонька : Як зібралась громадонька
У неділку армії,
Як ходила козаченька
В зеленім бар'яді. (Турас. ніч, I, 50);

- чумаченько: Ідуть шляхом чумаченьки,
"Цугача" співаєть. (Катер. I, 19);
- воріженьки: Найду шінку, почастую,
З воріженьки покенкую.. (Гауар. кіч , I, 56);
- світничка: У антамі світничці,
торбина: На плечах торбина,
ціпок: В руці ціпок , а на другій
Заонула дитина. (Катер. I, 18).

Як серед іменників, так і серед прикметників і прислівників дуже часто трапляються здрібнілі форми з подібними, а то й окремими сунціями, що й іменники, наприклад:

- Послухають, розійдуться,
Обоє льдевікі. (Гоп, 1,44);
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буднесенькі
За синєє море,
Чернявому, зрадянному
На легєє гоґе. (Думка I, 62) і
- Все нічка пскрмла
Воїх покрмла темніоенька,
Як діточок мати. (Катер. I, 17);
- Попіх тинно ночувєла
Іаненько вставєла
Попєєєла в Москівєшкє, (Катер. I, 21);
- Богєєє сумє, тєпєєє сумєтє,
Тєдєєєнько Грїцє дївчїна спївєє.
(Гаж. I, 72).

Також уживає поет прикметників у сунції епітетів. Дуже за духом і стилем народної поезії, описує він особи, тварини, душевні стани, цілі картини і т.ін. за допомогою окремих прикметників, які в їхній словесності виступають нерозлучно з особами, предметами, настроями, а також характеризують їх. У Шевченка таких епітетів багато. Вони на погляд звичайні прикметники, а виразами формального і змістового багатства слова, тому й часто, як у народній поезії, мають цілі картини.

От, нпр, слівота - це ознака огьрих народних співаків, тому:

Черепеня старя, сліпий,
Хто його не знає... (Переп. I, 30);

Все співають, як діялось
Сліпі небораки, бо дотепні. (Тарас. шч, I, 58);

А молоді захохані все чорнобриві, як у народних піснях:

Молобима чорнобрива
Козька дівчина, (Топ. I, 42);

Гам лєсь млямй, чорлобрыня
По поля гуляе. (Там же, I, 48);

В тебе лєчка чорнобрыня
Та це я не єдина. (Катер. I, 10);

Так само тварини й неживі предмети дістають епітети, напр:

На припомі коні отаву окубуго,
Усіллані коні, вороні, готоні. (Гайдам. I, 93);

Усміхнувся на вожонім
Тай змову у сльозах. (Там же, I, 110);

Літа орєл, літа омянй
Полід небесах. (Гайд. I, 96);

Сбізавоєл орєл омянй
Тай дав ляхам знєти. (Тарас. шч, I, 52);

Срлом сизокрєлим літає, шрєлє,
Ак небо блєкитне широкими б'є. (Переп. I, 31);

Червоноє гадєкєю
Нєсє лєта вістє. (Тарас. шч, I, 54);

Дє подікоєє козачєство,
Червоні купани ? (Іє. I, 51).

Такі епітети в'якутьєся тєл і з природоє, чи то окремими предметами або явищами, чи то цілими картинами, нпр.:

Стєл високєнй, амєт широкєнй,
Нєшє зелєніє ? (Топ. I, 42);

Другом полє, як тє мєрє,
Широкє сєміє. (Іє. I, 42);

Ночувала гадямки
В зелені діброві (Гаял. I,98),
Над річкою в чистім полі
Могла чоркіє. (Тарао. ніч. II,55);
Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю! (Катер. I, 14).

Чорна хмара зза ліману,
Небо оокне крме.
Сине море звірокою,
То стогне, то вже. (Ів. Підк. I, 34).

Дієслова в Кавчечка - народні, прималевні київському говорі, сьогодні вже літературні, нпр., вернутком, вітати, прихитати, потурати, кашкувати, освітати, омеркати, турбуватися, задляхити (очі), стрівати. В обоіх творях живає поет дієслів почних змісту, обовязовости, динамічної сили, нпр.:

По діброві вігер віє,
Гуляє по полі,
Край дороги гне тополю
До самого долу. (Топ. I, 42);

Подивітьса серце нме,
Кругом ні бмилини: (Топ. I, 42);

не співає, як скрота
Білим світом нудить;
Ієв милого батько-мати
Як чужіі люди. (Там же I, 44);

Далекий шлях.
Аж на серці походоне,
Як його згадає. (Катер. I, 18);
І хвилини сцьоза,
Дрібні - дрібні: помилляє. (Катер. I, 118).

Відвигукове дієслово або звуконаслідувальне став виразником динамічного опису подій, нпр.

Козак вкверив, а козак;
Аж кортиця гнетьом;
Хетелці та гопака
Гуртом одаврясть. (Гаял. I, 82);

Повелим гайдамаки,

Ах стогне дібура.

(Там же , I, 98);

Шубовість в бою !

Попід льодом геть загуркотило. (Катер, I, 27);

Також вигук часто виступає в Шевченка як дієслово, повне динамічної дії, нпр.:

Заридали Катерини

Тай бух кому в ноги.

(Катер. I, 14);

Шубовість в бою !

Попід льодом геть загуркотило.

(Там же, I, 27);

Для підсилення емоційності, зображення чи картинної психіки по-слоговується Шевченко двома дієсловами, часто синонімами, що стоять у парі біля себе, нпр.:

Вітер віс- повіває,

По поля гуляє,

На моголі кобзи, сидить

Та на кобзі грає.

(Ше, об. I, 31);

Де вимусть-бенкетусть ?

Де ви забарилось ?

(До Ормов. I, 63);

Стане собі під камяну,

Заспіває Гриця,

Виспівує- вимовляє,

Ах камяна плече.

(Катер. I, 10);

А я дурень і один собі

У моїх хатині

Заспіваю-зарікаю,

Як мала дитина.

(Гайд. I, 71);

А пороги між очеретами

Ревуть, стогнуть, розсерджилась,

Щось страшно співають.

(Там же, I, 71);

Рає, овице завірюха,

По лісу завило.

(Катер. I, 24);

Рене стогне хуртовина,
Котить, вертлює полем,
Стоїть Катря серед поля,
Дала сльозам волю. (Там же, I, 22).

З морфологічного боку замітні в Шевченка дієслова з подвоєнням (редуплікованим) приростком попо - ; їх функція - виразнича дія, пов-
торювана, нап.: поповчати, колумунтувати, поеміряти, тощо...

Щяк далекий...
Попоміряв і я колось,
Щоб кого не мірять. (Катер. I, 18);

Щоб налати образности присудковій дії або станові та цілесті
або підсижити враження, живає Шевченко прислівників, також узятих без-
посередньо з народної місцевої мови, нап.:

Та про всіх нишком в полі
З вітрами говорять. (I.Лідк. I, 33);

за старого, багатого
Кмдечком єднали. (Топола I, 4*);

Твою долю, моя доля,
Позаторіх знала,
Позаторіх і зіллячка
Для того придбала. (Там же I, 46);

Вип'си, біжи якомога,
Щоб там не кручало,
Не оглянься, поки станеш
Аж там, де пропались. (Там же I, 46);

Взявшись в боки, навдурядки
метелиці та голуба
Гуртом оддирають. (Галл. I, 122).

Отак невеличкий матеріал, зважений із ранньої творчості Шевчен-
ка вказує велике словникове багатство його мови. Поет основно знав
народну мову, він добре знав народну творчість - пісні, казки, приказ-
ки - багату змістом і гарну барвистою мовою. В своїй творчості Шев-
ченко тісно і міцно зв'язаний із своїм народом не тільки мовою, але й
думкою, душею і в цьому немируда смисл його мови і стилю. У дальшій
своїй еволюції він мусів стати творцем української літературної мови.

У К Р А Ї Н С Ь К А   В І Л Ь Н А   А К А Д Е М І Я
Н А У К

Серія: Шевченко та його доба. I. Праці Шевченківської Конференції. 1946р. ч. 5.

Сергій Лук

ПОРТРЕТ Т.ШЕВЧЕНКА В СКУЛЬПТУРІ

Зазначена тема ,безперечно, нова і недосліджена.

Вона є частиною ширшої теми "Портрет Т.Шевченка в образотворчому мистецтві" і почасти вливається в іншу тему - "Т.Шевченко в скульптурі", що має завданням проаналізувати скульптурні ілюстрації до творів Т.Шевченка окремі і в проєктах пам'ятників Т.Шевченкові, де вони сполучаються зі скульптурними портретами Т.Шевченка.

Ілюстративний матеріял до таких доповідей перебуває в цей час, на жаль, за міжами досяжного.

Раніш як перейти до розв'язання поставленої проблеми, ми повинні чітко окреслити розуміння: що є портрет? Коли ми уявляємо, що кожна психічна риса відповідає певній фізичній формі, що комплекс психічних рис укладає образ, відповідний фізичній індивідуальності, то ми сміло змоємо сказати, що портрет це психо-фізичний образ даної особи. Коли за цим образом ми відчуємо процес пульсуючого життя, ми матимемо перед собою досконалий портрет.

От же портрет не є холодним відтворенням пропорцій і форм, лише самого процесу життя у цих формах.

З огляду на те, що кожній значній мистець є яскраво окресленою індивідуальністю, - суб'єктом, він перспукає об'єкт, як і кожна людина, через граняк свого психо-фізичного я і накладає таким чином свій відбиток. Чим сильніший мистець, тим проникновеніший він у розкритті глибоких темниць душі портретованої особи, але це не позбавляє цю особу від суворого, бо по-близького, а іноді захопленого ставлення мистця до моделі. Сказаним пояснюється чому так неподібні між собою портрети, виконані різними майстрами з однієї і тієї ж моделі або свідлана.

Прикладом може бути портрет Т. Шевченка в малюванні, виконаний за Ден'єрівською свідланою /Шевченко в колусі Я. Ілліці/ На портреті Крамського /Трет'яковська галерея, відбиток: у I-у томі "Український народ"/. Т. Шевченко - поет, надхненний пророк /особливо це підкреслює світло, що оздобляє обличчя поета/. На портреті Фотія Красицького, гон доброго портретиста і відомого майстра в малюванні, Т. Шевченко, виконаний за тією ж свідланою, виглядає як звичайний селянин.

На основі подібних віставлень маємо висновок, що улюблений портрет це - іконографія даної особи помітно на індивідуальність автора.

Давно колись Джон Рескін поділяв ^{портрет} на чотири категорії: перша - портрет ні фізично, ні духово не схожий з оригіналом, друга - портрет схожий фізично, третій - психологічний портрет, схожий фізично і духово, четверта - портрет гнізальний: на перший погляд ніби несхожий, портрет, що показує дану особу в момент найбільшого напруження її духових сил.

Він падається нам нескладим, тому що ми не взяли бачити цю особу в такому стані, але інтуїція великого майстра дозволила йому створити цю особу в такому вигляді.

"Створити скульптурний портрет це значить написати цілу книгу, а іноді і кілька-томовий збір про дану особу", так характеризує завдання скульптора Роден.

"Мистцеві треба студіювати натуру не на те, щоб її наслідувати, а на те щоб навчитися конкурувати з нею", говорить той же Роден.

Це значить, що треба навчатися бачити і відтворювати головне, а усунути другорядне. Портрет Т. Шевченка, в нашій ульці, поділяється на дві групи: одна - це Т. Шевченко перед засланням: в буйним чубом, голеним обличчям, з нездажними бурцями, воніляний творець: "Кавказ", "Сна", "Послання", друга група - це Т. Шевченко після заслання: з останками кучерів на обличчі, голові, стріпихатим вусами, худорлявим обличчям, поглядом, що розповідає про пережиті страждання, про зламані крила душі.

Кращими під цим кутом зору, на нашу думку, в образотворчому мистецтві є автопортрети Т. Шевченка, вони розкривають нам глибину його душі до дна.

Кращим іконографічним матеріалом з років життя Т. Шевченка, безперечно, є фото 1860 р. в білому вбранні, фото разом з мистцем Частохівським, фото на весь зріст у сядячій позі /1859р/ Денберізьке фото та фото з колусі й шпалці з палицею з руках /1859 р/.

Великою помилкою мистців і шевченкознавців було канонізування останньої Здобнівської світлина, зробленої за літ року до смерті поета, з набряклим від родянки обличчям, коротко підстриженим волоссям і пригашеним зором.

Ця короблява набряклість і передчасна старість суперечать документальним іконографічним даним зафіксованим названим фото в 1859-60 р. і воєсім не дають уявлення про надихненого поета, володаря зогненого слова.

Іноді близькість над пам'ятю Т.Шевченка, може несвідомо, доходило країнніх меж у подачі іконографії, так, на пр., до відомого видання "Кобзаря" для народу 1885 р. Йогансона дано було світлицю з групового портрета: Т.Шевченко у товаристві "Мочемордів", з ізсунутою на бок шарпкою, коротко калучи у невідповідному вигляді. Це одне питання: Яким має бути каянізований портрет? В кожусі й шапці, чи в зростаєському вбранні?

З праводу цього довго сперечалися, але питання лягалося невров'язаним і сьогодні, бо це питання цілком дусте і маловажне.

Т.Шевченко одягався так і так. Одягав коли гроба фрак, але ніколи не цурався української сорочки, шапки і козуха, хоч пр. да той конух був підбитий каракулем.

Коли входить в погляд самобутности, оригінальности, то Т.Шевченко безперечно має право і на Олімпі сидіти в кожусі.

Фрак або сюрдут не змінять його вдачу на іншу.

Все залежить від того як розв'язати поставлене питання, який матеріал покласти в основу іконографії. Приклад: Крамської в основу свого Шевченківського портрета поклав Денєрлівську світлицю і створив натхненного пророка.

Великий Репін в основу свого Т.Шевченка поклав Здобнівську світлицю і ми маємо лише хорого пана. Не допомогли майстрові, ні любов до Шевченка ні сумлінне студіювання життя поета.

Переходжу до основної теми.

Перший портрет Т.Шевченка в скульптурі в"являється за життя поета в 1859 р., виконаний за натурою скульптором Гашановим, автором багатьох портретів визначних осіб, між ними і нашого земляка великого Гоголя.

Портрет Т.Шевченка розміром у пів натур, з базом нижче грудної клітки, в шапці й кожусі, - нагадує фото. 1859 р. - Т.Шевченко з пальцею.

Можна думати, що це фото було допоміжним матеріалом у праці автора. Цей портрет належить до третьої категорії за розкладом Діона Респіна і цілком відповідає індивідуальному обличчю автора цього портрета.

Другим з черги портретом був, виконаний за життя Т. Шевченка, портрет праці скульптора Соколова-сина 1860 р. Респін оповідає, як, довідавшись про цей портрет, він кинувся на розшуки його. Він довідався, що Т. Шевченко позував для цього портрета до остаточного його закінчення. /Портрет без шапки з сюрдугі/.

Респін оповідає, що впливу цього портрета йому не почастило розшукати.

За його відомостями збереглась опока цього портрета і її конче треба розшукати - "Тоді перед нами предстане образ живого Т. Шевченка". Всі розшуки Респіна на складі опок Академії Мистецтв, вивезених в Петербургу в час I-ї Світової війни не дали бажаних наслідків.

Посмертна маска поета була вилита скульптором Каменським. Вона має, як і Здобнівська світляна, сліди сердечної хвороби.

У 1861 р. з'явилось перше посмертне погруддя Т. Шевченка праці скульптора Каменського, натуральної величини, в стилі ампір /герма/. Погруддя дуже подібне до маски, але, на жаль, затьмує сліди хвороби в набряклому обличчі. Цьому погруддю довго було найкрасивішим портретом нашого поета. Воно прикрашало кімнату Петербургської Академії Мистецтв, в якій жив Т. Шевченко.

Пізніші десятиліття приносять нам ще кілька портретів.

Погруддя праці скульптора Забіли /без шапки/. В цьому погрудді живе тенденція дати надихненого поета, про що свідчать глибокі впріям очей, на шкоду дійсному кольорові, і лавровий вінець коло підніжжя погруддя. Не критичне опрацювання матеріалу і розрахунок ^{на} ілюзіонізм перешкодили завданню автора.

У 1890-их роках з'являється бронзове погруддя Т.Шевченка проф. Петербургської Академії Мистецтв -скульптора Баха, в непокритою головою, в конусі. Головні завдання автора полягає в передачі героїчної путі Т.Шевченка. Йому, безперечно потала недо розв'язати поставлене завдання, але змучений, "вечірній денний" поет, з погаслим зором котіть живих очей, справляє на нас не відповідне враження.

1900-ті роки приносять цікаве погруддя роботи проф. Петербургської Академії Мистецтв Бекламішева, виконане у мармурі, для родини Алчевських. Цей похмурий Т.Шевченко з коронкою волосся над облясіним чолом і довгими обважнілими вусами нам більше премовляє, як всі попередні портрети, хоч і не видає найглибших тасмниць душі поета.

У той же час у Києві, працює талановитий скульптор Балавенський; він дає безліч варіантів Т.Шевченка, в шапці й без шапки, від маленького до найбільшого розміру. Його справді, можна назвати співцем Т.Шевченка в скульптурі. Але його шляхетним образом не вистарчає надхненного розмаху.

Ще можна згадати погруддя Т.Шевченка в розхристаній сорочці, артиста-малюра Фотія Красицького, але воно, як і мальовані ним портрети, не розкриває глибини поетичного образу Т.Шевченка.

Оголошення в 1908р. конкурсу на пам'ятник Т.Шевченкові у Києві пошавляло працю майстрів над створенням образу поета.

Уже на першому конкурсі в 1909 р. з'являється романтична постаць нахненного пророка - Т.Шевченка, видатного скульптора Михайла Гаврилка в кобзю в руках, з розвіяним волоссям, що веде на бій за Україну уявні князівські і козацькі полки. Ця сповнена поезії постаць, на жаль, не знайшла достатньої оцінки у журі. Цей портрет за розкладом Джона Раскіна треба віднести

до дватгторіГ.Баштонідійній молодпій майстер це кілька раз блиснув своїми проєктами.Останньою працею Гаврилка був скульптурний портрет Т.Шевченка 1920 р. як можна здогадатися по його студіях, в основу було покладено світлину Т.Шевченка в Чстохівським.Перегоплєнні в уяві на поблякого майстра образ поета повизнен був справляти глибоко дракціоння.На заль,ма на знаємо долі цього портрета.Колп погруддя було заформовано, скульптор-мученик залишав Полтаву на зовіди.

Поруч з блискучими проєктами Михайла Гаврилка, на 4-х конкурсах дорозволюційної доби, серед соток проєктів було вкставлено кілька талановитих проєктів:Биклємішева,Балавенського,Каліновського та ін.,але постагь Шевченка не вращала своєю оригінальністю.

Оскільки правдиво зсередженп,що національна психіка має на абляке значення у творчому підході до портретоюаної особи як наШяскравітє підтверджля згадані конкурси.

Кращі російські скульптори дали низку "Малоросійських"портретів Т.Шевченка.Часто це була тільки гола етнографія.

Італійський скульптор Віортіно дав надзвичайно досгу, безвладну постагь Т.Шевченка з іасунотою на поталицю малкою.

Та всі сподіванки перевершив французський майстер, іномі якого не пригадує,цей мистець умудрився дати Т.Шевченке в циліндрі, в буланге і цигаркою в роті.

Після революції 1917 р. з"являється назака нових портретів Т.Шевченка,особливо в Шевченківські ювілейні роки,а також у зв"язку з конкурсом на пам"ятник Т.Шевченкові у Харкові.Першою ластівкою було погруддя пам"ятник Т.Шевченкові у Петербурзі,робота проф.Беклемішева. На глі кубістичних зправ скульпторів того часу,праця проф.Беклемішева звучала дисонансом.Що трохи відмінно трактовка Беклемішевського образу Т.Шевчен-

ка. Цей пам'ятник було відкрито, але незабаром, як і гроба було сподіватися, знято.

У 1919 р. царську площу у Києві було прикрашено декоративним погруддям Т.Шевченка - знаного скульптора Балавенського. Це погруддя знищено ворожими солдатами.

Трохи півніше у Києві, на Михайлівській Площі на постаменті, де стояла раніш княгиня Ольга, було поставлено погруддя Т.Шевченка у шалці на вірець діжі, прикрашеної вирізаними бубличками - це був портрет робота проф.Кратка.Погруддя, як не відповідну для Михайлівської площі декорацію, в скорому часі - знято.Вінаачнішою подією після революційного періоду було побудування перших пам'ятників Т.Шевченкові на Україні /в Кашкові, Лучанську та Березні/ заходами кооперативного союзнства в 1926 р. з ініціатива Укрсільцукру.За це ініціатори заплатили заохоченням на Біломорській канал.

Автором цих пам'ятників був скульптор Сергій Лук.

Раніш як говорити про ці пам'ятники, гроба сказати, що ще в 1913 р. скульптор зробив першу скромну спробу дати портрет Т.Шевченка.Це було невелике погруддя в античній трактовці з кучерявим чубом і довгими вусами, як казали знавці, це була перша спроба дати образ поста-протестанта.За цим зразком ініціатори пам'ятників вирішили замовити погруддя Т.Шевченка скульптуру Добровольському, але довідавшись, що автор згаданого погруддя перебуває на Україні, звернувся до нього.

Кожон з пам'ятників Т.Шевченкові, про які ідо мова, являє високий гранітовий постамент, вінчалиий монументальним погруддям майже метрового розміру, з литого каменя.Портрет трактований відмінно від малого погруддя.Основна ідея портрета. Втілятя образ Т.Шевченка в час глибокої нахлонної думи.

Пам'ятник у Кашкові поставлено на горі, в Лучанську - на

подвір'ї цукроварні, у Борзні - серед поля; навколо пам'ятника насаджено гай. Пам'ятник у Лучанську при відступі совітської армії в 1941 р. знищено. Яка доля судилася іншим пам'ятникам, нам не відомо.

Таке ж погруддя було виконано автором для Київського і Канівського музеїв. Цей портрет "сумлінно" використав для свого Т. Шевченка проф. Манізер у Харківському і Київському пам'ятниках з точним відтворенням стилевих особливостей волосся на голові і вусах. Він не подбав навіть про те, щоб мозу каменя перекласри на мозу бронзи.

1930-ті роки принесли погруддя Т. Шевченка - бунтаря скульптора Страхова-Браславського, погруддя Т. Шевченка солдата/завіком і тракторюком/- Пивоварова і величезну голову Т. Шевченка - скульптора Макогона, з безліччю непогрібних деталів і відсутністю чіткої форми. Т. Шевченка дано з зусамп, з української ссрочці, замість зав'язки - верьовка, цей портрет у мистецьких колах дістав назву Т. Шевченка з верьовкою на шиї.

Поминаючи низку інших портретів /Клімова, Тенера, Льянова, Терзуда - сина та ін./, як мало бартісні, відмічаю лише доречне погруддя роботи самородка селянина Верни.

Тепер переходжу до характеристики постатей Т. Шевченка на Харківському та Київському пам'ятникові проф. Манізера. Монумент у Харкові являє дивний конгломерат постатей: Катерина, Колій, партизан, червоноармійців, комсомольців. Коли дивитися знизу - широкий постамент закриває ноги поета до половини голіпки.

• п. Манізера дивна уявлення про резолюційний патос Шевченківської музи. Постаць відтворено з затиснутими кулаками, ніби поет збарається на кудачну розпрату. Кулаком поет хоче роз'язати національні й соціальні несправедливості. Еде гірше виглядає Київська лашка постаць на недостатньому щодо маси поста-

менті. Автор прагав за надорібно зсчати слоу,с яку мис і творив Т.Шелченко,тому поета представлено в сррочці соліського крою відповідним крапляем у штанах фасону кльош та не домодньому сьрдуті з низьким коміром і паліть без камізальки.На спині пришито лшаща,частину якого поет тримає під плачом."Шелченко носє поляницо", кадуць наші селяно. До рочи ця постать воєсім не заімпоувала селянам.Кирдліці кавали: "Шелчико буз таки справдній пан,а це або лакей.або дворочий".

Годитьсє вгадати ще про пам'ятник не батьківщині Т.Шелченки,що його вбудовано ваходами селян. Постать зліплєсно скульптором зомляком Шелченка - Тарещенком. Небєличка на врієт постать у кохусі й шалці піднєсла з час промови руку-- "воєсім як Ленін" говорять селяно.

У 1929 р. у Києві на Всукраїнській виставці в'яляється портрет Т.Шелченка скульптора Ів.Севєри. Коли нашо око зєвкно до доляних обрїхїв твору /догга,добала не Шелченківська шия,відсутнісвь сплсучення мїм кїстками черєла й обличчя/, перєд намя встане цікака спроба відтворити образ молодого поета.

В 1939 р. цю спробу повторили ще двоє скульпторів:Гєлина Потрашєвич і Сергїй Жук.

Погруддя Потрашєвич трактовано трохи пєверхово,соно не містить з собі слїдїв відчуття глибокої влачї великого Т.Шелченка.

Погруддя - Сергїя жука виконано п стилї емпір.

Досить постачну постать молодого Т.Шелченка в скульптурі дав Зноба у групі "Зустріч Т.Шелченка в художняком Сошонком у Літньому садї".

Скажу ще кілька слїз про скульптурний портрет Шелченка

дитячих років. Таким є оригінальна дитяча постать Т.Шевченка у шпаци й козушці скульптора Гончаренка з натуралістичній трактовці - "Тарас носить у зимі лоду школярам". Протогіпом цієї скульптури, безперечно, є мальована постать на картині арт.-малера Носка.

Можу ще назвати дитячу постать на Кирилівському рельєфі Терещенка "Тарас в науці у дяка".

На цьому кінчаю свій огляд.

Всі формалістичні зображ., такі як пам'ятник Т.Шевченкові з Подтаві - скульптора Кавалорідає, або примітивний портрет Т.Шевченка з бородою - скульптора Архипенка, лишаються за межами мого огляду.

Підсумовуючи дані про пророблену скульпторами працю не протяві 85 років після смерті Т.Шевченка ми можемо підкреслити позитивні досягнення на шляху до створення з скульптур. канонічного портрета гениального поета України Т.Шевченка.

Лютый 1946 р.

